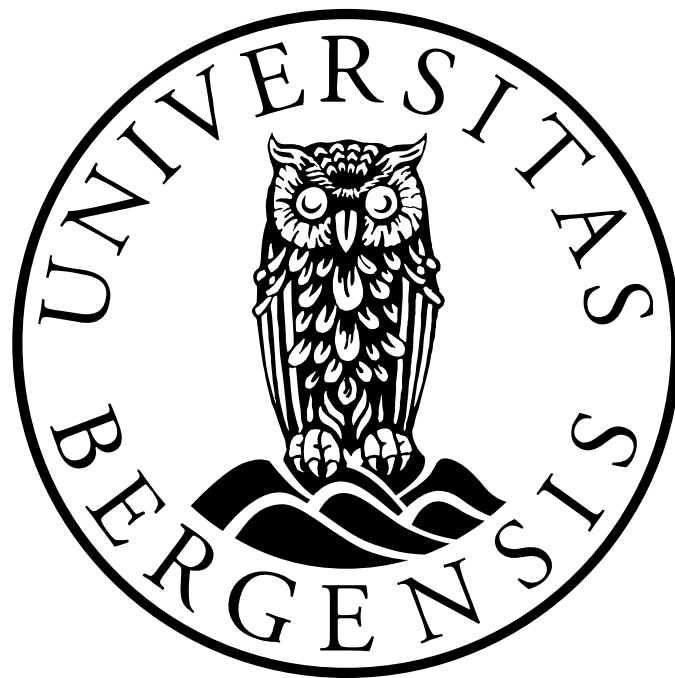

Akademisk uenighet i jugoslaviaforskning

Stanko Drazic

Masteroppgave i Historie, AHRK

UNIVERSITETET I BERGEN

Vår 2015, 15.05.2015

Innholdsfortegnelse:

<u>Kapittel 1</u>	6
1.1 Realhistorisk innledning	6
1.2 Presentasjon av problemstilling og avgrensning	10
1.3 Presentasjon av forfattere og forskertradisjoner på feltet om Balkan	12
1.4 Metode	17
1.5 Oppgavestruktur	18
<u>Kapittel 2</u>	19
2.2 "The Traumatic Circle of the Serbian Opposition"	19
2.3 "The Army's Use of Trauma"	24
2.4 "<i>Politika</i> in the Storm of Nationalism"	28
2.5 "The Nation: Victim and Vengeance"	31
2.6 "The International Community and the Yugoslav Crisis"	35
2.7 Komparativ analyse og kapittelkonklusjon	41
<u>Kapittel 3</u>	45
3.2 Dejan Jovic. <i>Yugoslavia: A State that Withered Away</i>	45
3.3 Ivo Goldstein. <i>Croatia: A history</i>	55
3.4 Komparativ analyse og kapittelkonklusjon	62
<u>Kapittel 4</u>	65
4.2 <i>Explaining Yugoslavia</i>	65
4.3 <i>Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia From the Death of Tito to the Fall of Milosevic</i>	70
4.4 <i>Yugoslavia's Bloody Collapse: Causes, Course and Consequences</i>	73
4.5 Komparativ analyse og kapittelkonklusjon	78
<u>Kapittel 5</u>	82
Oppsummering og konklusjon	

Abstract

This thesis had its primary focus on contemporary literature written on the topic and breakup of Yugoslavia, and the explanations given to explain why Yugoslavia disintegrated. I sought to find out whether or not there is academic consensus regarding the explanatory factors leading up to the disintegration of Yugoslavia. A short summary of Yugoslavia's history from the creation of the state in 1918 to its breakup in 1991 is included in the introduction. The summary provides background information about the organization of the country, and some explanations on how and why, the political sphere allowed the conflict to turn into the breakup of Yugoslavia.

I have analyzed a limited selection of Serbian, Croatian and Anglo-Saxon literature. I have divided the authors thematically into a Serbian chapter, a Croatian chapter and an Anglo-Saxon, thus analyzing and comparing the authors based on their individual explanatory factors used to describe Yugoslavia's breakup. The selection of the literature and dividing them into national spheres, is due to my initial hypothesis that national will have an impact on the academic consensus.

Upon reaching my conclusion, I've discussed and compared the authors thematically by national spheres. What I found was a huge diversity within the research field concerning the disintegration of Yugoslavia. There diversity in the explanatory factors provided by each author showed that there is no academic consensus upon explaining the Yugoslav breakup. There was also no consensus within authors in the national spheres, thus disapproving my hypothesis and proving that the lack of consensus is do each authors academic occupation and career. This thesis has also shown that the Yugoslav breakup cannot be explained by only one factor, but was due to several phenomenon interacting with each other.

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har krevd en enorm innsats og vilje til å fullføre til normert tid. Av den grunn vil jeg først takke min hovedveileder fra 2013-2014, Harm Schröter, for hans innsats i å gjøre min HIS301 og HIS303 til to gode oppgaver. Jeg vil også takke ham for hans tidligere innsats med mitt arbeid med HIS250 og hans involvering som biveileder. Jeg vil også takke Dunja Blazevic, som ble min hovedveileder høsten 2014. Hadde det ikke vært for hennes tålmodighet og hjelp, hadde jeg ikke klart dette. Til slutt vil jeg takke kjæresten min, Birgit Mjeldheim, for hennes støtte og tålmodighet i slutfasen. Alle disse menneskene har vært eksemplariske og viktige personer, under arbeidet med denne oppgaven.

Kapittel 1

1.1 Realhistorisk innledning

Jugoslavia er et slavisk sammensatt ord av ordene sør (jugo) og slavia (et område der det bor slaver). Ut av 1800-tallets romantiske- og nasjonalromantiske filosofi oppsto det både en bevegelse og begrep om panslavisme, der formålet var å forene alle slaviske land i en felles slavisk stat. Bakgrunnen for dette lå i den slaviske kulturen og det slaviske språket. Selv om det fantes forkjempere av denne ideen om å forene, først og fremst, Serbia, Slovenia, Kroatia og Bosnia-Hercegovina til en stat, hadde ikke ideen noe mer slagkraft gjennom denne perioden. Det var flere årsaker til at folk ønsket en sør-slavisk forening. Bosnia-Hercegovina, Slovenia og Kroatia var underlagt Østerrike-Ungarn. Kulturforskjellene i det pluralistiske monarkiet var store. Dette skjer også parallelt med industrialisering og økning i kapital i både Europa og de nevnte landene. Det var ugunstig for Slovenia at østerrikerne regjerte over dem, slik det også var ugunstig for kroatene at ungarene gjorde det samme. I tillegg til dette hadde Kroatia en verdifull kyststripe, en ressurs som verken Østerrike, Ungarn eller Serbia hadde. Det er derfor naturlig at forkjemperne for en sør-slavisk stat så at disse interessene og ressursene kunne bidra til å skape en felles nasjon som delte samme verdier, hadde samme språk og samme kultur. For Serbias del var dette litt mer komplisert. De var et uavhengig land og så på Østerrike-Ungarn som en trussel, samtidig som det fantes en bulgarsk trussel om invasjon etter flere kriger om landområder i Makedonia. I tillegg hadde ikke Serbia noe kyststripe. For Serbias del ville en forening var nyttig i form av en forsvarsallianse og tilgang til havet.

Det var første verdenskrig som til slutt åpnet for muligheten om en sør-slavisk forening. For de involverte landene, som skulle bli til Kongeriket av serbere, kroater og slovenere og senere endre navn til Jugoslavia, var det krigsutfallet, samt de nevnte interessene som spilte en avgjørende rolle. En avgjørende rolle spilte også særlig Frankrikes og Englands innblanding. For dem var det av interesse å ha et svakt Østerrike, Ungarn og Tyskland.¹ Det politiske samlivet i mellomkrigstidens Kongedømme av serbere, kroater og slovenere (fra 1918-1930) og senere Kongedømmet Jugoslavia (1930-1941) var preget av politisk uro. Serbias dominerende rolle hadde en stor betydning for dette. De fikk internasjonal politisk anerkjennelse etter verdenskrigen, de var det største landet, hadde den største hæren og flest innbyggere innad i føderasjonen. Den serbiske politikken ledet landet mot en sentralistisk

¹ Mønnesland, Svein. Før Jugoslavia og etter. Oslo 1999, s: 153

retning, framfor en føderativ og unitaristisk. Med dette menes at de folkevalgte som dannet regjering, var stort sett serbiske, og kunne med det kontrollere politikken mot Serbias fordel. Kroatene og slovenerne forventet en føderasjon, der hver enkelt nasjon innad i kongedømmet hadde selvstyre. De partiene som hadde unitarisme som ideologi ønsket å likestille alle, ettersom de mente at alle var del av den samme etniske gruppen, snakket samme språk og delte samme kultur.²

I 1929, i kjølevannet av attentatet på Stjepan Radic, som var politisk leder for det kroatiske bondepartiet (Hrvatska seljacka partija) i 1928, innførte kong Aleksandar I Karadjordjevic diktatur. Han så den politiske situasjonen i landet som urovekkende, og fryktet at de politiske partiene kom til å rive i stykker føderasjonen. Alle partier med religiøst eller nasjonalistisk ideologi ble forbudt, og en politistat ble innført. Han innførte også skinnparlamentarisme, der det ikke var hemmelige valg og han selv utnevnte regjering. Kongen ønsket en sterk unitarisme innad. Det skulle ikke være nasjonale forskjeller på kroater, serbere eller slovenere. Alle skulle være "jugoslaver". Han døypte også om navnet fra Kongedømmet av serbere, kroater og slovenere til Kongedømmet Jugoslavia.³ Ut av denne hendelsen ble de politiske partiene mer organiserte og samarbeidsvillige. Diktaturet var ugunstig, ikke bare for kroatene og slovenerne, men også for serberne. Diktaturet ga også oppkomst av to nasjonalistiske grupperinger. Ante Pavelic, grunnla "Ustasja-bevegelsen", som utkom av det tidligere kroatiske partiet (Hrvatska Stranka Prava), som i 1918 var imot føderasjonen og ønsket et fritt og uavhengig Kroatia. Det var denne bevegelsen som senere myrdet kongen i 1934. Ut av dette kom også en bevegelse av serbiske militære rojalister, kalt "tsjetniker", som var tilhengere av en stor-serbisk ideologi og støttet kongeregimet.⁴ Etter attentatet på kongen i 1934, kom de politiske partiene for første gang til et slags samarbeid, som varte til den tyske invasjonen i 1941.

Etter at andre verdenskrig var over ble de kommunistiske partisanene, under ledelse av Josip Broz Tito, gitt æren for seieren i krigen, og kunne revolusjonere Jugoslavia etter kommunistisk mønster. I 1943 ble den første AVNOJ-kongressen arrangert. Forkortelsen sto for «Det anti-fascistiske råd for nasjonal frigjøring av Jugsolavia».⁵ Kongressen var åpen for alle med politisk bakgrunn, men var dominert av kommunistene. Hovedpunktene som ble nådd i løpet av kongressen var like nasjonale rettigheter og likestilling for alle nasjonene, som

² Ibid, s: 167

³ Ibid, s: 176

⁴ Ibid, s: 177

⁵ Ibid, s: 198

besto av Serbia, Slovenia, Kroatia, Makedonia, Montenegro og Bosnia-Hercegovina. Josip Broz «Tito» ble sittende som leder av Jugoslavia fra 1945 til hans død i 1980.

Titos Jugoslavia kan deles inn i tre politiske tidsperioder: stalinisme fra 1945 og til 1952, liberalisering fra 1952 og til 1965 og desentralisering fra 1965 og til 1980. Under den stalinistiske perioden gjennomgikk Jugoslavia en kommunistisk revolusjon. Partisanenes krigsinnsats førte til at innføringen av kommunisme skjedde raskere enn i andre østeuropeiske land, og de var ikke avhengig av Sovjet for å få den gjennomført.⁶ I denne perioden var det sterk statlig kontroll og det var nødvendig for Tito å kvitte seg med motspillere og kritikere av kommunisme og kommunistpartiet. Årsaken til denne reaksjonen skyldes flere ting. For det første fantes det politikere som før krigen var i ledende posisjoner som ikke ønsket en kommunistisk revolusjon. For det andre måtte Tito slå ned på alle nasjonalistisk rettede bevegelser, særlig ustasja- og tsjetnikbevegelsene. Og for det tredje ville andre intellektuelle kritikere kunne svekke Titos rolle og rollen til en mulig kommunistisk revolusjon. Ansettelsen av Aleksandar Rankovic som leder for det hemmelige politiet i 1945 la grunnlaget for benyttelsen av frykt og terror som politisk våpen. Alle som ble mistenkt som klassefiender ble tatt. Disse var gjerne velstående, religiøse, hadde utenlandske forbindelser, var intellektuelle eller lignende. I 1945 proklamerte Tito en ny grunnlov og med det «Den føderale folkerepublikken Jugoslavia». Jugoslavia ble en ett-partistat, som i den første fasen var preget av sterk sentralisme.⁷

Titos brudd med Stalin i 1948, og utestengelsen fra deltakelse og handel med landene i Kominform, presset Tito til å føre en mer liberal politikk. Hovedfokuset var å dempe nasjonale forskjeller og få til en dyrkelse av jugoslaviske verdier og ideer. Dette ble gjort ved å dyrke krigsmyten om partisanene, undertrykke at også partisaner henrettelser av personer de mistenkte for samarbeid med nazistene eller klasseforræderi, dyrke Tito og prøve å undertrykke den religiøse påvirkningen. Grunnen til den religiøse undertrykkelsen var for å oppdra barna til å bli sosialistiske borgere og religion gikk imot dette prinsippet, fordi religion var en nasjonalistisk sfære, ikke sosialistisk.⁸ Innunder dette sto språkspørsmålet sentralt. For å undertrykke de nasjonale forskjellene skulle alle bruke et felles serbokroatisk språk. Denne språkstriden ble svært viktig for den kroatisk nasjonalismens oppkomst på 1970-tallet.⁹

⁶ Ibid, s: 215

⁷ Ibid, s: 215

⁸ Ibid, s: 220

⁹ Ibid, s: 222

Perioden 1965-1980 var preget av desentralisering. Denne begynte med Aleksandar Rankovics fall. Rankovic som var innenriksminister og sjef for det hemmelige politiet, og hadde dermed en sterk posisjon i Jugoslavia. Han ble i 1966 anklaget for å være en trussel mot partiet, på grunn av måten han styrte politiet på.¹⁰ Hans fall var også sentralistenes fall, og Jugoslavia begynte å gå i retning mot desentralisering. Hans fall ga også nasjonal oppblomstring, først blant albanerne i 1968, der det var antiserbiske demonstrasjoner i Kosovo, så i Kroatia i 1970. Den kroatisk nasjonalismen knyttes til språkstriden, der det sentrale var å kalle det kroatisk språk for kroatisk, og ikke undergrave det i et felles serbokroatisk språk. Dette tvang Tito til å utforme en ny grunnlov i 1974. Denne grunnloven ga mer desentralisering, men også innstramming. Republikkene ble mer selvstendige og Jugoslavia lignet mer på en føderasjon. I tillegg ble all form for nasjonalisme forbudt, misbruk av religion til politiske formål ble forbudt, det ble strengere sensur og kontroll av pressen og politisk ulydighet og partikritikk var også forbudt.¹¹

Etter Titos død var Jugoslavia preget av politisk uro, økonomisk ustabilitet og regionale forskjeller. Den økonomiske situasjonen i Jugoslavia var katastrofal. På slutten av 1970-tallet viste den økonomiske krisen seg. Produksjonen av varer sank, og med det eksporten, samtidig økte inflasjonen og arbeidsledigheten. I 1975 var Jugoslavias utenlandsgjeld på 6,5 milliarder dollar, etter Titos død var den på over 20 milliarder. Et annet problem var også at politikerne ikke helt visste de nøyaktige tallene på den jugoslaviske gjelden.¹² Krisen førte til politisk- og sosial uro, ettersom levestandarden sank betraktelig.

En annen svakhet som Tito etterlot seg, i følge Svein Mønneslands analyse, var et paradoks mellom forbudet av nasjonalisme og landets politiske system. Nasjonalisme var forbudt og et ikke-tema under Titos Jugoslavia, men det desentraliserte systemet etter grunnloven av 1974, som førte til mer selvstyre på republikk- og provinsnivå, førte til at politiske motsetninger hadde et nasjonalt anliggende. Ettersom systemet således var bygd på et nasjonalt grunnlag.¹³ Hele perioden mellom 1980-1991 var preget av politisk uro som følge av den økonomiske krisen og de nasjonale anliggender som påvirket politiske avgjørelser. Slobodan Milosevics inntreden på den politiske scenen i 1987 forsterket de politiske urolighetene. Der Milosevic på sin side ønsket et mer sentralistisk og serbisk-dominert Jugoslavia, ønsket særlig de slovenske og kroatisk lederne å beholde selvstyre og åpne for

¹⁰ Ibid, s: 222

¹¹ Ibid, s: 227-228

¹² Ibid, s: 232

¹³ Ibid, s: 228

mer pluralisme.¹⁴ Det var ytret et særlig ønske om politisk pluralisme, særlig etter Milosevics kupp i provinsene Kosovo og Vojvodina, og hans støtte fra Montenegro, for å bevare politisk stabilitet. Det politiske systemet var i offentlig debatt. Etter hvert som Milosevic innså at han ikke kunne sentralisere Jugoslavia etter en serbisk modell, åpnet han for en storserbisk løsning.¹⁵ Konsekvensene av dette ble store. Etersom det var klare regionale forskjeller, rent økonomisk, var det uaktuelt for Slovenia og Kroatia å gi slipp på en styreform der de nøy selvstyre og autonomi. I 1990 kollapset det jugoslaviske kommunistpartiet etter politisk uenighet på sin siste kongress, og det ble dannet nye politiske partier i samtlige av de jugoslaviske republikkene og provinsene. I løpet av 1991 var det fremdeles uenighet om hvordan Jugoslavia skulle styres, og så vel som den serbiske nasjonalismen, økte også nasjonalismen i både Slovenia og Kroatia. Dette førte til at Slovenia og Kroatia erklærte seg selvstendig juni 1991. Etter militær intervensjon fra Beograd, var oppløsningen av Jugoslavia og starten på krigen et faktum.¹⁶

1.2 Presentasjon av problemstilling og avgrensning

Jeg ønsker i denne oppgaven å analysere en utvalgt del av litteraturen skrevet om Jugoslavias oppløsning de siste årene. Jugoslavia ble etter 1994 et relevant forskningsfelt og mange akademikere, samt personer uten tilknytning til universitetsverdenen, begynte å forske på og skrive verker med mål om å forklare hvorfor Jugoslavia gikk i oppløsning og hvorfor krigen ble så blodig som den ble. Årsaken til at 1994 er et relevant år henger sammen med at krigsforløpet i Bosnia-Hercegovina fremdeles pågikk. Dette førte til at det ble stilt spørsmål om hvorfor i det hele tatt ble en blodig og langvarig krig på Balkan, der de fleste andre kommunistiske statene i øst-europa hadde fredelige fall. Sabrina Ramet skriver i sitt oversiktsverk, *Thinking about Yugoslavia – Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*, at det i litteraturen om Jugoslavias oppløsning finnes forskjellige forklaringsmodeller på hvorfor Jugoslavia gikk i oppløsning, som dukket opp etter krigen i Jugoslavia fra og med 1995.¹⁷ Disse har blant annet dreid seg om hvorfor krigen startet, påvirkningen av kommunismens fall for Jugoslavia, hvor røttene til Jugoslavias oppløsning egentlig lå, nasjonalismens rolle og Milosevics rolle. Med tanke på hvor mange forskjellige bøker og verk som finnes om dette feltet, er det en god antakelse å si at det ikke

¹⁴ Ibid, s: 246-248

¹⁵ Ibid, s: 249

¹⁶ Ibid, s: 270

¹⁷ Ramet, Sabrina. "Thinking about Yugoslavia - Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo". Cambridge 2005, s: 3-4

finnes noe konsensus, men hvorfor ikke? Er uenigheten basert på forskjeller i fagfelt og historieskriving eller andre årsaker? Hvor finnes det likheter? Jeg ønsker å analysere tre forskjellige bøker skrevet av internasjonale aktører for å se hvilket perspektiv de har og hvordan de skiller seg fra hverandre, samt analysere to serbiske verk og to kroatisk verk og analysere komparativt forskjellene og likhetene mellom dem. Er det konsensus om noen årsaker? Hvor ligger de største uenighetene? Er det konsensus mellom serbisk, kroatisk og anglosaksisk historieskriving om oppløsningen av Jugoslavia? Gjennom min hovedproblemstilling: **Hvordan blir Jugoslavias oppløsning omtalt og skrevet i serbisk, kroatisk og anglosaksisk litteratur og hvorfor?**, skal jeg prøve å gi en forklaring på disse spørsmålene.

Min utvalgte litteratur er tre anglosaksiske bøker utgitt av Sabrina Ramet *Balkan Babel 4th ed.: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milosevic* (2002), John Allcock *Explaining Yugoslavia* (2000) og av Christopher Bennett *Yugoslavia's bloody collapse: Causes, Course and Consequences* (1994), en artikkelsamling revidert av Nebojsa Popov og oversatt i 2000 *The Road to war in Serbia: Trauma and Catharsis* (2000)¹⁸, og to kroatisk bøker utgitt av Dejan Jovic *Yugoslavia: A state that withered away* (2009)¹⁹ og Ivo Goldstein *Croatia: a history* (oversatt i 1999). Hovedfokuset mitt vil ligge på innholdet i bøkene, og på forklaringsmodellene som ligger til grunn for å forklare disse forfatternes tolkning av begivenhetene som ledet opp mot oppløsningen av Jugoslavia og politiske, samt strukturelle endringer i samme periode. Av den serbiske artikkelsamlingen har jeg valgt ut fem artikler som jeg skal analysere. Det er: (1) Dubravka Stojanovics: "The Traumatic Circle of the Serbian Opposition", (2) Miroslav Hadzics: "The Army's Use of Trauma", (3) "Aleksandar Nenadovics: Politika in the Storm of Nationalism", (4) Zoran Markovics: "The Nation: Victim and Vengeance", og (5) Vojin Dimitrijevic: "The International Community and the Yugoslav Crisis". Årsaken for dette utvalget skyldes det begrensede omfanget av en masteroppgave, og at de gir tilstrekkelig grunnlag for en komparativ analyse. Bøkene er utgitt i kronologisk rekkefølge: *Yugoslavia's bloody collapse: Causes, Course and Consequences* (1994), *The Road to war in Serbia: Trauma and Catharsis* (2000, originalutgaven ble utgitt i 1996), *Croatia: a history* (1999), *Explaining Yugoslavia* (2000), *Balkan Babel 4th ed.: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milosevic* (2002) og *Yugoslavia: A state that withered away* (2009, originalutgaven

¹⁸ Første utgivelse var på serbisk og utgitt som *Srpska strana rata: trauma i katarza u istorijskom pamcenju* (1996)

¹⁹ Først utgitt som *Jugoslavia: Drzava koja je odumrla* (2003)

ble utgitt i 2003). Jeg ser vekk i fra den tidsmessige komparasjonen, da jeg er mest interessert i å finne ut hvordan Jugoslavias oppløsning blir omtalt på generell basis.

En del av grunnlaget for litteraturvalget mitt er basert på min hypotese som var utgangspunkt for denne oppgaven. Jeg ville strukturere oppgaven og litteraturen på et nasjonalt grunnlag, der jeg trodde at enten likhetene eller forskjellene i måten historien blir fremstilt på og årsaksforholdene blir vektlagt, skyldes nasjonale faktorer. Med andre ord har jeg en hypotese som går ut på at forskjellene eller likhetene er definert etter nasjonale forskjeller. Derfor er også strukturen slik at jeg har kapitler som analyserer Jugoslavias oppløsning i serbisk, kroatisk og anglosaksisk litteratur.

Det videre grunnlaget for mitt litteraturvalg, er først og fremst samtaler og korrespondanse med professorer som har gitt meg sine litteraturanbefalinger. Disse er Sabrina Ramet, professor i sammenlignende politikk ved NTNU, Radmila Radojevic, professor i historie ved Universitetet i Beograd, som jeg traff personlig under mitt kildearbeid knyttet til HIS303 da jeg var i Beograd i april 2014, og Martin Previsic, professor i historie ved Universitetet i Zagreb. Via samtaler med dem, og verkenes posisjon i andres verk har jeg plukket ut fem bøker og fem artikler i en artikkelsamling som jeg skal analysere videre i oppgaven.

Den tematiske avgrensingen er satt til årsaksforholdene etter andre verdenskrig, med særlig fokus på perioden 1970-1991. Det må nevnes at noen få hendelser av betydning går litt utenom denne avgrensingen, men blir ikke viet mer enn nødvendig. Masteroppgavens begrensende natur gir meg ikke rom for et bredere analysegrunnlag. Temaene jeg har sett etter har derfor vært årsaksforklarende forhold etter 1974 og fram til 1991. Jeg skal ikke belyse selve borgerkrigen som en årsak til oppløsningen, da jeg mener at Jugoslavia var oppløst allerede mens borgerkrigen pågikk.

1.3 Presentasjon av forfattere og forskertradisjoner på feltet om Balkan

Den første kontroversen i forklaringen av Jugoslavias oppløsning angår, ifølge Ramet, de forskjellige forskernes meninger om når konflikten egentlig startet. De aller fleste forskerne trekker inn perioden fra 1986-1991, der Milosevic får presidentskap i det serbiske kommunistpartiet. I denne gruppen finnes forskere som blant annet Viktor Meier, Branka Magas, Dejan Jovic og Sabrina Ramet selv. Andre forskere drar linjene enda lenger tilbake, ved å identifisere konflikten i lys av opprettelsen av Jugoslavia i 1918. Forskingsspørsmålene

blant forskere som tar dette utgangspunktet er knyttet opp mot skyldsspørsmålet: Hvem har skylden for oppløsningen- og/eller krigen?²⁰ Innunder spørsmålet om skyld varierer også forskertradisjonene. Veljko Kadijevic legger skylden over på USA og Tyskland i sine memoarer, der han påstår at de var involvert i krigsutviklingen og kunne ha forhindret den. Brendan Simms hovedfokus lå derimot på Storbritannias rolle, ikke i å planlegge en krig, men mangelen av å forsøke å stoppe den. Lenard Cohens forskning avviker fra de nevnte, ved at den gikk i retning historisk determinisme. Han mente serberne var predisponert for å ta til seg spredningen av kollektiv nasjonalisme. Man har også forskere som mener at det var en feilslått kommunisme og Tito som hadde skylden, deriblant John Allcock, Cristopher Bennett og Andrew Watchel.²¹

Sett vekk fra forskningsretning og funn, mener Ramet at det også finnes en metodologisk debatt. Hun definerer metode som forskningsspørsmålet om hvordan aktører og forhold diskuteres. Hvordan har forskerne definert tidslinjen for oppløsningen av Jugoslavia og rekkefølgen av hendelsene? Og sammenligning av folkene og den balkanske kulturen som peker mot spørsmålet, er "de" som "oss"?²² De fleste av forskerne er enig i en kronologisk tidslinje og rekkefølge av hendelsene, fra opprettelsen av det som skulle bli Jugoslavia i 1918, kommunistenes overtakelse i 1945, Titos død i 1980 og til borgerkrigsutbruddet i 1991. Under diskusjonen av aktører og forhold, er det forfattere som både diskuterer de involverte aktørene og forholdet mellom dem og institusjonene (Ramet 2002; Bennett 1995; Goldstein 1999; Jovic 2006 og flere). Under sammenligningen av Balkan som «de» og verden/Europa som «oss» finnes det også noen forfatter (Allcock 2000; Glenny 1992 med fler).

Presentasjon av forfattere

John B. Allcock var ansatt ved universitetet i Bradford, England mens han skrev *Explaining Yugoslavia*. Han tar et sosiologisk perspektiv i sitt forsøk på å gi en alternativ forklaring på Jugoslavias oppløsning og hvilke faktorer som spilte en viktig rolle i veien mot oppløsningen. Han var ansatt ved fakultetet for "Interdisciplinary Human Studies".

Allcocks *Explaining Yugoslavia* ble utgitt i 2000 som en motreaksjon og svar til eksisterende litteratur på området. Allcock sier i forordet at han ønsker å gi en alternativ forklaring på oppløsningen av Jugoslavia sett fra et sosiologisk perspektiv. Boka hans er også

²⁰ Ibid, s: 305

²¹ Ibid, s: 67 og 306

²² Ibid, s: 309

et motsvar til tidligere litteratur som har konsentrert historieskrivingen rundt begrepene «død», «ødeleggelse», «fragmentering», «blodig» og lignende.²³ Etter min mening utkom boka på et tidspunkt som igjen satte Balkan og tidligere Jugoslavia i relevant forskningslys, dette på bakgrunn av Serbias offensiv på Kosovo i 1999 og likeså NATOs motreaksjon mot Beograd samme år. Samtidig begynte den serbiske befolkningen også å vise misnøye og mistillit til Milosevic-regimet. Allcocks bok skapte ikke interesse for forskningen på tidligere Jugoslavia, men rettet heller et kritisk blikk på tidligere litteratur fra samme periode og perioden før. Han er også klar over at ved å ta et sosiologisk standpunkt til historieskriving, vil han møte på metodologiske problem og kritikk. I sin forklaringsmodell tar Allcock i bruk sosiologisk teori for å beskrive økonomiske, politiske og mellommenneskelige forhold, som han med en fellesbetegnelse kaller modernisering. Metodologisk benytter han seg av sosiologisk historieskriving og forskningsspørsmålet hans er knyttet mot å gi en sosiologisk forklaring på den historiske omveltning i området.

Sabrina Ramet er en av de mest anerkjente forskerne på jugoslavisk og øst-europeisk historie. Hun er født i London, men flyttet som ung til USA, der hun tok grunnfag på Stanford, sin master på Universitetet i Arkansas og sin doktorgrad i statsvitenskap ved UCLA. De siste årene har hun vært ansatt på Instituttet for sosiologi og statsvitenskap ved NTNU, Trondheim. Hun har utgitt hele ni bøker om Jugoslavia og forholdene innad og anses som en profilert og sitert forsker på dette feltet.

Ramets fjerde utgave av *Balkan Babel* (2002) tar for seg premisset om illegitimitet rundt styresettet i Jugoslavia. En illegitimitet som hun mener fant sted allerede i årene 1918-1941, 1945-1980, 1980-1991 og 1991-2000. I tillegg til å være en fortsettelse av bind tre, bærer hele tittelen *Balkan Babel: The disintegration of Yugoslavia from the death of Tito to the fall of Milosevic*, preg av at interessen for forskningsområdene om Jugoslavia hadde utvidet seg. Særlig med tanke på Milosevics fall og fengsling. Hun er raskt ute med å avvise bøker og artikler som legger hovedvekt på gammelt etnisk hat, og denne boka blir av den grunn også, etter min mening, en motreaksjon til disse.²⁴ Ramets forklaringsmodell bygger på statsvitenskapelige teorier om legitimitet og hun føyer seg inn i gruppen som skriver om enkeltpersoners rolle i oppløsningen av Jugoslavia, men fokuserer også på populærkultur, religion og det politiske styresettet.

²³ Allcock, John. *Explaining Yugoslavia*. London 2000, s: xii

²⁴ Ramet, Sabrina. *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia From the Death of Tito to the Fall of Milosevic*. Westview 2002, s: xvii

Christopher Bennett er en britisk journalist som mestrer det serbo-kroatiske språket. Han tok deler av sin utdannelse i Jugoslavia på 1980-tallet, og har senere forelest i jugoslavisk historie ved Universitetet i London.

Bennetts bok ble utgitt allerede i 1995. I den samtidige konteksten var Jugoslavia og konflikten i mediernes søkelys, ettersom krigen i Bosnia-Hercegovina fremdeles pågikk. Boka føyer seg dermed inn i en sammenheng der publikasjoner som forklarer Jugoslavias oppløsning og de historiske rammene rundt den var stor. Bennetts formål med boka, sier han, er å gi en konsis forklaring på hva som har skjedd, hvorfor det har skjedd i Jugoslavia og hva som kommer til å skje videre. Han sier at han ikke ønsket å forandre persepsjonen av Jugoslavia i det internasjonale samfunnet, men kun gi en forklaring på hvorfor alt dette foregikk.²⁵ Bennetts forklaringsmodell bygger på en analyse av enkeltaktørers forhold til media og deres påvirkning av befolkningen. Særlig setter han søkelyset på Titos rolle, Milosevics rolle og media sett i lyst av Milosevics maktovertakelse. Bennett, i likhet med blant annet Jovic og Ramet, avviser forestillingene om et gammelt etnisk hat mellom folkegruppene.

Nebojsa Popov er redaktør i artikkelsamlingen *The Road to War in Serbia*, skrevet av en rekke serbiske akademikere i 1996. Boka ble utgitt i Serbia og de akademiske kretsene i det tidligere Jugoslavia i 1996, men påbegynt allerede i 1994. Her, samlet han akademikere til å publisere artikler rundt flere faktorer som kan ha vært avgjørende for å forklare hvorfor krigen begynte. Han sier at formålet med denne utgivelsen er å engasjere de serbiske akademikere til å tørre å skrive om oppløsningen, og at de skal kunne legge et grunnlag for videre forskning på dette feltet. Både han, og samtlige bidragsyterne i artikkelsamlingen, er åpne for kritikk og ønsker å skape et diskusjonsgrunnlag for dette temaet i den serbiske akademiske verden.²⁶ Artikkelen jeg har valgt å analysere er skrevet av følgende: Dubravka Stojanovic, som er historiker ved Universitetet i Beograd; Miroslav Hadzic, som var tidligere oberst i den jugoslaviske hæren og nå ansatt som professor på Instituttet for statsvitenskap ved Universitet i Beograd; Aleksandar Nenadovic, som var tidligere redaktør for den serbiske avisen *Politika* og korrespondent i London og New York; Zoran Markovic, som var tidligere journalist i det serbiske magasinet *NIN*; og Vojin Dimitrijevic, som er professor i jus ved Det juridiske fakultetet i Beograd.

²⁵ Bennett, s: ix

²⁶ Popov, s: 3-4

Konteksten rundt denne artikkelsamlingen er, som med andre, en samtidig relevant forskningsinteresse rundt forestillingene om Jugoslavias oppløsning. Der den skiller seg fra de andre er det dette er det første forsøket i Serbia på å forske på dette emnet. Dette er særlig interessant fordi arbeidet ble påbegynt i 1994, og den ble til slutt utgitt i 1996. I 1994 var det fortsatt full krigføring i Bosnia-Hercegovina, og en spent politisk situasjon i Serbia. Denne boka åpnet derfor ikke for en internasjonal interesse for forskningen på dette feltet, men en serbisk interesse. Den oppfordret flere til å forske på hvorfor disse hendelsene har skjedd i deres egen bakgård. Den engelske oversettelsen fra 2000, føyer seg inn i konteksten der det Jugoslavia igjen var relevant, med tanke på Milosevics fall, arrestasjon og overføring til den internasjonale krigsforbryterdomstolen i Haag.

Dejan Jovic tok sin grunnutdannelse i Ljubljana i Slovenia og fullførte sin doktorgrad ved London School of Economics. Han har de siste årene vært ansatt som statsviter ved universitetet i Zagreb og har skrevet en rekke bøker om Jugoslavia.

Om sin utgivelse av *Yugoslavia: A State that Withered Away*, forteller Jovic om konteksten bak boka og årsaken til hvorfor han skrev den. Han sier konsekvent at det finnes mange analyser gjort om Jugoslavias oppløsning som fokuserte på langvarige makrostrukturelle faktorer siden opprettelsen av Jugoslavia i 1918 og til oppløsningen i 1991 (Lampe 1996; Ramet 1992; Sekelj 1993; Vuckovic 1998). Han sier også at mange bøker er skrevet om de jugoslaviske institusjonene som årsaksforhold til krigen, i tillegg til bøker som fokuserer utelukkende på enkeltpersoners roller (Tito og Milosevic) og bøker som har analysert internasjonal politikk som årsaksforhold til krisen i Jugoslavia (Woodward 1995; Glenny 1992; Cohen 1993; Magas 1993; Meier 1999; Stojanovic 1997).²⁷ Det Jovic ønsket med sin bok er å fokusere på elitens oppfatninger av virkeligheten og framtiden. Eliten han nevner er den politiske eliten og den intellektuelle eliten. Denne boka handler skal, i følge Jovic, kunne gi et innblikk i hvordan krisen oppsto og hvorfor elitenes ideologiske konsensus ble brutt.²⁸

Formålet med boka er ikke å starte enda en ny debatt om årsaksforholdene rundt Jugoslavias oppløsning, men tilføye enda en ny faktor eller svar på hvorfor oppløsningen kunne skje på så måte. Boka bærer preg av å bli utgitt i en kontekst der det tidligere Jugoslavia igjen var relevant. Den originale utgaven på kroatisk ble utgitt i 2003, da

²⁷ Jovic, s: 1

²⁸ Ibid, s: 1

Jugoslavia og navnet kun ble et minne og skiftet navn til Serbia og Montenegro. Den engelske oversettelsen ble utgitt i 2006 da Montenegro erklærte seg selvstendig fra Serbia.

Ivo Goldstein er en kroatisk historiker ansatt ved Universitetet i Zagreb. Hans arbeid har først og fremst vært konsentrert om kroatisk historie i middelalderen, men har de siste årene skrevet et oversiktsverk over kroatisk historie fra 1918 og til 2008.

Goldsteins bok er den som skiller seg mest ut fra de foregående med tanke på kontekst og grunnlag. Den ble utgitt i 1999. Som jeg har argumentert tidligere, var dette igjen en relevant periode for balkanforskning, men bokas ramme gjør at den faller litt utenom denne konteksten. *Croatia: A History* er et konsist oversiktsverk over Kroatias historie fra antikken til 1999 og gir en oversikt over det kroatiske folks historie. Formålet til Goldstein var nok heller å tilby en bok til det kroatiske og internasjonale folket som beskriver Kroatias historiske utvikling. Den er objektiv og velbalansert i forholdet mellom serbere og kroater sier den serbiske økonomiprofessoren Mihailo Crnobrnja i sin omtale på bokas omslag. Slik at konteksten til Goldsteins utgivelse heller blir å gi Kroatia, som en ny nasjon, en ny bok som skildrer deres historie.

I kapitlene som jeg har analysert, som omhandler Jugoslavias oppløsning skriver Goldstein om skyldspørsmålet i forhold til Milosevic som aktør, nasjonalisme som hans hovedideologi og Kroatia som forholdet mellom Milosevics nasjonalistiske ideologi og Jugoslavias sosialistiske ideologi. Metodologisk har han en kronologisk tidslinje og beskriver årsaksforholdene på en objektiv måte fra den kroatisk nasjonalistiske bevegelsen på 1970-tallet, til økonomiens påvirkning, Milosevics nasjonalistiske ideologi og den jugoslaviske hærens rolle.

1.4 Metode

Jeg skal i denne oppgaven jobbe analytisk med å se hvordan min utvalgte litteratur beskriver årsaksforholdene til Jugoslavias oppløsning. Analysen vil omhandle en tolkning av forfatterne meninger og teorier, før jeg til slutt fører en komparativ refleksjon. Den komparative refleksjonen vil gå ut på å sette de analyserte årsaksforholdene opp mot hverandre for å kunne besvare min problemstilling om hvordan og hvorfor årsaksforholdene til Jugoslavias oppløsning er beskrevet så som de har blitt og hvorvidt det finnes noe konsensus i historieskrivingen. Min komparative bakgrunn er på så måte inspirert av Leidulf

Melves *Global historiografi: Historie og historieskriving frå dei eldste tider til i dag* (2015), der Melve har en gjennomgående komparativ ramme rundt de fenomenene han har lagt fram.

1.5 Oppgavestruktur

I den analytiske delen av denne oppgaven vil jeg kartlegge den utvalgte litteraturen ved å tolke og gjengi hvordan hver enkel av forfatterne har skrevet om Jugoslavias oppløsning. Dette er nødvendig for å kunne gjennomføre en komparativ analyse av dette for å svare på min metodologiske del og besvare problemstillingen. Gjennom arbeidet med dette materialet vil jeg gjennomgå tekstene tematisk basert på nasjonalitet, men jeg velger å se bort fra en kronologisk gjennomgang etter bøker fra eldst til yngst, da jeg mener det irrelevant. Årsaken til det er fordi jeg vil kartlegge hva de enkelte forfatterne mener er årsaksforholdene til oppløsningen. Jeg vil også gjennomgående for hvert kapittel gjennomføre en komparativ analyse der jeg først setter forfatterne i den nasjonale gruppen opp mot hverandre, før jeg til slutt vil gjennomføre en helhetlig komparativ analyse og komme til en konklusjon.

Kapittel 2

2.1 Innledning

Nebojsa Popovs artikkelsamling, *The Road to War in Serbia: Trauma and Catharsis*, er det første forsøket i serbisk forskning og historieskriving på å klargjøre årsakene til Jugoslavias oppløsning. Artikkelsamlingen er delt inn i seks temaer: *The Destruction and Creation of a State*, *Roots of the Trauma*, *Ideological Bearing*, *Political Mobilization*, *Media War* og *Conflict and Compromise*. Ut av disse har jeg valgt ut fem artikler til analyse i dette kapittelet: (1) Dubravka Stojanovics: "The Traumatic Circle of the Serbian Opposition", (2) Miroslav Hadzics: "The Army's Use of Trauma", (3) "Aleksandar Nenadovics: Politika in the Storm of Nationalism", (4) Zoran Markovics: "The Nation: Victim and Vengeance", og (5) Vojin Dimitrijevićs: "The International Community and the Yugoslav Crisis". Formålet med både utvalget av disse artiklene og kapitelet er for å vise hvordan historien om Jugoslavias oppløsning fremstilles i serbisk forskning og historieskriving. Jeg skal gjennom en gjennomgang av forfatternes tekster og komparativ analyse finne ut hvordan historien er blitt fortalt, hvor skyldspørsmålet ligger og hvilke forklaringsmodeller som har blitt diskutert.

2.2 "The Traumatic Circle of the Serbian Opposition" (Dubravka Stojanovic)

2.2.1 Pluralistiske utfordringer og oppkomsten av den serbiske opposisjonen

I sin artikkel publisert i Nebojsa Popovs-, *The Road to War in Serbia: Trauma and Catharsis*, analyserer Dubravka Stojanovic, assisterende professor ved det filosofiske institutt ved Universitetet i Beograd, den serbiske opposisjonens rolle som et mulig årsaksforhold til oppløsningen av Jugoslavia. Hun fremhever den serbiske opposisjonens rolle i årene fra 1987 og til 1992. Det vil si en periode før krigen og oppløsningen og etter. Denne artikkelen føyer seg inn i avdelingen som omhandler politisk mobilisering. Jugoslavia var, i følge Stojanovic, i en spesiell posisjon sammenlignet med andre sosialistiske stater i samtiden. Hun deler Jugoslavia, med fokus på Serbia, i tre konsepter som forklarer hvorfor Serbia støttet den kommunistiske revolusjonen, hvordan det serbiske regimet var i 1987 og forholdet mellom den politiske eliten og den politiske opposisjonen i Serbia. For det første hadde kommunistregimet i Jugoslavia og Serbia mye sterkere røtter enn i andre østeuropeiske land, og hadde også større støtte i samfunnet. Årsaken til det, i følge Stojanovic, var fordi kommunismen ikke ble like direkte innført i Jugoslavia, -ved hjelp russiske tanks, men av en

revolusjonær bevegelse som oppsto i seieren av andre verdenskrig.²⁹ I tillegg til dette vektlegger Stojanovic Serbias ønske om sosiale endringer. Hun mener at et ikke-utviklet samfunn, i forhold til industrialisering, modernisering og skapelsen av en rettsstat, ønsker å se til en sosial modell, som har en raskere utviklingsvei av disse forholdene.³⁰ Stojanovic vektlegger moderniseringsutviklingen til aksepten av sosialistisk revolusjon, i motsetning til John Allcock, som jeg kommer til i kapittel 4, som fokuserer hvordan den feilslåtte moderniseringen av Jugoslavia var med å påvirke til oppløsningen. Med dette mener hun at folket i Serbia ønsket sosiale endringer i tråd med sosialistisk likhet, og at de ved sosialisme kunne nå disse endringene hurtigere enn uten. Derfor var det også lettere for det serbiske folket å akseptere en kommunistisk revolusjon.

For det andre var regimet i et kommunistisk Serbia mye sterkere i 1987, enn regimer i andre kommunistiske østeuropeiske stater. Stojanovic mener at etter en svekket politisk periode i første halvdel av 1980-tallet, klarte Milosevic, via en opprydding i lederskapet å gjeninnføre det kommunistiske partiets sterke rolle. Milosevics parti anså seg selv som en politisk motstander av det tidligere serbiske lederskapet, og ga et inntrykk av at de skulle introdusere nye ideer ved nytt og ungt lederskap.³¹ Samtidig ble det nye serbiske kommunistpartiet en opposent til det jugoslaviske kommunistpartiet, som bestod av ledere fra de andre republikkene og provinsene. Dette førte, i følge Stojanovic, til at Milosevics lederskap i det serbiske kommunistpartiet undergravde all annen form for serbisk opposisjon, og deres politiske konflikt med det jugoslaviske kommunistpartiet førte til slutt til at hele organisasjonen kollapset i 1990 og nye politiske partier ble dannet som opponenter til kommunistpartiet.³²

Det tredje punktet Stojanovic trekker fram for å forstå forholdet mellom makten og opposisjonen var endring i det kommunistiske systemet i Serbia. Hun mener at de serbiske kommunistene var utelukkende farget av det serbiske nasjonalspørsmålet, der det nye serbiske lederskapet annonserte forsvaret av "serbianisme" som sin viktigste oppgave. Dette førte, i følge Stojanovic, til at en flerkulturell pluralisme innad i Jugoslavia ble vanskelig å opprettholde. Dermed var det også vanskelig å opprettholde Titos pluralistiske visjoner.³³ Det som menes med Titos pluralistiske visjoner er fordelingen av mandat i det jugoslaviske

²⁹ Popov, Nebojsa. *The Road to War in Serbia: Trauma and Catharsis*. Budapest 2000, s: 450

³⁰ *Ibid*, s: 450

³¹ *Ibid*, s: 450

³² *Ibid*, s: 450

³³ *Ibid*, s: 451

kommunistpartiet, der hver republikk og provins skulle ha et sittende medlem. Disse medlemmene skulle rullere årlig som partiets formann, og dermed president i Jugoslavia.

For å forklare hvordan og hvorfor blant annet Slobodan Milosevics parti og andre nasjonalistisk orienterte politiske partier oppsto som følge av det jugoslaviske kommunistpartiets oppløsning i 1991. Stojanovic benytter seg av teorier av franske sosiologen Guy Hermet. Med utgangspunkt i hans Hermets teori om at kulturelle modeller fungerer som basis for politiske forhold, sier hun at den serbiske politiske organisasjonen så seg selv som likestilte med hele den serbiske befolkningen, slik at dette ikke ga rom for individuelle borgere, bare for kollektive borgere. Slik at mange serbiske partier ble dannet ovenfra og ned, med en karismatisk leder på toppen, som var kjent for sitt lederskap og ikke sitt politiske program.³⁴ Hva som menes med dette, er at borgerne i slike land blir dratt inn i det kollektive, slik at det ikke er noe forskjell mellom politiske interesser og kollektive interesser. Dette kan også forklare hvorfor Milosevic nøytt stor popularitet.

Stojanovic skriver at det nasjonale spørsmålet, som preget serbisk politikk og førte til Jugoslavias oppløsning, ble åpnet i 1986 da spørsmålet om Kosovo ble stilt og Milosevic formulerte sitt angrep på Jugoslavias grunnlov.³⁵ Det var andre halvdel av 1980-tallet som var avgjørende, der deler av den serbiske intellektuelle eliten formulerte en fortelling om Kosovo og serbernes traumer, som ga Milosevic et intellektuelt rammeverk han kunne støtte opp sin politikk under. Disse traumene var historiske som slaget på Kosovosletten i 1389 og samtidige, som skildringer av albansk undertrykkelse av den serbiske minoriteten.

Historien som blir fortalt av Stojanovic her er endringen i den politiske sfæren i Jugoslavia etter 1986. 1986 var et kritisk år fordi det nasjonale spørsmålet preget den serbiske politikken. Det foreløpige skyldsspørsmålet tillegger hun organiseringen av de politiske partiene, som gjorde at politisk pluralisme var vanskelig.

2.2.2 Myten om Kosovo i serbisk nasjonalpolitikk og politiske operasjoner

I følge Stojanovic brukte både det Milosevics regjerende parti, og de opposerende partiene, myten om Kosovo for å få støtte. Der Milosevics parti hadde en klar kommunistisk agenda, var partiene i opposisjon i et dilemma mellom kommunistisk og ikke-kommunistisk nasjonalisme.³⁶ Poeten Ljubomir Simovic formulerte slagordet som Milosevic kom til å bruke

³⁴ Ibid, s: 455

³⁵ Ibid, s: 457

³⁶ Ibid, s: 456

gjennomgående i sin drakamp om makten. I 1987, under møte i forfatterforbundet snakket Simovic om ydmykelsen og skammen det serbiske folket hadde opplevd i Kosovo. At det serbiske folket var blitt slått og undertrykt først av de ottomanske styresmaktene, så av den albanske majoriteten. Ut av det kom Milosevic som folkets stemme, og ytret slagordet: «Ingen skal få lov til å slå folket.»³⁷ Simovics ytringer om Kosovo la grunnlag for flere intellektuelle og politiske skikkelser. Vuk Draskovic, som dannet partiet Srpski Pokret Obnovoe (SPO)³⁸ i 1990 uttalte seg i 1989 på vegne av den serbiske intelligentsia. Han ytret:

“We (the Serbian intelligentsia) are late in Kosovo. We will pay for our delay and indifference to our destiny fatally and probably with no chance of historical justification, if we do not, as soon as possible, immediately, demand the programme and conditions that we want or don't want.”³⁹

Også Gojko Djogo, en poet og en av initiativtakerne til å danne partiet Demokratska Stranka (DS)⁴⁰ hevdet:

“From Kosovo until today, Serbs have not had a greater shrine than Kosovo. They have handed themselves over to that shrine and over six centuries have returned to her the most expensive sacrifices, blood sacrifices ... I don't know how or how far we will go, but I know that we must. For a Serbian state without Kosovo would be like a Serb stabbed in the heart ... Kosovo is a Serbian problem and we must resolve it once and for all.”⁴¹

I følge Stojanovic viste dette at det store flertallet av lederskapet i opposisjonen forholdt seg til/brukte kosovoproblematikken på nesten en og samme måte. Den ble vist som en mytisk fortelling heller enn et politisk problem. Dette førte, i følge Stojanovic, til at myten om Kosovo og heltefortellingene fra slaget på Kosovosletta i 1389 hadde byttet ut de eksisterende problemene i Jugoslavia. Alle statlige, sosiale og økonomiske utfordringer i Serbia og Jugoslavia var nå blitt nasjonale utfordringer.⁴² I tillegg til dette stilte nasjonalspørsmålet om Kosovo enda nytt nasjonalistisk spørsmål. Det strakk seg utover Kosovo og innebefattet interetniske spørsmål i hele Jugoslavia. Denne problematikken vokste

³⁷ Ibid, s: 457

³⁸ Det serbiske fornyelsespartiet

³⁹ Ibid, s: 459

⁴⁰ Det demokratiske partiet

⁴¹ Ibid, s: 460

⁴² Ibid, s: 460

nå til serbiske forhold med andre etniske grupper, og diskusjonen om hvor stort det serbiske territoriet egentlig var. Programmet til Serbian Radical Party (SRS)⁴³ formulerte:

“the return of a free, independent and democratic Serbian state, to include all that is Serbian and all Serb territories, so that within her own borders she would have alongside the current Serbian federal unit⁴⁴, Montenegro, Serbian Bosnia, Hercegovina, Dubrovnik, Dalamatia, Lika, Kordun, Banija, Slavonija, West Srem, Baranja and Macedonia.”⁴⁵

Den serbiske opposisjonen må, i følge Stojanovic, vurderes ut av to kriterier: deres politiske agenda- og deres politiske aktivitet. Stojanovic skriver at nesten samtlige serbiske partier som oppsto etter 1990, hadde opprinnelig den samme politiske agendaen, som var et nasjonalistisk rettet program. Den eneste forskjellen var at partiene var fanget i en kamp mellom kommunistisk og anti-kommunistisk nasjonalisme.⁴⁶ Det Sosijalisticka Partija Srbije (SPS)⁴⁷, ledet av Milosevic, hadde makten i Serbia og ønsket kommunistisk nasjonalisme, ønsket partiene i opposisjonen det motsatte. Partiene i opposisjon brukte tiden på å overgå hverandre i patriotisme, slik at de kunne opponere det regjerende partiet. Dette førte til at mange av de serbiske partiene gikk i retning av ekstrem nasjonalisme, som førte til at den politiske eliten i Serbia mistet sin demokratiske identitet og feilet samtidig med å vise det serbiske folket en alternativ måte å tenke på.⁴⁸ Hva som menes med dette er at i den spente politiske situasjonen i Jugoslavia i 1990, var de serbiske opposisjonelle partiene enda mer nasjonalistiske enn Milosevics SPS, og at et politisk samarbeid på føderalt nivå mellom delrepublikkene virket mer og mer uopnåelig.

Ut av dette konkluderer Stojanovic med at hennes forskning på den serbiske opposisjonen var som å forske på en traumatisk og ond sirkel. Den nasjonalistisk orienterte intellektuelle eliten åpnet det serbiske nasjonalspørsmålet på midten av 1980-tallet, og ut av det ble hele den serbiske politikken og opposisjonen avledet. Milosevic brukte disse ideene for å forankre sin politikk i et intellektuelt rammeverk. Paradoksalt nok, mener Stojanovic, at da det kommunistiske partiet falt i 1990 og det ble dannet en rekke nye partier, ble dette nasjonalprogrammet ytterligere styrket. I stedet for å bli kritisert, ble det hyllet. Svaret som

⁴³ Det serbiske radikale partiet

⁴⁴ Inneholdt Serbia, Vojvodina og Kosovo

⁴⁵ Ibid, s: 462

⁴⁶ Ibid, s: 456

⁴⁷ Det serbiske sosialistpartiet

⁴⁸ Ibid, s: 457

ble gitt i den serbiske politikken, var at serberne måtte skille seg fra de andre etniske gruppene og lage en nasjonalt ren stat, som førte til at den politiske agendaen ledet Serbia inn i krig.⁴⁹

Oppsummering:

Stojanovic forteller en historie om Jugoslavias oppløsning ved å legge skyldforholdet på den nasjonalistiske posisjonen, opposisjonen og de nasjonalistiske intellektuelle i Serbia. De intellektuelles hyllest av myten om det serbiske nederlaget på Kosovo-sletten i 1389, ga de politiske partiene et rammeverk som de brukte for å legitimere sin politikken. Dette førte til at nasjonalismespørsmålet i Serbia, så vel som i Jugoslavia, fikk nærmest all oppmerksomhet. Konsekvensen ble at de serbiske partiene som var i opposisjon, ikke klarte å utforme et demokratisk og unasjonalistisk svar til Milosevics parti, og det som var den politiske normen. Dermed kan de nasjonalistiske elementene som Stojanovic peker på i sin fortelling, brukes som en av flere årsaksforhold til å forklare oppløsningen av Jugoslavia. Stojanovic har dermed et todelt skyldsforhold. For det første var den nasjonalistiske ideologien en av de dominerende faktorene til Jugoslavias oppløsning. For det andre var de opponerende partiene til Milosevics SPS også skyldige, fordi de fulgte samme mønster. Det fantes dermed ingen serbiske politiske partier som kunne utfordre den nasjonalistiske ideologien.

2.3 "The Army's Use of Trauma" (Miroslav Hadzic)

2.3.1 Traume og katarsis

Miroslav Hadzic, en tidligere oberst i den jugoslaviske hæren (JNA) og nå ansatt ved instituttet ved universitetet i Beograd, har skrevet artikkelen «The Army's use of Trauma», som handler om JNAs rolle i Jugoslavias oppløsning. Før jeg analyserer artikkelen, må jeg gjøre rede for begrepene Hadzic bruker for å forklare JNAs rolle. Hadzic knytter JNAs rolle i oppløsningen av Jugoslavia til begrepene 'traume' og 'katarsis'.⁵⁰ Slik jeg tolker hans mening med traume, betegner dette begrepet en befolknings frykt for andres handlinger, historiske hendelser og angst for å bli undertrykt. I denne konteksten er det naturlig å snakke om traume som en historisk bevissthet om at noen (de andre delrepublikkene) er ute etter å ødelegge for en (Serbia). Slik at dette for eksempel generer en falsk historie og falske historieskriving, som at serberne i Kosovo på 1980-tallet ble utsatt for overgrep, undertrykkelse og diskriminering av den albanske majoriteten. Med katarsis menes det en rensing av følelser knyttet til traume,

⁴⁹ Ibid, s: 476-477

⁵⁰ Ibid, s. 509

å gå gradvis gjennom en traumatisk periode, for så å bli kvitt frykten og angsten. For å klargjøre dette i Hadzics eget eksempel, sier han at katarsisen i 1945 ikke spilte en betydelig rolle for kommunistene, og de trengte heller ikke å bruke katarsis for å rense den kollektive bevisstheten. Årsaken til dette, i følge Hadzic, var fordi seieren i krigen og den kommunistiske revolusjonen hadde allerede frigjort folket i Jugoslavia fra angst. Behovet for katarsis ble, i følge Hadzic, fjernet ved å undertrykke traumene fra andre verdenskrig ved å fokusere på revolusjonen. Kommunistene minte dermed befolkningen på hva som hadde skjedd hadde det ikke vært for Tito, hæren, revolusjonen eller partiet, i stedet for å belyse de faktiske historiske fakta.⁵¹ Hva dette betyr er at kommunistene undertrykte traumene etter andre verdenskrig, ved å undertrykke de egentlige hendelsene og hylle seg selv. Dette førte til at den undertrykte historien ble tatt opp av senere nasjonalister for å skape en nasjonal traume.

Fraværet av katarsis etter 1945 stimulerte, i følge Hadzic, en falsk historisk forestilling og produksjon av historiske traumer. Dette førte til at konsekvensen av manglende katarsis etter andre verdenskrig, åpnet for at traumene kunne brukes som et politisk virkemiddel. Slik at det på 1980-tallet og opp mot oppløsningen av Jugoslavia, oppsto et behov for katarsis. Hadzic fokuserer i dette på hærens innvirkning på disse traumene.⁵² Han begrunner årsaken til at det er mulig å forske på hærens rolle på følgende måte: (1) JNA og dets politiske lederskap var kommunistregimets ideologiske, politiske og beskyttende bærebjelke; (2) i perioden etter Titos død til krigsutbruddet (1980-1991) var JNA et uavhengig politisk organ med stor makt; (3) og i den siste fasen av krisen bidro JNAs generaler til å diktere retningen krigen skulle gå i.

2.3.2 Hærens styrker, svakheter og virkelighetsopfatning

Formelt sett var JNAs posisjon og sfæren av deres aktivitet i «det andre Jugoslavia»⁵³ bestemt av grunnloven. Men JNAs egentlige makt gikk utenom grunnlovens rammeverk og ble manifestert av partiets og lederens funksjoner, som i denne sammenhengen var det kommunistiske partiet og Tito. Årsaken til det var at forsvarsministeren var som regel general i JNA som førte til at JNA kun var underlagt partiets øverste lederskap. Dette førte, i følge Hadzic, til at JNA fungerte som en sammensatt, isolert og beskyttet enhet i det jugoslaviske ettpartisystemet.⁵⁴ JNA fikk derfor et særegent forhold til Tito og en særegen maktposisjon i

⁵¹ Ibid, s: 511-512

⁵² Ibid, s: 510

⁵³ Betegnelse som brukes om Jugoslavia under- og etter Tito.

⁵⁴ Ibid, s: 513

Jugoslavia, som også ble forsterket med hærens rolle som beskytter av folket og de sosialistiske verdiene to betydninger: (1) beskytte Jugoslavia fra eksterne trusler og faktorer, og (2) og beskytte Jugoslavia fra interne ideologiske angrep på partiet, de sosialistiske verdiene og regimets mål og integritet.⁵⁵ Hva dette impliserer etter min mening er at hæren, i tillegg til partiet, var en av Titos viktigste bærebjelker for å bevare ro, orden og makt. I tillegg til dette peker Hadzic på to andre årsaker som styrket JNAs rolle: (1) Den juridiske kontrollen av JNAs virksomhet ble begrenset ved å overføre denne kontrollen fra konstitusjonelle og juridiske autoriteter til høyt føderativt og departementalt nivå, og (2) dette skillet førte JNA under partiets beskyttelse der JNA fikk mer selvstendighet til å skape en militærindustri, som sikret økonomisk og teknologisk selvstendighet, og militærleire, som sikret logistisk uavhengighet.⁵⁶ Dermed ble JNA et sterkt og delvis uavhengig politisk organ i Jugoslavia.

Denne uavhengigheten og makten ble, i følge Hadzic, også en av JNAs svakheter. Han knytter den til to svakheter, der den første var at JNAs selvbestemmende rolle førte til at JNA og de høyerestående generalene fryktet hva som kunne skje om hæren mistet denne makten. Fraværet av offentlig kontroll av JNA i tiden opp mot den jugoslaviske krisen førte til JNAs forvrengte oppfatning av virkeligheten.⁵⁷ Ved begynnelsen av den politiske krisen i Jugoslavia på slutten av 1980-tallet, som førte til oppløsningen av ettparti sosialismen, var det ikke lenger kontroversielt å uttale seg, eller kritisere verken partiet, Tito, revolusjonen eller JNA. Dette utfordret hele grunnmuren som JNA var bygd på, og kunne utfordre JNAs videre eksistens. Dette poenget ble styrket da det kom politiske forslag om å begrense JNAs makt og endre strukturen i JNAs oppbygning.⁵⁸ Dette ville innebære en total omstrukturering av JNA og begrensning av deres makt, ved fjerning av det hierarkiske systemet det var bygd opp på. Konsekvensen av dette førte, i følge Hadzic, til at JNA i løpet av perioden mellom 1989 og-1990 ble direkte aktive i den politiske sfæren.

2.3.3 Hæren: fra å kjempe for Jugoslavia til å kjempe mot Jugoslavia

JNAs lederskap var, etter de nevnte båndene til partiet og Tito, bundet og skapt rundt ideen om å forsvare sosialismen. Dette førte til at generalenes ønske for sosialisme var sterkere enn noe annet ønske om statlige interesser. Det var her, i følge Hadzic, at det første vendepunktet kom. Statens interesse for å bevare Jugoslavias territorielle sammensetting og

⁵⁵ Ibid, s: 513

⁵⁶ Ibid, s: 514

⁵⁷ Ibid, s: 517

⁵⁸ Ibid, s: 518

føderasjon, ble for JNAs del, en kamp om å bevare sosialismen innenfor føderasjonen.⁵⁹ JNA fulgte med andre partiets politikk, ikke statens. I den spente politiske perioden mellom 1989 og- 1990 brukte JNA all sin tid på å prøve å holde Jugoslavias kommunistiske parti samlet, og om ikke samlet, prøve å forhindre en politisk pluralisme. I følge Hadzic ville et flerpartisystem føre til avpolitisering og avskaffelse av partiets militære avdeling, og avskaffe hele grunnlaget som JNA var bygd opp på.⁶⁰ Lederskapet i JNA lanserte dermed slagordet: ”Yugoslavia can exist only as a true federation, or, in our [their M.H] opinion, it will cease to exist”. Dette slagordet var et ultimatum om at JNA var villige til å kjempe til siste slutt for å bevare den sosialistiske føderasjonen. Dette impliserer etter min mening at JNA var bundet til bevaring av Titos opprinnelige sosialistiske Jugoslavia, og at JNA, i den politiske sfæren mellom 1989 og- 1990, ønsket å bevare fortellingen om Titos Jugoslavia.

I den siste fasen av den politiske krisen i Jugoslavia, i perioden 1990-1991, var ikke JNA villige til å gi opp forestillingen om en sosialistisk føderasjon. Lederskapet trodde fremdeles ikke på at dette ville utarte seg til en krig. De stolte på at flertallet ville støtte JNA og deres forestilling og forhindre krig på denne måten. Men etter valgene i Slovenia og Kroatia, og innføringen av flere partier som åpnet for løsrivelse, satt lederskapet i JNA igjen med spørsmål om hvordan dette skulle løses.⁶¹ Disse spørsmålene var, i følge Hadzic: (1) skal Jugoslavia forsvares uansett pris, ved militær makt? (2) var det mulig å forsvare føderasjonen ved makt? (3) hva var prisen ved fiasko? (4) ville JNA hatt allierte etter dette? (5) hvordan ville det internasjonale samfunnet reagere ved bruk av makt? (6) hva skal JNA gjøre med staten om de klarte å forsvare den?⁶²

Disse spørsmålene definerte JNAs problem i hvordan de, som et uavhengig politisk organ, skulle forholde seg til en mulig oppløsning av Jugoslavia og en mulig militær konfrontasjon. Et siste forsøk ble gjort fra JNAs side da generalene tidlig i 1991 forsøkte å få gjennomslag for å lede landet inn i unntakstilstand. Da dette ble nedstemt, gjorde JNA og generalene det som var mest gunstig for dem, ikke staten. Det var å gi presidentskapet i Jugoslavia ansvaret for JNAs handlinger. Dette førte til at generalene, som vurderte de nevnte

⁵⁹ Ibid, s: 518

⁶⁰ Ibid, s: 519

⁶¹ Ibid, s: 524

⁶² Ibid, s: 525

spørsmålene, bestemte seg for ikke å forsvare Jugoslavia for enhver pris, men heller å underkaste seg det serbiske lederskapet.⁶³

Ut ifra dette, og Hadzics redegjørelse for traume og katarsis, konkluderer han med følgende: (1) ved å garantere innbyggerne en fredelig løsning, begynte JNA å flørte med nasjonalisme og krig, (2) deres ideologiske tilnærming til krisen gjorde JNA mer tilbøyelig til å støtte autoritære regimer og hjelpe dem med å få legitimitet, (3) ved å akseptere krig som et alternativ, forlot de Jugoslavia og borgerne uten noe hjemland, (4) ved å bruke sin militære styrke for å nå målene til det serbiske regimet traumatiserte de alle ikke-serbere i det andre Jugoslavia, (5) ved å gjøre JNA om til en serbisk hær misbrukte de all sin makt, og (6) ved å late som om de forsvarte det serbiske folket, bidro generalene med en falsk katarsis av det serbiske folkets minne, ved å traumatisere dem igjen. Kort oppsummert var ikke JNA skyldige i oppløsningen, men de var skyldige i retningen oppløsningen og krigen gikk, og ansvarlige for alle konsekvensene etter krigen.⁶⁴

Oppsummering:

Etter Miroslav Hadzics oppfatning kan JNAs politiske forandring brukes som et forklarende årsaksforhold til oppløsningen av Jugoslavia. Der JNA i første omgang skulle forsvare den Jugoslaviske føderasjonen, endret de i neste omgang standpunkt i det bevaring av den jugoslaviske føderasjonen som en sosialistisk enhet ble nesten umulig. JNA var ikke en direkte eller utløsende faktor til at Jugoslavia ble oppløst, men deres rolle førte til at Jugoslavia ble oppløst på en voldelig måte.

2.4. "Politika in the Storm of Nationalism" (Aleksandar Nedanovic)

2.4.1 Politikas transformering: fra kritisk organ til nasjonalistisk talerør

Aleksandar Nenadovic diskuterer i «*Politika in the Storm of Nationalism*» rollen til en av Serbias største aviser, *Politika*. Nenadovic begynner kronologisk med å fortelle om *Politikas* historiske fortid, og deres rolle i den spente politiske perioden på slutten av 1980-tallet. Avisen ble grunnlagt i 1904 og var flaggskipet for den kritiske intelligentsia i Serbia fram mot 1945. I følge Nenadovic var *Politika*, og fortsatt er, den mest dominerende serbiske avisen, med størst innflytelse på den serbiske meningen og hadde også sterk påvirkning på

⁶³ Ibid, s: 526

⁶⁴ Ibid, s: 528

serbisk politisk utvikling gjennom hele 1900-tallet.⁶⁵ Selv etter at Radio-televizija Srbije (RTS) markerte gjennombruddet som elektronisk media, som i følge Nenadovic, var kontrollert av det regjerende partiet og partiets ideologi, var *Politika* fortsatt et viktig offentlig forum for å diskutere politiske saker. Alle intellektuelle og innflytelsesrike personer både leste og ytret seg i *Politika*.⁶⁶

Hendelsene som formet Jugoslavia etter andre verdenskrig påvirket selvsagt, i følge Nenadovic, *Politikas* liberale rolle som politisk talerør for kritikk og opposisjon. Den kommunistiske ideologien og ettpartistaten førte til at forsøk på opposisjon ble stilnet, og all media kom under regimets kontroll. Regimet styrte den politiske utviklingen og debatten, ikke mediene.⁶⁷ Dette betød imidlertid ikke, i følge Nenadovic, at de kritiske stemmene i *Politika* stilnet helt, men at de var mer varsomme og skrev «mellom linjene» for å opplyse folk om «sannheten». Det var, i følge Nenadovic, ikke før midten eller -slutten av 1980-tallet at *Politika* endret karakter, fra en kritisk stemme til et redskap for regimet.⁶⁸ På 1980-tallet befant *Politika* seg mellom et dilemma. På den ene siden var det bundet til å forsvare journalismens objektivitet og kritiske rolle, men på den andre siden ble profesjonalismen til avisen utfordret av fremveksten av nasjonalistiske og sjåvinistiske tendenser. Det var etter det jugoslaviske kommunistpartiets møte i 1987, at i følge Nenadovic, *Politikas* rolle ble bestemt. De serbiske politikerne legitimerte storserbisk nasjonalisme, der Milosevic, som var en karismatisk kultfigur sto på toppen.⁶⁹ Det var disse hendelsene som, i følge Nenadovic, førte til at Serbia og de aller fleste serbiske journalistene favoriserte Milosevic og den nasjonalistiske aggresjonen.⁷⁰ Denne favoriseringen skjedde raskere og oftere i *Politika*, i følge Nenadovic, og begynte da de publiserte artikkelen «Vojko og Savle». Artikkelen skulle være en humoristisk og satirisk sak om to fiktive karakterer, men kunne uten tvil sammenlignes med et direkte angrep på Gojko Nikolis. Gojko Nikolis var på dette punktet en dekorert veteran fra andre verdenskrig, tidligere jugoslavisk ambassadør og medlem av SANU.⁷¹ Artikkelens formål, i følge Nenadovic, var å sverte ryktet til Nikolis, da Nikolis hadde vært en kritiker av Milosevic, den nasjonalistiske aggresjonen og ettpartisystemet.

⁶⁵ Ibid, s: 537

⁶⁶ Ibid, s: 537

⁶⁷ Ibid, s: 538

⁶⁸ Ibid, s: 539

⁶⁹ Ibid, s: 539

⁷⁰ Ibid, s: 540

⁷¹ Ibid, s 540

Denne artikkelen viste at *Politika* ikke lenger var en kritisk stemme, men at redaktørene var underlagt politisk kontroll.⁷²

2.4.2 Avisens ødeleggende rolle: Milosevics støttespillere og Kosovo i *Politika*

Reaksjonene *Politika* ble møtt med etter publiseringen av «Vojko og Savle» i 1987 var mange, særlig fra de intellektuelle som støttet Nikolis, og selv ikke redaktøren og lederen i avisa kunne komme med noe overbevisende svar på hvem som hadde publisert det og hvorfor det i det hele tatt kom på trykk. Den eneste logiske konklusjonen var at sterke krefter utenfra styrte publikasjonene i *Politika*. Den kontroversielle artikkelen «Vojko og Savle» stilnet derimot ikke *Politika*, i følge Nenadovic, de fortsatte å spre sjåvinistisk propaganda mot politiske motstandere av Milosevic, mot kritikerne innad i Serbia og de andre delrepublikkene. Den kritiske og åpne spalten «Medju nama»⁷³ ble gradvis viet mindre plass i avisen, og erstattet med spalten «Echoes and Reactions». *Politikas* uprofesjonalitet varte fra 1988- og til 1992.⁷⁴ Det var med denne spalten at avisen distanserte seg fra all profesjonalitet og objektivitet, i følge Nenadovic. Det ble åpenbart at den nasjonalistiske ideologien som ble hyllet av *Politika* ikke hadde noen grense når det gjaldt spørsmålet om et forent og sterkt Serbia.⁷⁵

”It is high time for those who prevent the settlement of the situation in Kosovo, the constitutional reform and the statehood of Serbia, to leave” (15 august 1988); -“It is a great mistake that the security forces in Kosovo have been decimated” (30 august 1988); -“To fellow journalists who are on the wrong side”.⁷⁶

Dette var noen av sitatene hentet fra «Echoes and Reactions»-spalten, som i følge Nenadovic, klart viste hvor avisen var på vei. Forfatterne av denne spalten økte og utpekte seg selv som en intern leder for hva som kunne skrives og ikke, og hele *Politikas* profesjonelle grunnlag-, som en objektiv og uavhengig avis, ble ødelagt og byttet ut med rollen som initiativtaker for sjåvinistisk nasjonalisme.⁷⁷ Særlig det siste sitatet indikerer et skille i serbisk journalistikk, der de uavhengige mediene nærmest var en myte. *Politika* fortsatte sin sjåvinistiske journalistikk der feiringen av 600-års markeringen for slaget ved Kosovosletta i 1389, juni 1989, markerte i følge Nenadovic, et klimaks. Nenadovic trekker fram noen sitat

⁷² Ibid, s: 540

⁷³ Oversatt til Mellom oss

⁷⁴ Ibid, s: 541

⁷⁵ Ibid, s: 545

⁷⁶ Ibid, s: 546

⁷⁷ Ibid, s: 547

fra *Politika* som han mener fortjener oppmerksomhet og tydeligere understreker avisens ødeleggende rolle:

”For six centuries Kosovo has been waiting for its sons to come back and say: it is ours and shall remain ours.”⁷⁸

Ut av dette konkluderer Nenadovic med følgende: (1) *Politika* gikk fra å være en uavhengig og kritisk avis til å bli en leder for spredningen av uro og nasjonalisme, (2) ved å utgi seg for å være en avis som tjente folket åpnet de for ukritisk spredning av sjåvinisme, politisk sladder og hat mot albanere, kroater, muslimer, slovenere, makedonere og serbiske «forrædere», og (3) ved å promotere og spre en kollektiv myte om undertrykkelse og urettferdighet av serbere, åpnet de for legitimering av all form for selvforsvar, inkludert væpnet vold.⁷⁹

Slik jeg tolker Nenadovic, mente han at *Politikas* rolle i oppløsningen var deres ukritiske og uprofesjonelle holdning til det nasjonalistiske og sjåvinistiske regimet. Ved å spre alt budskap ukritisk, proklamerte de nærmest at Serbia kunne legitimere bruk av væpnet vold for å tilegne seg det som «rettmessig» var serbisk. Dette førte til at *Politika* var med på å spille en stor rolle i å diktere utviklingen av nasjonalisme og «hatet» på Balkan, som førte til krigens voldsomme natur.

Oppsummering:

Nenadovics historieskriving om *Politikas* rolle i oppløsningen av Jugoslavia knyttes til deres aksept av Milosevics nasjonalistiske regime. Han tillegger *Politika* skyldansvaret i flere faser. Den første fasen knyttes til publikasjonen av artikkelen "Vojko i Savle". Den andre fasen knyttes til spalten "Echoes and Reactions". Den siste fasen knyttes til deres endring fra et kritisk og uavhengig medieorgan, til et ukritisk og uprofesjonelt talerør for serbisk nasjonalisme.

2.5 "The Nation: Victim and Vengeance" (Zoran Markovic)

2.5.1 1987: Oppkomsten av nasjonalistisk journalistikk

Zoran Markovic analyserer i «The Nation: Victim and Vengeance», i likhet med Nenadovic, medienes rolle og innvirkning på spredningen av nasjonalisme, men ulikt

⁷⁸ Ibid, s: 555

⁷⁹ Ibid, s: 559

Nenadovic bygger Markovic sin diskusjon opp rundt tre magasiner, ikke en individuell avis. De tre magasinene Markovic analyserer er: *Duga*, *Ilustrovana Politika (IP)* og *TV Novosti (TVN)*. Disse magasinene er utgitt av tre forskjellige forlagshus i Beograd: BIGZ, Politika og Borba. Markovic skiller dem mellom lesergrupper og innhold: *Duga* er lest av øvre middelklasse og inneholder «historisk journalistikk»; *Ilustrovana Politika* er lest av middelklassen og har en mer litterær stil; mens *TV Novosti* er lest av nedre middelklasse og har som mål om å underholde massene.⁸⁰ Perioden fra 1987- og til 1991 var viktig i det jugoslaviske samfunnet, ettersom nasjonalismen begynte å dominere alle sfærene, fra den politiske til den individuelle. Massemediens rolle i denne sfæren var, i følge Markovic, å vise til eksempler på at kun den ene siden har rett. Dette gjorde de ved å bryte alle normer for journalistikk og underkaste seg, i likhet med Nenadovics konklusjon, det totalitære nasjonalistiske regimet, som førte til at en fikk ett offer (Serbia) og flere skyldige (Kosovo, Kroatia, Bosnia-Hercegovina og Slovenia) i et multinasjonalt samfunn.⁸¹

Markovic, knytter i likhet med Nenadovic, starten på den ukritiske og nasjonalistiske journaliseringen til kommunistpartiets åttende kongress i 1987, der Milosevics side, som ønsket en rask løsning på Kosovoproblemet kom seirende ut. Mediene, inkludert magasinene fulgte nøye med på de politiske hendelsene i Serbia. Titos forsøk på å løse det nasjonale spørsmålet ved å glemme og undertrykke de historiske hendelsene førte, i følge Markovic, til at Jugoslavia og mediene ble et samfunn uten intern konflikt, som etter Titos død ikke maktet å svare på disse utfordringene på samme måte.⁸² Dermed ble mediene et verktøy for å diskutere det nye nasjonalspørsmålet.

2.5.2 1988-1990: De serbiske ofrene

Årene 1988-1990 markerer, i følge Markovic, en tid der Serbia og det serbiske folk ble beskrevet og tillagt rollen som ofre i de serbiske mediene. Serbernes offerrolle ble vektlagt med artikler om hendelser i Kosovo, økonomisk undertrykkelse, undertrykkelse av det kyrilliske alfabetet og-, undertrykkelse av den serbiske befolkningen i Kroatia. Mest populære var artiklene om serbiske befolkninger som ble utsatt for folkemord under andre verdenskrig. Noen eksempler på dette:

”Stanojlo Mihajlovic was wounded in Novo Selo (municipality of Kosovska Vitina). He was shot by Hisen Aljiu from the village of Trpeza, grandson of Hise Rpeza, the notorious enemy

⁸⁰ Ibid, s: 587

⁸¹ Ibid, s: 588

⁸² Ibid, s: 588

of the people, leader of the emigrant Albanian extremists in Chicago ... Svetozar Stojankic died of a broken heart when he saw fifty-six trees cut down and his wheat trampled on. This act of vandalism was perpetrated by the Behluli brothers. They are related to the Hodza Hacif Behluli, who bought up all the Serb houses in one street in Gusnica ...⁸³

Dette eksempelet viser til offerrollen serbere i Kosovo ble tillagt. De ble utsatt for vold, både fysisk og mentalt og vandalisme. Serberne, var i følge disse mediene utrygge.

“In the past year, let’s say, Serbia was the only republic to record an increase in the volume of production; even so, at the end of the financial year it was found to have made the greatest losses. At least half of these were due to cheap electrical energy (about 560 billion dinars) which served as the basis of production in other republics. Serbia, like the others, although underdeveloped itself, earmarked around 72 per cent of its own earnings for the underdeveloped regions ... the prices of industrial products were 0.5 per cent lower in Serbia than the Yugoslav average, while in Slovenia they were higher by 19.4 per cent .. If we add to all this various abnormalities to do with exports, problems with food production and the way Serbia is treated within the Federation, it is completely obvious that over the past decades there has been a systematic and systemic exploitation of Serbia.”⁸⁴

Dette eksempelet viser til den økonomiske undertrykkelsen og utnyttelsen av Serbia, der særlig Slovenia ble anklaget for å være syndebukken. Markovic peker også på eksempler der denne avsløringen av Slovenia som utnytter av Serbia også førte til slovensk sjåvinisme mot serbere bosatt i Slovenia. Konsekvensen av dette ble en politisk og ideologisk krig mellom Slovenia og Serbia, som ved hjelp av mediene, ikke lot seg løse.⁸⁵

“At Donja Gradina in Bosnia-Hercegovina, part of the commemoration area where from Jauary 1942 to April 1945 over 360,000 victims were killed, nothing whatsoever is marked. At Stara Gradiska, where tens of thousands of camp inmates were liquidated, there is a plying field of the local reformatory and a development of holiday homes! Seein all this three years ago, a delegation of the Serbian Academy of Arts and Sciences stated with bitterness that whereas in the rest of Europe all the large concentration camps had been preserved and reconstructed, the worst of them all –Jasenovac- had been turned into a tourist venue of the Sava. So everything has been done to wipe out the memory of hundreds of thousands of innocent people, so villainously killed.”⁸⁶

⁸³ Ibid, s: 593, (Duga, No. 370, 30 April – 13 May 1988)

⁸⁴ Ibid, s: 595, (Duga, No. 397, 13-19 May 1989)

⁸⁵ Ibid, s: 595

⁸⁶ Ibid, s: 596, (IP, No. 1570, 6 December 1988)

Disse tankene om folkemord spredte seg raskt mellom de serbiske nasjonalistene. Den katolske kirken og de kroatisk nasjonalistene ble sammenlignet med ustasja-bevegelsen, og minnene om folkemordet spredte frykt blant serbere i Kroatia. Videre, i følge Markovic, var det gjennomgående stort fokus i jugoslavisk media på den offerrollen Serbia fikk, og nærmest ingen fokus på at det var ofre blant de andre nasjonalitetene i Jugoslavia.⁸⁷ Grunnen til det er antakeligvis den store makten til de serbiske nyhetsbyråene og regimet.

2.5.3 1990-1991: Medienes rolle i å oppfordre til krig

Etter at offerrollen i Serbia var blitt etablert og frykten om den spredt, representerte perioden 1990-1991, i følge Markovic, en periode preget av angrep på politikere og opprustning, samt legitimering av vold. Dette ble gjort ved å forene fortiden, der serberne var ofrene, med nåtiden og framtiden der serberne skulle reise seg og slå tilbake.⁸⁸

”The news of the stabbing of Miroslav Milnar on Saturday, May 19, at number 8 Milanko Djelanovic Street, after 10 p.m., has caused consternation, anger and fear in Benkovac, Krajina and other parts of Yugoslavia. ‘You see, the “Tudjman” psychosis has begun’, we were told by Zdravko Zecevic, a member of the Executive Board of the Serbian Democratic Party and vice-chairman of the ‘Zora’ society. They’re getting bold; Tudjman has put the knives into their hands.”⁸⁹

Frykten blant innbyggerne begynte å spre seg og misnøyen med valget av Franjo Tudjman, og det som serbere i Kroatia anså som en sjåvinistisk handling av kroatene, begynte å legge grunnlaget for konfrontasjoner. Året etter hadde Slovenia løsrevet seg, mens mediene fortsatte med provokasjonen for en ny krig, denne gangen i Kroatia.

”Just after the armed uprising in Slovenia and the virtual capitulation of the Yugoslav National Army and its military-political leadership, in a situation when –very significantly- the specter of civil war had flared along Croatia’s administrative borders with Serbia, the rule was proved whereby ignoring history condemns one to repeat it as tragedy. Concealed by the so-called ‘Brioni Declaration’, which in fact simply froze the Yugoslav Army disaster in Slovenia while obliging inhabited areas at the mercy of the new pro-Ustasha government – whose genocidal intentions could not be doubted – it is hardly necessary to draw the parallel with the Yugoslav catastrophe of April 1941.”⁹⁰

⁸⁷ Ibid, s: 596

⁸⁸ Ibid, s: 600-601

⁸⁹ Ibid, s: 602, (TVN, No. 1326, 25 May 1990)

⁹⁰ Ibid, s: 605, (TVN, No. 1386, 12 July 1991)

Ved en gjennomgående påminnelse om fortiden, ble de etniske gruppene i Jugoslavia konfrontert med en usikkerhet om fremtiden. Det rådet en frykt blant alle minoritetene om hva som kom til å skje og hevnlysten virket stor.⁹¹ Markovic konkluderer ut ifra dette, i likhet med Nenadovic, at de serbiske mediene mellom 1987 og 1991 fulgte de politiske og ideologiske rammene diktert av Milosevics regime. I stedet for en kritisk holdning og etterprøving av fakta, stolte journalistene blindt på alt som de kom over, og en kritisk holdning ble sett på som uviktig sammenlignet med målet om å spre holdninger og følelser. De skulle mobilisere massene. Markovic hevder at journalistikken som en politisk tjener ikke er i stand til å hindre, men heller hjelpe til, spredningen av legitimeringen av et autoritært samfunn uten en demokratisk løsning til konflikten.⁹² Mediene, bidro i følge Markovic, med andre ord til å forsterke nasjonalistiske regimets mål blant hele befolkningen, og diktere konflikten mot en væpnet konfrontasjon.

Oppsummering:

Markovic forteller en kronologisk historie om tre magasiner, og deres rolle i spredningen av nasjonalisme. Han begynner i 1987 og skriver om oppkomsten av nasjonalisme i serbiske medier. Perioden 1988- til 1990 handler om offerrollen til serberne i Jugoslavia, særlig serberne i Kosovo. Den siste perioden, fra 1990 til 1991, omhandler kritikk av de nye politiske partiene fra et nasjonalistisk ståsted. Skyldforholdet hos Markovic ligger i medienes forhold til politikken. I stedet for å være et kritisk organ, ble de et politisk talerør, som mobiliserte massene med nasjonalistisk propaganda. Dette førte til at de forsterket det serbiske nasjonalistiske regimets politiske makt.

2.6 "The International Community and the Yugoslav Crisis" (Vojin Dimitrijevic)

2.6.1. Det jugoslaviske samfunnet i interaksjon med det internasjonale

Konflikten og krisen i Den sosialistiske føderale republikken Jugoslavia (SFRJ), og særlig krigen fikk viet stor internasjonal oppmerksomhet fra 1991- til 1995. Deres utenrikspolitikk og oppbygning var preget av en særegen europeisk politikk. Dette var fordi SFRJ var i en gråsoner mellom to politiske og ideologiske blokker. Etter Titos brudd med Stalin i 1948, tilhørte ikke Jugoslavia den sovjetisk-kommunistiske blokken, men heller ikke

⁹¹ Ibid, s: 606

⁹² Ibid, s: 607

den europeiske, ettersom dette var et kommunistisk diktatur. Allikevel var Jugoslavia mer åpent for de fleste. Særlig var ideene om selvstyre populære blant europeiske intellektuelle, som førte til at de interne problemene i Jugoslavia på slutten av 1980-tallet ofte ble tilsidesett, ignorert og glemt.⁹³

Situasjonen i Jugoslavia ble verre på siste halvdel av 1980-tallet, nesten parallelt med endringen i Sovjet og den kommunistiske blokken. Årsaken til at det internasjonale samfunnet ikke så problemene i Jugoslavia, i følge Dimitrijevic, knyttes til frykten for at det sovjetiske regimets mulige militære intervensjoner ellers i den østlige blokken. Fortalt med andre ord, Jugoslavias innenrikspolitik ble oversett og avdramatisert i det internasjonale samfunnet.⁹⁴ Den separatistiske opposisjonen i Jugoslavia, som i følge Dimitrijevic, ønsket løsrivelse eller fullstendig autonomi i en konføderasjon, henvendte seg til det internasjonale samfunnet for støtte. Nye, uavhengige stater kunne ikke overleve uten internasjonal støtte fra Vesten, og denne grupperingen som var antikommunistisk, så etter muligheten til å søke internasjonal støtte på bakgrunn av en vestlig tilnærming til demokrati og menneskerettigheter.⁹⁵

I motsetning til disse, i følge Dimitrijevic, sto de som senere skulle overta makten i SFRJ, og det som skulle bli Den føderale republikken Jugoslavia (FRJ), under Milosevics kontroll. Disse serbiske lederne så først og fremst etter intern støtte. Først blant den serbiske nasjonalistiske intellektuelle og det serbiske folket i Serbia og andre delrepublikker av Jugoslavia.⁹⁶ Da det gjaldt deres oppfatning av det internasjonale samfunnet antok de intellektuelle, for det første, at Serbia hadde internasjonal anerkjennelse på premissene om at de var blant seierherrene i begge verdenskrigene og at de hadde internasjonal aksept. For det andre antok, og håpet, den sosialist-nasjonalistiske bevegelsen at verden kom til å akseptere en bevaring av Jugoslavia, som en moderne føderasjon underlagt serbisk lederskap og bevaring av ettpartisystemet.⁹⁷ For det tredje så de serbiske lederne etter ideologiske allierte. Deres mål var å bevare sosialismen i Jugoslavia, selv om det innebar å alliere seg med nasjonalistisk ideologi. Dette var spesielt viktig for JNA ettersom hele deres hierarki var bygd på en sosialistisk plattform. De så dermed etter allierte i sosialistiske regimer, og da særlig Sovjet og Kina. Et eksempel på dette er FNs forslag om en blokade av drivstofftilførsel til

⁹³ Ibid, s: 633

⁹⁴ Ibid, s: 634

⁹⁵ Ibid, s: 634

⁹⁶ Ibid, s: 635

⁹⁷ Ibid, s: 635

Serbia i 1991, der serbiske delegater dro til Kina for å få deres støtte i å opponere mot FNs forslag.⁹⁸

Sett vekk fra det politiske aspektet ved diplomatisk samarbeid, kom det serbiske lederskapet, i følge Dimitirjevic, til å undervurdere de andre delrepublikkenes interaksjon med det internasjonale samfunnet. De serbiske lederne viet ingen oppmerksomhet til muligheten for isolasjon og allianser, der de trodde de verken kom til å bli isolert eller finne det vanskelig å finne allierte.⁹⁹ Den serbiske nasjonalistiske propagandaen var direkte knyttet til den serbiske befolkningen, og den internasjonale propagandaen fra Serbia var knyttet til å nå ut til den spredte serbiske befolkningen, ikke verden. Det var ikke før krigen i Kroatia, at i følge Dimitrijevic, Serbia så et behov for å endre strategi. Da krigen i Kroatia, begynte hadde JNA forlatt forestillingen om å redde Jugoslavia på sosialistisk plan ved å overstyre de demokratiske valgte regjeringene i først og fremst Slovenia, Kroatia og Bosnia-Hercegovina. Krigen ble nå et middel til å tilegne seg mest mulig territorium bosatt av serbere, for å skape et nytt, serbisk og kommunistisk Jugoslavia. Der den kroatiske propagandaen under krigen fokuserte på å vise JNAs krigshandlinger og ødeleggelser, for å få internasjonal støtte og sympati, svarte JNA og Serbia den internasjonale pressen om ikke å blande seg inn.¹⁰⁰

Dette førte til at det serbiske lederskapet endret sine utenrikspolitiske mål til følgende: utenlandske land skulle overtales til å akseptere at serberne hadde rett til å ta over disse territoriene, både historisk og i forhold til innbyggertall; at serberne hadde rett til selv å bestemme om de vil endre grensene i republikkene; at den serbiske staten hadde rett til å bistå alle serbiske uavhengighetsbevegelser utenfor grensene for de enkelte delrepublikkene; og at republikkene Serbia og Montenegro kunne bevare den jugoslaviske føderasjonens medlemskap i internasjonale organisasjoner og internasjonal lov.¹⁰¹ Med andre ord, sier Dimitrijevic, at den serbiske statens nye mål var å få internasjonal legitimasjon for å gjennomføre etnisk rensning, ved å ta på seg rollen som erobrere, og ta over territorium både bosatt av serbere og ikke-serbere.¹⁰²

2.6.2. Internasjonale reaksjoner

⁹⁸ Ibid, s: 636

⁹⁹ Ibid, s: 638

¹⁰⁰ Ibid, s: 639

¹⁰¹ Ibid, s: 639-640

¹⁰² Ibid, s: 640

De institusjonene i det internasjonale samfunnet som reagerte på hendelsene i Serbia, gjennom rollen som meglere og representanter for de vestlige landene, var først og fremst Konferansen for sikkerhet og samarbeid i Europa(KSSE)/senere Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), De europeiske fellesskap (EF/senere EU), FN og NATO. Sovjetunionen blandet seg ikke inn ettersom de selv var i en politisk spent situasjon, men Russland ble likevel involvert i disse hendelsene utover 1990-tallet.¹⁰³

Dimitrijevic deler disse organisasjoners holdninger til oppløsningen av Jugoslavia opp i en rekke faser. Deres første ønske var å bevare Jugoslavia som en uforandret stat, basert på en tanke om at kommunistiske stater før eller siden viser tendenser til å kvitte seg med dette på egenhånd, og slik endres til å bli et demokratisk system framfor et sosialistisk.¹⁰⁴ Så sent som april 1991 ble det åpnet for at Jugoslavia kunne, ved en fredelig løsning på konflikten, vurderes som det første sosialistiske landet til et EF-medlemskap. Også fra USAs hold var det optimisme på at Jugoslavia ville klare å fungere på bakgrunnen av grunnloven av 1974. Selv om amerikanske meglere hadde instruert befolkningen i hvordan å holde frie valg i republikkene, var likevel ikke målet å bistå republikkene i separasjoner, men å bistå demokratiske i en føderal struktur av Jugoslavia.¹⁰⁵ Dette synet ble sakte erstattet med internasjonal fokus på å bevare Jugoslavia som en løs konføderasjon satt sammen av selvstendige og autonome republikker. EF-deklarasjonen om Jugoslavia av 3. september 1991, satt sammen av blant andre den britiske politikeren lord Peter Carrington, ga jugoslaviske republikker som ønsket selvstendighet muligheten til selv å formulere deres interne samarbeid. Republikken Serbia nektet å akseptere det, selv om de var delaktige i å sikre garantiene om rettigheter til minoriteten i samfunnene.¹⁰⁶ Denne overgangen som først støttet føderasjonen til å støtte en løsning basert på et samarbeidsforhold mellom republikkene var, i følge Dimitrijevic, negativ. Årsaken til det er at det internasjonale samfunnet vurderte situasjonen i SFRJ som en forventning om at republikkene, eller føderasjonen, skulle forlate sosialismen og med det demokratisere seg, godta FNs menneskerettighetserklæring og endre den økonomiske strukturen.¹⁰⁷

På bakgrunn av nettopp dette, presset særlig USA på å holde frie flerpartivalg, til sterk opposisjon fra Serbia og Slovenia, og disse valgene ble kun foretatt på republikknivå ikke

¹⁰³ Ibid, s: 640

¹⁰⁴ Ibid, s: 640

¹⁰⁵ Ibid, s: 641

¹⁰⁶ Ibid, s: 641

¹⁰⁷ Ibid, s: 642

føderalt nivå. Konsekvensen av dette, i følge Dimitrijevic, var at krisen ble komplisert og meglerne førte bare til flere etniske konflikter, ettersom de nye partiene godtok en patriotisk/nasjonalistisk retning for å kunne overleve politisk.¹⁰⁸ Etter EF-deklarasjonens feilslåtte vurdering og etter mye tysk press, ble EU tvunget til å akseptere det slovensk-kroatiske ønsket om en total løsrivelse fra SFRJ for å danne selvstendige stater, uten et ønske om noe samarbeid med SFRJ. Disse skulle anerkjennes ved at de utfylte kravene satt sammen av EU for skapelsen av nye stater. Disse kravene gikk blant annet ut på et juridisk rettfærdig system, demokrati, menneskerettigheter og garanti om særegne rettigheter til alle etniske og nasjonale minoriteter.¹⁰⁹ Dette førte til at Kroatia og Slovenia ønsket en løsrivelse og uavhengighet med iver, mens Bosnia-Hercegovina og Makedonia ønsket den ut av nødvendighet, ettersom de ikke ønsket å bli værende i Jugoslavia under de forholdene som ble satt fast av de serbiske militære institusjonene.¹¹⁰

Den raske pågangen for å gi Slovenia og Kroatia uavhengighet ble også styrket av JNAs og det serbiske militærets rolle og handlinger under krigen i Kroatia. De utenlandske, vestlige, mediene viste ødeleggelser av byer, militære mål og propagandaen i Jugoslavia og ga bildet av at krigshandlingene var regissert av onde og ukultiverte mennesker. Dette malte, i følge Dimitrijevic, et bilde av serberne i motsetning til kroatene og slovenerne, som ikke-passende i Europa og et demokratisk samfunn, marked og menneskerettigheter.¹¹¹ Hastverket med å gi Kroatia og Slovenia, og senere Bosnia-Hercegovina, uavhengighet var, i følge Dimitrijevic, en feil fra EUs side. For det første var det kun Slovenia som oppfylte de tradisjonelle kravene om autoritet, territorium og befolkning, og de oppfylte kravene om demokrati, menneskerettigheter og et juridisk system. For det andre var dette en forhastet og enkel beslutning, som førte til at de andre statene nådde sitt opprinnelige mål, nemlig anerkjennelse for å lage en ny stat og det internasjonale samfunnet mistet et press på å faktisk regulere hvorvidt kravene de satte ble fulgt.¹¹² Dette førte også til at motvilje mot det serbiske regimet og serberne generelt, ble satt i sammenheng med at Jugoslavia hadde brutt opp i nye stater og at internasjonal lov var gjeldende. Det var derfor lett for det internasjonale

¹⁰⁸ Ibid, s: 642

¹⁰⁹ Ibid, s: 643

¹¹⁰ Ibid, s: 643

¹¹¹ Ibid, s: 647

¹¹² Ibid, s: 644

samfunnet å konkludere med at FR Jugoslavia og Serbia hjalp serberne i Bosnia-Hercegovina. Konsekvensen av dette var at serberne ble møtt av økonomiske sanksjoner.¹¹³

Disse sanksjonene var også, i følge Dimitrijevic, ikke nødvendigvis en feil, men de fungerte ikke slik det internasjonale samfunnet ønsket. For det første førte de økonomiske sanksjonene FNs sikkerhetsråd la på FR Jugoslavia til at de ytterligere deformerte, radikalisererte og styrket det politiske samfunnet og regimet i FR Jugoslavia. Sanksjonene hadde altså ingen, korttidseffekt, i følge Dimitrijevic.¹¹⁴ For det andre hadde serbiske hærstyrkene i perioden 1992 til 1993 tilegnet seg nesten 49 % av det territoriet i Bosnia-Hercegovina. Dette området ble, i 1992, proklamert som Republika Srpska, og var ledet av Radovan Karadzic. Det virket som sannsynlig at både han og innbyggerne kunne bli en del av det serbiske FR Jugoslavia. Også sanksjoner mot Republika Srpska ble kostbare.¹¹⁵ De ble, i følge Dimitrijevic, kostbare av to grunner. For det første klarte ikke Sikkerhetsrådet å begrense FR Jugoslavias påvirkning av området og i stedet for at JNA trakk seg helt ut, forkledde den seg som Hæren av Republika Srpska. Dette førte til at Hæren av Republika Srpska kunne dra nytte av JNA og den logistiske støtten de ga. Det var ikke før NATOs væpnede intervensjon i 1995 at effekten ble umiddelbar. For det andre var Sikkerhetsrådets forbud mot innføring av våpen og militært utstyr til Jugoslavia problematisk. Grunnen til det var fordi det førte til at opprustning av de separatistiske republikkene var utrolig vanskelig, og sikret JNA et langvarig militært overtak. Dette var særlig synlig i Bosnia-Hercegovina.¹¹⁶

Ut av dette konkluderer Dimitrijevic med følgende: (1) de pragmatiske årsakene i intervensjonen i krigen var bruken av væpnet vold mot bosnisk-serbere, for å føre til militær balanse; (2) de moralske aspektene gikk ikke på krigføringen, men å finne en individuell skyldig part i en krig med flere aktører; (3) de internasjonale intervensjonene feilet fordi de ikke var klare eller i stand til å gjøre seg kjente med krisen og de faktiske årsakene for denne krisen; og (4) irrasjonaliteten til det internasjonale samfunnet førte til at verken de eller eksperter på Balkan innså de territorielle målene med konflikten og fokuserte mest på de mellom-statlige og juridiske målene. Slik at EU, som i en tid av europeisk integrering og

¹¹³ Ibid, s: 647

¹¹⁴ Ibid, s: 648

¹¹⁵ Ibid, s: 648

¹¹⁶ Ibid,s: 649

eliminering av territoriell erobringen, feilet å se at disse konfliktene også hadde territoriell erobring som mål.¹¹⁷

Oppsummering:

Vojin Dimitrijevic forteller i denne artikkelen en todelt historie. Den første omhandler de spente politiske forholdene i Jugoslavia på 1980- og 1990-tallet, og hvordan de jugoslaviske republikkene henvendte seg til de internasjonale institusjonene. Den andre historien er det internasjonale samfunnets feiltolkning av den jugoslaviske krisen, deres reaksjoner og til slutt intervensjon. Skyldsspørsmålet knytter Dimitrijevic til det internasjonale samfunnets forståelse av den serbiske krisen. Der han mener at dersom de hadde lagt merke til de territoriale målene i Jugoslavias oppløsning tidligere, kunne de muligens handlet raskere med enten å få til en fredelig oppløsning eller stoppe borgerkrigen fra å eskalere.

2.7 Komparativ analyse og kapittelkonklusjon

Dubravka Stojanovics artikkel, "The Traumatic Circle of the Serbian Opposition", har som formål å belyse den politiske situasjonen i Serbia og Jugoslavia på slutten av 1980-tallet. Forklarkingsmodellen Stojanovic bruker for å fortelle denne historien er å analysere den politiske agendaen- og aktiviteten blant de serbiske partiene som oppsto i 1990. Stojanovics analyse er basert på det politiske samspillet i Serbia basert på den serbiske nasjonalistiske ideologien.

Slik jeg tolker Stjoanovics metodologiske forskningsspørsmål, er hun interessert i forholdet mellom aktører og ideologi. Hun legger ikke like stor vekt på institusjonene, da hun i sin analyse beskriver de politiske aktørene, årsakene til hvorfor de politiske aktørene handlet som de gjorde og konsekvensene av dette. For eksempel partiet SPO og deres holdning til problematikken rundt Kosovo og det nasjonale spørsmålet, at de måtte ha et politisk standpunkt som ikke gikk imot normen av nasjonalisme, og at konsekvensen av det førte til at de ikke var i stand til å gi en ikke-nasjonalistisk opposisjon. Det er også dette som fremkommer av Stojanovics konklusjon. Hun diskuterer heller ikke disse forholdene kronologisk, men tematisk, der hun belyser enkelte partier og deres talsmenns standpunkter. Stojanovic er heller ikke interessert i å diskutere forholdet mellom Jugoslavia og Europa, der den ene parten defineres som "oss" (Europa) og den andre som "dem" (Serbia). Det hun

¹¹⁷ Ibid, s: 652-653

derimot diskuterer er "oss", som den serbiske opposisjonen, og "dem" som Milosevics SPS. Stojanovic fokuserer dermed på interne årsaksforhold til å gi en mulig forklaring på Jugoslavias oppløsning.

Miroslav Hadzics artikkel, "The Army's Use of Trauma", er i samme avdeling (Politisk Mobilisering) av artikkelsamlingen, som Stojanovics artikkel. Dermed vil det var mest naturlig å sammenligne disse to. Blant disse forskerne, og disse artiklene, er det store forskjeller. Den åpenbare tematiske forskjellen, der Hadzics analysere er knyttet til den jugoslaviske hæren og dens rolle i oppløsningen. Hadzics formål er derfor ikke det samme som Stojanovics, der han ønsker å analysere hærens rolle i konflikten, mens Stojanovic analyserte de politiske partiene. Artikkelen hans er dermed en annen forklaringsmodell brukt for å belyse Jugoslavias oppløsning med hensyn til politisk mobilisering.

Hadzics metodologiske spørsmål er, etter min mening, basert på forholdet mellom JNA som en politisk institusjon, Føderasjonen Jugoslavia som en ideologisk institusjon og Milosevics SPS som en politisk aktør. Dermed legger han vekt på tre forskjellige forhold. Hadzic beskriver JNA som en politisk institusjon med stor makt. Deres største ønske var å bevare Jugoslavia som en kommunistisk føderasjon, noe som de forsøkte på, men mislyktes i. Der likheten mellom Stojanovic og Hadzic kommer inn, er vektleggingen av nasjonalisme. Mens Stojanovic ser på nasjonalisme i lyst av politiske partier, ser Hadzic på nasjonalisme i lys av JNAs endring fra et ønske om å bevare Jugoslavia slik det var, til å støtte Milosevics kamp for et kommunistisk Stor-Serbia. De interne årsaksforholdene er viktigst i Hadzics måte å fortelle JNAs historie. Han legger ikke skyldspørsmålet til JNA for selve oppløsningen, men mener at de er skyld i at det ble en krig.

Aleksandar Nenadovics og Zoran Markovics artikler er de som lettest kan sammenlignes av alle artiklene i dette kapittelet. Årsaken til det er at de begge ønsker å finne ut hvilken rolle mediene hadde i Jugoslavias oppløsning. Der Nenadovic fokuserer på den serbiske avisa *Politika*, ser Markovic på tre uavhengige magasiner i Serbia. Disse to artiklene er særlig like i forklaringsmodellene. Begge bygger på en forklaringsmodell om medienes rolle i Jugoslavias oppløsning. Det er ikke store ulikheter knyttet til tidsperspektivet, der begge to analyserer perioden fra 1987- til 1991. Begges analyse er også basert på avisenes nasjonalistiske og ukritiske roller. Fokuset på nasjonalisme, som en viktig faktor, kan også sees i Stojanovics og Hadzics artikler. Skyldspørsmålet hos både Nenadovic og Markovic ligger i medienes ukritiske tilknytning til regimet, spredningen av nasjonalistisk rettet

propaganda og mediens fokus på Serbia og serbere i Jugoslavia som ofre. Slik at mediene var med på å skape en historie som legitimerte Milosevics nasjonalistiske regimet. Sammenlignet med Stojanovics opposisjonelle partier, var også mediene med på å diktere den nasjonalistiske politikken som politisk agenda.

Begges metodologiske forskningsspørsmål knyttes til forholdet mellom mediene, som en statlig institusjon, og deres lesere som aktører. Metodologisk diskuterer begge mediene fra et kronologisk tidsperspektiv. Hos ingen av disse har mediene, ene og alene, skylden for oppløsningen, men deres mangel på kritisk vurdering av den politiske situasjonen i Serbia førte til spredningen av etniske forskjeller, som igjen påvirket de politiske hendelsene fram mot oppløsningen av Jugoslavia og borgerkrigen i 1991.

Vojin Dimitrijevic's artikkel er den som skiller seg mest ut. Der artiklene til Stojanovic, Hadzic, Nenadovic og Markovic alle fokuserer på interne faktorer som mulige årsaksforhold til oppløsningen, fokuserer Dimitrijevic på de eksterne faktorene. Hans formål, med "The International Community and the Yugoslav Crisis", er vise til en ekstern forklaringsmodell som en mulig årsak til Jugoslavias oppløsning. Han tar et utgangspunkt i å fortelle historien fra Jugoslavias interaksjon med det internasjonale samfunnet og deres reaksjoner med det jugoslaviske samfunnet. Dimitrijevic's analyse er derfor basert på den internasjonale politiske interaksjonen med det jugoslaviske samfunnet.

Dimitrijevic's metodologiske forskningsspørsmål er knyttet til både aktører og institusjoner. Aktørene er både nasjonal og internasjonal media, samt enkeltpersoner, mens institusjonene kjennetegnes ved uavhengige politiske organ. Han vier mest tid til å diskutere forholdet mellom de internasjonale politiske institusjonene i interaksjon med de jugoslaviske. I sin konklusjon legger han skyldspørsmålet til de internasjonale institusjonenes mistolkning av krisens kjerne. Slik at det internasjonale samfunnet får en del av skylden for at deres passivitet og forhastede beslutninger, forverret krisen. Videre metodologisk diskuterer han disse årsaksforholdene både tematisk og kronologisk. Han, i motsetning til de andre nevnte forfatterne i dette kapitlet, avviker ikke fra å dra sammenligningen av Jugoslavia og Europa. I den første delen av artikkelen hans peker han på Jugoslavias som "oss" og Europa som "de". I den andre delen av artikkelen er det motsatt.

Ut av denne sammenligningen kan jeg trekke følgende kapittelkonklusjon: (1) På spørsmålet om nasjonalismens betydning som en mulig faktor er det stor konsensus blant disse tekstene,

(2) uenigheten derimot, ligger i forklaringsmodellene brukt for å belyse nasjonalismen og de andre faktorene, som bidro som årsaksforhold til Jugoslavias oppløsning.

Kapittel 3

3.1 Innledning

Formålet med kapittel tre er å vise hvordan Jugoslavias oppløsning er omtalt i to verk i den kroatisk historisk litteratur. Hvordan er historien om Jugoslavias oppløsning fortalt? Hvor ligger skyldsspørsmålet? Hva- og hvordan har forfatterne skrevet om Jugoslavias oppløsning? Er det konsensus mellom disse, hvorfor- hvorfor ikke? Dette er ikke et kapittel om kroatisk historie, men jugoslavisk historie skrevet av kroatisk forfattere.

Disse to verkene jeg har analysert er Dejan Jovic's *Yugoslavia: A State that Withered Away* fra 2009¹¹⁸ og Ivo Goldsteins *Croatia: A History* fra 1999. For det første er dette to bøker som stammer fra forskjellige forskertradisjoner og som er historisk forskjellig. Der Dejan Jovic tar et statsvitenskapelig utgangspunkt og leverer en gjennomgående analyse av ideologiske rammeverket rundt Jugoslavias oppløsning, har Ivo Goldstein, som historiker, skrevet et historisk oversiktsverk over Kroatias historie.

3.2 Dejan Jovic. *Yugoslavia: A State that Withered Away*

3.2.1 Debatten rundt grunnloven av 1974:

Utarbeidelsen av grunnloven av 1974 pågikk i over ti år og arbeidet var ledet av Titos nære venn og partikollega, Edvard Kardelj. Kardelj var en av Titos aller nærmeste støttespillere under VK2 og en av hans mest betroede støttespillere i det kommunistiske Jugoslavia. Innholdet i grunnloven som utkom i 1974 var en ren ideologisk forskjell mellom Jugoslavia og Sovjetunionen. Det første kommunistiske Jugoslavia ble bygd opp etter et sovjetisk mønster med sterk statlig kontroll og sentralisme.¹¹⁹ Titos og Jugoslavias brudd med Stalin i 1948 la grunnlaget for at Kardelj kunne realisere sin ideologiske tanke om et sosialistisk Jugoslavia der republikkene var mer selvstyrt, et arbeid Kardelj holdt på med fra begynnelsen av 1950-tallet til slutten av 1960-tallet. Kardelj anså dette som De ideologiske hovedtrekkene av grunnloven som ble implementert i 1974 førte Jugoslavia fra en sentralisert stat, der staten var det organet som tok alle avgjørelsene til en føderasjon av uavhengige delrepublikker. Desentralisering, mindre innblanding fra statens side og selvstyre til delrepublikkene og provinsene, men allikevel kontrollert av partiet, var måten dette kunne

¹¹⁸ Originalutgivelse 2003.

¹¹⁹ Jovic, Dejan. *Yugoslavia: A State that Withered Away*. Purdue 2009, s: 57

oppnås på.¹²⁰ Kardeljs visjoner for Jugoslavia møtte motstand, spesielt av Aleksandar Rankovic, som var sjef for det hemmelige politiet og også nær venn av Tito. Rankovic mente at desentralisering ville svekke Jugoslavia og føre til oppløsning, og han ønsket å vedlikeholde en sterkt sentralisert stat. Året 1966 markerte Kardeljs politiske seier i og med at Rankovic ble fratatt sin posisjon i partiet og sin sterke stilling som sjef over det jugoslaviske politiet og etterretningstjenesten. Fram til 1974 foregikk fortsatt debatten rundt grunnloven, til den til slutt ble vedtatt.¹²¹

Jovic diskuterer videre årsakene til at Serbia aksepterte grunnloven. Han begynner med å avvise tre populære argumenter som har blitt brukt som årsaksforklaring til at Serbia aksepterte den: (1) republikkene var nødt til å akseptere alt Tito dikterte på grunn av det autoritære systemet i Jugoslavia, (2) serbiske politikere på den tiden, 1960-1974, var ikke interessert i serbiske nasjonale interesser, ettersom politikerne følte at deres personlige interesser kunne bli truet og (3) den serbisk politiske eliten var illegitim i forhold til demokratiske prinsipper og derfor reflekterte ikke folkets mening, men elitens egen.¹²² Jovic sier at det er noe sannhet i disse argumentene, men at alle tre ikke er representative for de aktuelle politiske lederne som aksepterte grunnloven. For å forklare hvorfor ikke det var påtvunget av Tito argumenterer Jovic for at den serbiske politiske eliten var delt i to blokker; liberale og konservative politikere. Der de liberale var yngre politikere og støttet reformer, var de konservative en del av den eldre garden som støttet Rankovics politistat. De var allikevel enige på noen områder og støttet begge grunnlovsforslagene om større pressefrihet i Serbia og kontroll over viktige serbiske institusjoner. Jovic mener derfor at begge blokkene godtok grunnloven, ikke fordi den ble påtvunget av Tito og Kardelj, men fordi de mente den styrket serbiske nasjonale interesser.¹²³

Serbiske politikeres opposisjon mot enkelte forslag fra Tito avviser delvis argumentet om at de ikke var interessert i serbiske nasjonale interesser, mener Jovic. Serbiske ledere var for eksempel negative til deler av Titos politikk som de kalte pragmatisk: (1) mange av de serbiske lederne ble avsatt og fratatt sine stillinger, særlig for deres opposisjon mot forslaget om å omgjøre Kosovo til den egen republikk. (2) Konsekvensene av den kroatisk våren, som var et av de første tegnene på nasjonalisme innad i Jugoslavia, påvirket Serbia til å akseptere grunnloven. Årsaken til dette var at de mente at mer autonomitet og selvstyre kunne føre

¹²⁰ Ibid, s: 63

¹²¹ Ibid, s: 66

¹²² Ibid, s: 97

¹²³ Ibid, s: 103

Serbia i en posisjon der de kunne styre mye av politikken. Som den serbiske politiske lederen Petar Stambolic ytret at Serbia var den eneste republikken som var realistisk at skulle bli hegemonistisk.¹²⁴ Med dette menes at Serbia var den største republikken, både i forhold til areal og folketall. Også grunnet migrasjon bodde det en del serbere i bestemte områder i Kroatia (Slavonia og den østlige delen av Kroatia) og Bosnia-Hercegovina (særlig rundt område ved Banja Luka og de serbiske delene av Bosnia-Hercegovina). Ved å mobilisere Montenegro, Vojvodina og Kosovo kunne Serbia oppnå hegemoni.

I følge Jovic var den serbisk politiske eliten i samsvar med generell oppfatning i Serbia om grunnlovsendringene. Som nevnt i forrige avsnitt var nasjonalistiske tendenser i Kroatia og Titos visjon for Kosovo sterke pådrivere for at også folket ønsket Serbia mer autonomi og selvstyre.¹²⁵ Kort oppsummert mener Jovic at de serbiske politikerne godtok grunnloven av 1974 fordi de så den som et skritt mot å sikre serbiske nasjonale interesser. Desentraliseringen førte til selvstyrt Serbia innad den jugoslaviske føderasjonen. Denne autonomien kunne gi Serbia mulighet til å modernisere Serbia først og fremst, liberalisere den serbiske politikken, kontrollere de andre republikkene og generelt sett førte dette til en realisering av serbiske nasjonale interesser.¹²⁶ Dette kunne skje i følge Jovic om premissene for grunnloven av 1974 var slik det politiske lederskapet i Serbia tolket den. At et selv-styrende sosialistisk Jugoslavia, der Serbia har stor grad av autonomi, kunne de bruke denne autonomien til å påvirke serbiske politiske avgjørelser i landet uten å bli mistenkt for nasjonalisme, særlig etter Titos død.

Her har Jovic beskrevet debatten om grunnloven på en tematisk måte der han har tatt for seg dens innhold, betydning og diskuterte forholdene om hvorfor den ble akseptert og mulige konsekvenser. Som et svar til skyldsspørsmålet, spekulerer Jovic i at grunnloven ble en ny ideologi, som enten kunne forsterke Jugoslavia som føderasjon eller føre til at en enkelt republikk for hegemoni.

3.2.2 Den økonomiske krisen:

I argumentasjonen om den økonomiske krisen fokuserer Jovic på manglende respons av den politiske eliten i henhold til den økonomiske krisen som oppsto på begynnelsen av 1980-tallet.

¹²⁴ Ibid, s: 104-105

¹²⁵ Ibid, s: 108

¹²⁶ Ibid, s: 124

Den økonomiske krisen som begynte på slutten av 1970-tallet og eskalerte etter Titos døde representerte et skille mellom ideologi og interesser, ifølge Jovic. Hva som menes med ideologi og interesser her er at de som var mindre ideologiske til krisen ønsket å endre måten lån og pengeflyt ble håndtert, ved å endre på de ideologiske rammene til den økonomiske politikken. Dette kan blant annet å ha mer statlig kontroll over økonomien. Der interesser på den andre sider ønsket å beholde den nåværende ideologien slik at republikkene selv kunne delegere økonomien. De to gruppene som kom ut av den økonomiske krisen var de som ønsket en mer pragmatisk og mindre ideologisk tilnærming til å løse krisen, det var disse som var i den føderale regjeringen. Den andre var de som var utelukkende bundet til ideologien og var de som satt i partiledelsen.¹²⁷ Eliten og økonomene delte seg i debatten om årsakene til krisen. Denne eliten deler Jovic to; de som prøvde å forklare at den økonomiske krisen skyldes interne faktorer (subjektive) og de som mente at den økonomiske krisen skyldtes eksterne faktorer (objektive). Der den ene gruppen pekte på objektive årsaker til den økonomiske situasjonen, der de objektive årsakene var globale faktorer. Disse argumenterte konsekvent for den globale økonomiske krisen på 1970-tallet som konsekvens av den globale oljekrisen. Dette førte til at Jugoslavia lånte ekstreme summer av internasjonale banker og institusjoner og Jugoslavias utenlandsgjeld økte fra \$4,633 milliarder til \$21,096 i samme periode.¹²⁸ De som argumenterte subjektive årsaker kritiserte desentraliseringen som følge av 1974 grunnloven og oppløsningen av det jugoslaviske markedet. Ifølge Jovic mente økonomene som argumenterte for dette at det var den jugoslaviske politiske elite som var årsaken til krisen, og at ideologien feilet, ikke økonomien.¹²⁹ Dette kan forklares ved å se på selvstyrte bedrifter og den mengden selvstyre delrepublikkene selv hadde etter desentraliseringen som skjedde i 1974. Det jugoslaviske systemet var unikt på et punkt der arbeiderne selv kontrollerte fabrikkene og den jugoslaviske økonomien ble av den grunn delt i små enheter. Samtidig var republikkene mer eller mindre autonome. Dette var en ideologi Kardelj og Tito ønsket å bygge Jugoslavia på. Konsekvensene av dette var tre: (1) i perioden der Jugoslavia var sentralisert var det føderasjonen som hadde fullstendig kontroll over utenlandslån og investeringer, (2) da dette opphørte begynte både bedrifter og republikker å låne penger fra utenlandske banker og institusjoner uten av de ble møtt av føderal kontroll, (3) konsekvensen av dette ble en skyhøy jugoslaviske gjeld som førte til en ideologisk krise.¹³⁰

¹²⁷ Ibid, s: 142

¹²⁸ Ibid, s: 146

¹²⁹ Ibid, s: 148

¹³⁰ Ibid, s: 149

Den økonomiske krisen splittet ikke bare folk som synet på hvorfor den kom og hvem som hadde skylden, men den splittet også de føderale partilederne og de republikanske lederne. I det kommunistiske Jugoslavia var ikke regjeringen noe annet enn et økonomisk råd, de var underlegne partilederskapet i føderasjonen og partilederskapet i republikkene og provinsene. Veselin Djuranovic som var statsminister i perioden 1977-1982, så tidlig den økonomiske krisen og advarte mot at oljekrisen ville føre til at vilkårlig låntakelse fra utlandet. Djuranovic utarbeidet en plan for å løse krisen med støtte fra Tito i 1979, men hadde ikke støtte av de andre i regjeringen. Jovic mener at han ikke hadde støtte på bakgrunn av føderale elitens autokratiske historie.¹³¹ Djuranovic prøvde så å devaluere den jugoslaviske dinaren, men Tito nektet ham dette. Djuranovic hadde dermed ikke noe annet alternativ enn å øke inflasjonen. I 1980, da Tito døde, gjorde Djuranovic sitt første nye trekk på å gjeninnføre en et femårig økonomisk program og begynte med å devaluere den jugoslaviske dinaren. Han møtte støtte fra Kiro Gligorov, som lagde de økonomiske reformene i 1965, og Marijan Korosic, som var en kroatisk professor i økonomi. De mente at radikale endringer måtte til for å bedre den økonomiske situasjonen. Alle tre skyldte på at problemene var interne og at politikerne måtte endre seg for å endre den økonomiske ideologien.¹³²

Jugoslavia måtte sentralisere økonomien for å gjennomføre disse endringene, og det er her ifølge Jovic at bruddet kom. De politiske lederne i partiet og i republikkene ønsket ikke sentralisering. En hver form for sentralisering, selv økonomisk, ble sett på som brudd på grunnloven av 1974 og et angrep på den kommunistiske ideologien. Dette førte til at det nesten ble umulig å stabilisere den økonomiske situasjonen i Jugoslavia. Ifølge Jovic ble alle forsøk på en sentralistisk reform møtt med sterk motstand, fordi det ideologiske rammeverket Jugoslavia var bygd opp på at politikerne lagde et institusjonelt rammeverk som gjorde slike endringer umulige.¹³³ Alle de fire jugoslaviske statsministerne i denne perioden (Djuranovic, Milka Planinc, Branko Mikulic og Ante Markovic) forsøkte det samme og ble møtt av den samme opposisjonen. I 1985 ble Planincs forsøk direkte avslått, i 1988 ble Mikulic tvunget til å gå av etter stor press på bakgrunn av sine forsøk, og det siste forsøket til Markovic fra 1988-1991 førte heller ingen vei.

Her har Jovic diskutert noen av årsakene til den økonomiske krisen i Jugoslavia på 1970- og 1980-tallet. Historiefortellingen hans viser at det var uenighet i hvordan den

¹³¹ Ibid, s: 150

¹³² Ibid, s: 152

¹³³ Ibid, s: 164

økonomiske krisen skulle løses og årsakene til at Jugoslavia var i en økonomisk krise. Ettersom alle statsministerne etter Tito mislyktes i å finne en løsning, og ble møtt av opposisjon, kan det virke som et turbulent politisk miljø i sammenheng med en økonomiske krise svarer på noen av årsakene rundt Jugoslavias oppløsning.

3.2.3 Reaksjoner mot den serbisk-politiske eliten og veien til krig:

Som følge av Titos død og grunnloven av 1974 ble det politiske monopolet til kommunistpartiet svekket på begynnelsen av 1980-tallet. Ut av dette oppsto det to nye deltakere i jugoslavisk politikk: den kritiske gruppen av intellektuelle og en gruppe av vanlige folk. Den første utfordret den politiske eliten indirekte ved publikasjoner og artikler, mens den andre utfordret den direkte i form av protester.¹³⁴ I følge Jovic var det flest kritiske intellektuelle i Serbia og de var særlig tilknyttet universitetet i Beograd. Deres reaksjon mot protestene blant kosovo-albanere i 1981¹³⁵ skapte en oppkomst av nasjonalrettede bøker. Masseprotestene i Kosovo samt reaksjonene mot dette førte til to ting: (1) det jugoslaviske politiske lederskapet var både svekket og truet og (2) det politiske lederskapet ble tvunget til å ta større handlinger mot all form for opposisjon.¹³⁶ Ut av dette er det særlig en hendelse som viser begge konsekvensene, både reaksjonene til den serbiske intellektuelle elite, den jugoslaviske politiske elite og den politiske eliten i del-republikkene. Den bosnisk serbiske poeten Gojko Djogo publiserte i 1981 boka *The Woolen Times*¹³⁷, som han ble arrestert og anklaget for å fornærme de sterkeste symbolene ved den kommunistiske revolusjonen i Jugoslavia. En del av diktene ble ansett som anti-titoistiske og fornærmende overfor Titos navn og rolle. Serbiske intellektuelle organiserte en begjæring i form av protest for å frigjøre Djogo. Flere hundre intellektuelle deltok. Denne protesten førte til at de serbiske intellektuelle dannet komiteen «Komiteen for beskyttelse av kunstnerisk frihet». I følge Jovic ble komiteen hovedscenen for å danne kritikk mot regimet og et symbol for en demokratiseringsbevegelse, som gikk imot den kommunistiske ideologien.¹³⁸ Både komiteen og de serbiske politiske lederne møtte sterk kritikk fra ikke-serbiske ledere som mente at komiteen undergravde landets stabilitet.

¹³⁴ Ibid, s: 226

¹³⁵ Disse protestene ble iscenesatt av studenter som ønsket bedre vilkår, bedre mat og bedre økonomisk støtte for Kosovo.

¹³⁶ Ibid, s: 228

¹³⁷ Originaltittel: Vunena Vremena

¹³⁸ Ibid, s: 229

Som et motsvar til handlingene fra serbiske intellektuelle ble den Hvite Boka publisert i Zagreb i 1984. Dokumentet advarte mot den økende opposisjonen mot regimet og oppfordret kommunistene til å reagere i kulturelle institusjoner og media. Stipe Suvar og Josip Vrhovec var kroatisk parti-ideologer og mente, i følge Jovic, at Kardeljs ideologiske visjon for Jugoslavia kunne nås ved å klargjøre de kommunistiske idealene. Dette betød å slå ned på slik opposisjon.¹³⁹ Opposisjonen som burde bli slått ned på var den sterkt kritiske og voksende kritikken mot regimet og den kommunistiske ideen. Dokumentet konkluderte med at den samtidige litteraturen utgitt av slovenske og serbiske intellektuelle malte et mørkt bilde av Jugoslavia og ville føre landet mot en borgerkrig om ikke disse ideene ble undertrykt.

Dokumentet møtte sterk kritikk fra både slovenske og serbiske motstandere som beskyldte Vrhovec og Suvar for å føre en stalinistisk politikk. De mente at dette var et angrep på hele det ideologiske punktet Jugoslavias kommunistparti var bygd opp på, et angrep på intellektuelle i Beograd og Ljubljana og de gikk så langt som å beskyldte dokumentet for å være nasjonalistisk. Den ble også sett på for å være et angrep på serbiske ledere og for at de var myke mot den serbiske nasjonalismen, og ble av de serbiske nasjonalistene beskyldt for å belære serbiske ledere.¹⁴⁰

To år etter, i 1986, publiserte serbiske akademikere et motsvar til dette dokumentet kalt "SANU Memorandum"¹⁴¹. Memorandumet kom etter initiativ fra den serbiske partilederen Ivan Stambolic om å diskutere Kosovo og problematikken i provinsen. Komiteen «Srpska akademija nauka i umetnosti» (SANU)¹⁴² analyserte den økonomiske og politiske situasjonen i føderasjonen. Innholdet i memorandumet ble kjernen for den serbiske politikken som ble ledet mot slutten av 1980-tallet og gjennom 1990-tallet.¹⁴³ Dejan Jovic oppsummerer memorandumet slik: (1) det krevde store endringer i både det økonomiske og politiske systemet og utfordret den kommunistiske ideologen av 1974-grunnloven med et ønske om å gjenintrodusere grunnloven av 1964, (2) dokumentet kritiserte den politiske eliten for å ikke være i stand til å bryte med grunnloven av 1974 som de mente førte landet mot oppløsning, (3) den angrep Kroatia og Slovenia for å forsvare systemet som ble implementert av grunnloven i 1974, som førte Jugoslavia fra en føderasjon til en konføderasjon, (4) dokumentet kritiserte hele det jugoslaviske samfunnet og anklaget dem for korrupsjon og

¹³⁹ Ibid, s: 235

¹⁴⁰ Ibid, s: 236

¹⁴¹ SANU er et akronym for Serbiske akademikere i vitenskap og kunst.

¹⁴² Serbiske akademi for vitenskap og kunst

¹⁴³ Ibid, s: 249

umoralisme, (5) videre mente dokumentet at den serbiske befolkningen utenfor Serbia ikke hadde samme rettigheter som de lokale i republikkene, (6) memorandumet mente at Serbias negative posisjon i Jugoslavia skyldtes at Serbia slet mer økonomisk; at Serbia var den eneste republikken med provinser og var derfor ikke fullkommen som stat og at serbere ble utsatt for folkemord i Kosovo, (7) den angrep direkte dokumentet "Den Hvite Boka" som spredte anti-serbisk politikk, (8) folkemordet av serbere i Kosovo var en konsekvens av Serbias ustabile posisjon, (9) memorandumet advarte om oppløsningen av det serbiske kulturelle livet; med dette delingen av serbisk kultur til montenegrinsk og vojvodinsk.¹⁴⁴

Ifølge Jovic skapte memorandumet to bølger av reksjoner. Den første bølgen var av kritisk art i den jugoslaviske politiske eliten som omtalte dokumentet som serbisk nasjonalisme og krevde handling fra den serbiske partiledelsen. De fikk også støtte av Ivan Stambolic som var president for det serbiske kommunistpartiet.¹⁴⁵ Den andre bølgen av reaksjoner var ikke kritisk, men heller støttende eller likegyldig. Slobodan Milosevic, som ble en politisk skikkelse i perioden memorandumet ble utgitt, forholdt seg ukritisk og stille i media. Han ønsket ikke å ta stilling til det. Årsaken til det, ifølge Jovic, finnes det tolkninger om at Milosevic allerede på dette tidspunktet var en nasjonalist og ikke ønsket å ha et standpunkt som kunne svekke den akademiske situasjonen i Serbia.¹⁴⁶

Den viktigste endringen i det jugoslaviske politiske systemet, som følge av Milosevics vei til makten var, ifølge Jovic, delingen av den politiske eliten i to grupper; institusjonalister kontra revolusjonister.¹⁴⁷ Denne inndelingen var ren ideologisk. Der, institusjonalistene på den ene siden ønsket å bevare ideologien av 1974-grunnloven, ønsket revolusjonistene å endre statusen i Jugoslavia og gå tilbake til den sentraliserte epoken av 1945-1966. Tre hendelser i forkant av den politiske delingen fant sted, -ifølge Jovic. (1) Milosevics tale på Kosovo Polje i 1987 var med på å skape en forbindelse mellom den serbiske og montenegrinske befolkningen i Kosovo med den serbiske politiske eliten. Talen appellerte også til serbere i hele Jugoslavia. (2) I mai 1987 satte Milosevic i gang et ideologisk angrep mot alle kritikere i Jugoslavia der han mente de førte landet inn i anarki og krevde fullstendig politisk forening. (3) Den siste hendelsen som innvirket på denne delingen var angrepet i Paracin i september 1987, der en albansk soldat drepte fire og såret seks av sine kolleger. Milosevic var raskt ute med å påvirke

¹⁴⁴ Ibid, s: 248-251

¹⁴⁵ Ibid, s: 251

¹⁴⁶ Ibid, s: 252

¹⁴⁷ Ibid, s: 258

den politiske eliten til at handling var nødvendig.¹⁴⁸ Den type handling Milosevic opprinnelig ønsket var et likestilt Serbia, der han mente serberne ble undertrykt i de andre delrepublikkene og provinsene, og at serberne ikke var likestilt andre etniske grupper innad i delrepublikkene. Milosevic ønsket også integrering av Kosovo og Vojvodina, undertrykkelse av politisk opposisjon og en ideologisk endring.

I følge Jovic tolket Milosevic titoisme som perioden mellom 1945-1966, der Aleksandar Rankovic hadde stor rolle i føderasjonen. Det Milosevic prøvde på var å gjeninnføre det som for han var titoisme ved å fjerne Kardeljs visjoner for Jugoslavia.¹⁴⁹ Det første ideologiske vendepunktet kom i 1987, da Milosevic vant gjennom i den åttende partikongressen og fikk kontroll over sentralkomiteen. Hans neste mål var å gjennomføre konstitusjonelle endringer. Disse mulige endringene skapte stor debatt, først og fremst fordi en sentralisering ville bety serbisk herredømme over Kosovo og Vojvodina, noe som Milosevic ønsket og som han indirekte provoserte fram ved å appellere til opprør. Han så på sine motstandere som byråkrater, noe som var negativt og Milosevic ønsket å endre grunnloven, i følge Jovic.¹⁵⁰ Konsekvensen av dette var massedemonstrasjonene i Vojvodina og Kosovo i 1988 som delte den politiske eliten. De politiske lederne i Vojvodina krevde en stopp på presset fra demonstrasjonene, det slovenske lederskapet advarte Milosevic om at Kosovo og Vojvodina ikke bare var del av Serbia, men også Jugoslavias føderale oppbygning. Lederne i Kosovo ønsket at de serbiske massedemonstrasjonene skulle behandles på lik linje som de albanske, og de kroatisk og bosniske lederne fryktet utviklingen av etniske motsetningsforhold.¹⁵¹

De foreslåtte konstitusjonelle endringene, og den antibyråkratiske revolusjonen, delte ikke bare lederskapet mellom det serbiske kommunistpartiet og de andre partiene i republikkene, men også de intellektuelle. Et eksempel på dette kan knyttes til det "Yugoslav Writer's" Association, som i 1986 endret formann årlig basert på de nominerte kandidatene fra hver republikk. Serbia foreslo Miodrag Bulatovic som kandidat, men dette ble avslått av den slovenske foreningen, foreningen fra Kosovo, fra Kroatia og Montenegro. Dette førte i følge Jovic til at den serbiske foreningen følte seg motarbeidet og ydmyket og nektet å gi seg.

¹⁴⁸Ibid, s: 258

¹⁴⁹ Ibid, s: 272

¹⁵⁰ Ibid, s: 308

¹⁵¹ Ibid, s: 309

Konsekvensen av dette ble at Yugoslav Writer's Association ble oppløst og den intellektuelle forskjellen ble større.¹⁵²

Konsekvensene av Milosevics ideologiske offensiv førte til tre hendelser som, i følge Jovic, var avgjørende i årsaksforløpet til Jugoslavias oppløsning. (1) Den splittet den politiske og intellektuelle eliten, som nevnt. Denne splittelsen ga rom for Slovenia til å utvikle sitt eget nasjonalprogram, som inneholdt deres visjon av Jugoslavia. De var ikke interessert i å sentralisere. Årsaken til det var at Kardeljs visjon for Jugoslavia mer gunstig for Slovenia og Slovenias nasjonale interesser. Det ville være ugunstig for dem å miste autonomien og styringen over egen økonomi og politikk. Jovic tar utgangspunkt i å se vekk fra det han mener er en populær forståelse av at serbisk nasjonalisme, som følge av memorandumet, var unikt for Jugoslavia. Han tillegger også den samtidige slovenske nasjonalismen, minst en like stor rolle. I følge Jovic kom det tre visjoner for Slovenia i den intellektuelle publikasjonen *Nova Revija* i 1987. Jovic peker på tre valg som de slovenske intellektuelle utarbeidet: Slovenia kunne la seg beseire av Jugoslavisk føderalisme og bli en autonom minoritet i et forent Jugoslavia, dette var ifølge disse uakseptabelt. Dermed hadde Slovenia to valg, enten bli en del av en modernisert jugoslavisk føderasjon som en fullt uavhengig nasjon, eller gå veien mot fullstendig uavhengighet og løsrive seg fra Jugoslavia.¹⁵³

Ut av dette kom den slovenske våren i 1988 da en gruppe unge studenter og aktivister demonstrerte mot Beograd og Milosevics handlinger. Milosevic som kontrollerte hæren, og ønsket tilbake til et strengt sentralistisk regime, svarte med å sende inn hæren mot disse demonstrantene. Dette førte til følgende i følge Jovic: den politiske delingen ble enda større og det ideologiske spriket mellom de som ønsket sentralisme og de som ønsket fullstendig autonome republikker viste seg. Både den politiske eliten, den intellektuelle eliten og folket var delt.¹⁵⁴ Dette førte til at politisk enighet nærmest ble en umulighet mot slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet. Som følge av dette kollapset den kommunistiske komiteen og partiet i januar 1990. Senere samme år ble de første demokratiske valgene holdt i Slovenia og Kroatia. Serbia og hæren nektet å godta en oppløsning av Jugoslavia, men dette virket nå umulig. Jovic konkluderer med at partiet og staten var den institusjonen som holdt

¹⁵² Ibid, s: 313

¹⁵³ Ibid, s: 315

¹⁵⁴ Ibid, s: 331

Jugoslavia samlet, så fort den kollapset fantes det ingen ideologisk ramme som kunne holde den. Uten en dominerende ideologi, ble Jugoslavia oppløst innvendig.¹⁵⁵

Oppsummering:

Dejan Jovic har i sin analyse fortalt historien om Jugoslavia, som en ideologisk og intellektuell konflikt mellom flere aktører, både enkeltpersoner og stater. Han gjennomgikk historiens gang kronologisk med tanke på tidsperspektivet, der han begynte å diskutere ramme rundt grunnlovsendringen i 1974, og konkluderte med at den ideologiske institusjonen som holdt Jugoslavia samlet forsvant. Dermed svarer Jovic på skyldsspørsmålet ved å tillegge ideologien og den ideologiske konflikten årsaksvirking til Jugoslavias oppløsning.

3.3 Ivo Goldstein. *Croatia: A history*

3.3.1 Språkstriden: desentralisering og undertrykkelse

Et av de første punktene til hvorfor det politiske systemet endret seg i Goldsteins bok knytter han til de politiske og økonomiske endringene på 1960-tallet. Han knytter dette særlig til Rankovics fall. Der fallet hans førte til mer desentralisering, føderalisme og åpnet for diskusjoner om interne etniske forhold.¹⁵⁶ Sammenlignet med Jovic deler de samme synspunkt på de forutliggende årsakene for grunnloven av 1974 og de politiske samt økonomiske endringene. Goldstein vektlegger derimot språkdebatten og utfallet av den mer plass i sin analyse. Goldstein nevner en publikasjon av '*Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*'¹⁵⁷ i avisa *Telegram*, signert av 180 intellektuelle og kulturelle institusjoner i Kroatia, som ønsket å etablere likestilling i forhold til språkdebatten, slik at det opprinnelige kroatisk språket skulle også undervises som standardspråk i Kroatia, likestilt med serbo-kroatisk. Kroatene ønsket å kalle språket sitt for kroatisk, i stedet for serbisk, der kroatisk kun ble ansett som en dialekt av den. Goldstein mener at implikasjonen av dokumentet foreslo en ulikhet og undertrykkelse av både Kroatia og det kroatisk språket.¹⁵⁸

Konsekvensene av dette dokumentet var store i følge Goldstein. Det politiske lederskapet anså dokumentet for å være politisk ødeleggende siden viktige nasjonale institusjoner ble beskyldt for å spre ulikhet mellom republikkene. Samtidig med dokumentet økte den politiske deltakelsen blant studenter i Jugoslavia. Goldstein mener at følgene av

¹⁵⁵ Ibid, s: 363

¹⁵⁶ Goldstein, Ivo. *Croatia: A history*. London 1999, s: 177

¹⁵⁷ Deklarasjonen om navnet og posisjonen til det kroatisk skriftspråket

¹⁵⁸ Ibid, s: 177

Praha-våren i 1968 bevisstgjorde studentene og intellektuelle at den sovjetiske ideologien som Jugoslavia også var basert ikke var levedyktig og ble sett på som en modell for mer demokratisering.¹⁵⁹ Studentenes krav og støtte til tsjekkerne i Praha ble betegnelsen på at en kroatisk vår begynte i 1969. Samtidig med språkkravet og oppkomsten av intellektuelle bevegelser i Kroatia begynte en rekke ideologiske endringer i Jugoslavia. Selv kommunistene innså at den sovjetiske modellen ikke funket og begynte å desentralisere landet. I 1971 begynte Tito å gjøre grunnlovsendringer som gjorde at republikkene i Jugoslavia ble ansvarlige for egen utvikling, en ideologi som skulle føre til endring av hele grunnloven i 1974. Der Jovic snakker om de rene ideologiske årsakene til denne politiske omveltningen, så skriver Goldstein om den kroatisk bevegelsens rolle som følge av disse endringene. Goldstein mener at den kroatisk bevegelsen fikk en stor betydning i våren 1971. Et nytt nasjonalrettet lederskap ved Universitetet i Zagreb begynte å publisere, via "Matica Hrvatska"¹⁶⁰ tidsskriftet *Hrvatski Tjednik*. Dette mener Goldstein ble en plattform for ikke-kommunistiske intellektuelle til å diskutere politiske og demokratiske prosesser. Hovedinnholdet i tidsskriftet var i følge Goldstein en demokratisk utvikling av Kroatia, kroatisk forhold og det la særlig vekt på kroatisk suverenitet.¹⁶¹ Eksempler på slike artikler omhandlet kroatisk medlemskap i FN og andre som kritiserte det store antallet serbiske direktører i store bedrifter.

I følge Goldstein førte dette til to viktige hendelser som konsekvenser av den kroatisk våren. Den første var politikernes reaksjoner til dette, der Tito og Kommunistpartiet måtte reagere på bevegelsen og det de mente var en nasjonalistisk, separatistisk og sjåvinistisk spredning av informasjon. Den reaksjonen var den jugoslaviske armeens manøver i oktober 1971 som skulle fungere som en advarsel. Det var ikke før i november i 1971 at studenter i Zagreb begynte å streike for å få gjennom sine strategiske mål av den kroatisk våren, som var kroatisk suverenitet. De krevde en total omveltning av det politiske og økonomiske systemet og en ny utenrikspolitikk.¹⁶² Konsekvensen av streiken og den kroatisk våren førte til at Tito fjernet noen av de kroatisk politiske lederne fra sine poster, fengslet enkelte anti-revolusjonære, over 400 studenter ble utvist fra universitetet og de viktigste aktørene innenfor Matica Hrvatska ble fengslet. I følge Goldstein førte dette til at Kroatia falt i et politisk og intellektuelt hull, ettersom represjonen mot den kroatisk våren og nasjonalistiske ideer

¹⁵⁹ Ibid, s: 178

¹⁶⁰ Forlagshus i Zagreb

¹⁶¹ Ibid, s: 181

¹⁶² Ibid, s: 182

fortsatte.¹⁶³ Selv om bevegelsen som oppsto av den kroatisk våren, som mål var desentralisering ble knust, forsto lederskapet av den tidligere sosialistiske modellen ikke fungerte. Desentralisering var nødvendig og ble sakte implementert fra 1971 til grunnlovsendringen i 1974.

Goldsteins historiefortelling gir et innsyn i starten på den kroatisk nasjonalbevegelsen som følge av den kroatisk våren. Han forteller den kronologiske rekkefølgen på hendelser, som førte til blant annet opprettelsen av tidsskriftet *Hrvatski Tjednik*, og endring av den nasjonale grunnloven som følge av den kroatisk nasjonale bevegelsen. Skyldsspørsmålet besvarer han ved å uttrykke en undertrykkelse av det kroatisk språket og den kroatisk kulturen.

3.3.3 Krisen begynner: 1980-1989

Goldstein knytter krisen på 1980-tallet til konsekvensene av Titos død, den økonomiske situasjonen i Jugoslavia, spesifikke hendelser i Kroatia og at krisen ble endelig ved Milosevics maktovertakelse. Goldstein trekker flere konsekvenser av Titos død. For det første mener Goldstein at et multietnisk felleskap kun fungerer om det finnes demokratiske institusjoner der alle er likestilt og har de samme rettighetene. Titos Jugoslavia hadde ikke sånne institusjoner og ideer kunne aldri uttrykkes på en demokratisk måte. Dette mener Jovic er grunnen til at i de områdene der følelser om etnisk identitet var størst og mest undertrykt også førte til veksten av ekstrem nasjonalisme. For det andre var de økonomiske utfordringene Jugoslavia møtte ekstreme, u håndterbare lån og import fra utlandet uten tilstrekkelig eksport etterlot Jugoslavia i en sårbar posisjon. For det tredje var Titos styresett et problem, han hadde forsikret seg fullstendig makt siden opprettelsen av Jugoslavia og folk som i det hele tatt utfordret hans posisjon ble avsatt og- eller fengslet.¹⁶⁴ Dermed var Titos død vendepunktet som førte til at krisen begynte i følge Goldstein. Et system som er avhengig av en enkelt lederskikkelse fungerte ikke etter at denne skikkelsen forsvant.

Den jugoslaviske økonomien var i en katastrofal tid etter Titos død. Der Jovic fokuserte på det ideologiske grunnlaget for å bedre økonomien, har Goldstein fokus på Kroatia. I følge Goldstein møtte den kroatisk økonomien særlige utfordringer. Byggindustrien som var en stor industri i Kroatia møtte store utfordringer grunnet mangel på kapital og store byggeprosjekter ble lagt på is. Metall- og maskinindustrien i Kroatia mistet

¹⁶³ Ibid, s: 183

¹⁶⁴ Ibid, s: 187

sine marked i Sovjet og resten av de østeuropeiske landene på grunn av krisen der, og den kroatisk skipsindustrien som en gang var verdens tredje største begynte å falle. Årsaken til det økonomiske fallet og lammelsen mot å bedre den knytter Goldstein til at ting som ble gjort ble enten gjort feil eller for sent. Initiativene som eksperter og intellektuelle utenfor det politiske lederskapet satte i gang ble møtt med skepsis og fiendtlighet. Goldstein trekker i likhet med Jovic fram Kraigher-kommisjonens program for økonomisk stabilitet i 1981. Kraigher-kommisjonen ble satt sammen og ledet av Sergej Kraigher, som i 1981 var president for det jugoslaviske kommunistpartiet. Kommisjonens oppgave var å sette sammen forslag til økonomiske reformer og program for å bedre den økonomiske situasjonen i Jugoslavia i første halvdel av 1980-tallet. I likhet med Jovic, mener Goldstein, at årsakene til at kommisjonen ikke ble gjennomført var fordi den møtte opposisjon i det serbiske kommunistpartiet. Årsaken til opposisjonen var fordi kommisjonen foreslo sterke økonomiske kutt.¹⁶⁵

Goldstein bruker også en del diskusjon på Kroatias økonomiske rolle, som kan tolkes som årsak for ønske større kroatisk autonomi, eller selvstendighet. Det økonomiske forholdet mellom de jugoslaviske republikkene var stort. Kroatia og Slovenia var de mest utviklede og økonomisk sterkeste, etterfulgt av Serbia og provinsen Vojvodina. Makedonia, Bosnia-Hercegovina, Montenegro og provinsen Kosovo lå langt bak. Både økonomisk og industrielt. Kroatia og Slovenia bidro med 60% av den økonomiske hjelpen for å bistå og bedre forskjellene. Forskjellene ble derimot ikke mindre, men større med tiden. Goldstein mener at sett ut av disse forskjellene og en økende nasjonal bevissthet, begynte krisen i det jugoslaviske samfunnet.¹⁶⁶ De som ikke hadde økonomi ønsket hjelp for å bedre den og de som hadde økonomi ønsket heller å investere i sin egen utvikling.

Utenom de økonomiske problemene som spilte en negativ rolle, begynte også etniske problemer å vokse. Tito var klar over Jugoslavias etniske utfordringer. Uten å vite hvordan de løses demokratisk, løste Tito dem totalitært ved å stilne og undertrykke alle nasjonale bevegelser og stemmer. Det var først etter grunnloven av 1974 og hans død at disse problemene manifesterte seg ytterligere. Serbia var i senere årene 1970-tallet og gjennom 1980-tallet misfornøyd med at Kosovo og Vojvodina hadde fått status som provinser. Særlig Kosovo ble problemfylt, der den albanske majoriteten hadde store demonstrasjoner i 1981 og krevde større autonomi, noen at de til og med skulle bli en egen republikk. Goldstein beskriver forholdet i Kosovo som svært selvmotsigende. Han mener at for serberne var

¹⁶⁵ Ibid, s: 190

¹⁶⁶ Ibid, s: 191

situasjonen synonym med folkemord på serbere, for slovenerne var det en naturlig emigrasjon av serbere og for albanerne var det terror og undertrykkelse av albanerne. På bakgrunn av dette mener Goldstein at konflikten ble mer anspent og at serberne forsøkte med sin propaganda å utøve press på de andre republikkene om å slå ned på albanerne.¹⁶⁷

Ut av de etniske utfordringene oppsto det en ny tolkning og tradisjon for historieskriving i Serbia. Det var en ny tilnærming til historieskriving som sprang ut av en besettelse av fortiden og alt Serbia hadde ofret. Dette har en sammenheng med at den serbiske nasjonalfølelsen mente at de var blitt frarøvet Kosovo og Vojvodina. I følge Goldstein spilte denne historieskrivingen en stor rolle i forhold til ytterligere etnisk splittelse i Jugoslavia. Det ble nå skrevet om tidligere forbudte emner i enkelte serbiske kretser. En av disse var Chetnik-bevegelsen, som var basert på et negativt syn på kommunisme, som de nye historieskriverne ønsket å tolke.¹⁶⁸ Goldstein trekker fram to eksempler på den nye historieskrivingen. Det første knytter han til SANU sitt memorandum. Goldstein tolker memorandumet som en analyse av den jugoslaviske krisen sett fra serbiske intellektuelles ståsted og var nærmest en skisse over et Stor-Serbia. Dokumentet anklaget Tito for bevisst svekkelse av Serbia og undertrykte den serbiske nasjonale identitet, mens de andre republikkene kunne feire sin. Goldstein mener også at dokumentet beskyldte Kroatia for å drive med en assimilering av serbere i Kroatia, noe han kaller for kroatifisering av serbere.¹⁶⁹ Det andre eksempelet Goldstein trekker frem er en artikkel publisert av den serbiske historikeren Vasilije Krestic, der han beskylder Kroatia for historisk folkemord av serbere, først på 1500- og 1600-tallet og spekuleringer i hvor mange som ble drept i konsentrasjonsleiren Jasenovac mellom 1941-1945. Det siste forårsaket mange gjetninger og nye tall på faktisk hvor mange serbere som mistet livet. I 1946 ble det påstått at 46 000 mennesker ble drept, men de publiserte nye tallene økte, med alt fra 600 000 ofre til 1,1 million. Demografiske og historiske analyser fastslår derimot tallet til nærmere 85 000. På bakgrunn av dette mener Goldstein at den nye historieskrivingen la grunnlag for teorier om en anti-serbisk konspirasjon og ble brukt av Milosevic til å legitimere integreringen av Kosovo og Vojvodina, samt de serbiske handlingene under borgerkrigen mellom 1991-1995.¹⁷⁰

Det var, i følge Goldstein, med Milosevic at krisen som oppsto på 1980-tallet manifesterte seg. I sin tolkning tillegger Goldstein mer vekt på diskusjonen av Milosevics

¹⁶⁷ Ibid, s: 199

¹⁶⁸ Ibid, s: 200

¹⁶⁹ Ibid, s. 200

¹⁷⁰ Ibid, s: 201

nasjonalistiske rolle, i motsetning til Jovic som fokuserte på rammene rundt Milosevics politikk om å endre den eksisterende ideologien uten nødvendigvis en rent nasjonalistisk rettet ideologisk tankegang. Da Milosevic ble valgt til president for det serbiske kommunistpartiet i 1987 begynte han å styre med en sterk hånd og kvittet seg med sentrale kommunister som var for liberale for Milosevics politikk. Retorikken hans ble særlig populær blant serberne i Kosovo, som aksepterte han som deres beskytter. Ved organisering av massedemonstrasjoner i alle store serbiske byer fikk han og hans støttespillere rensset vekk politiske motstandere. Dette var begynnelsen på et serbisk press på de føderale strukturene i Jugoslavia. Goldstein mener at Jugoslavia var sårbart både som kongedømme og en sosialistisk stat fordi den ikke kunne forsvare seg mot nasjonalistisk orientert politikk og Milosevics handlinger og bevegelse var orientert mot å ødelegge Jugoslavia.¹⁷¹

I denne delen forteller Goldstein to historier som forklarer starten på krisen i Jugoslavia. Den første er knyttet til de økonomiske utfordringene, der han vektlegger særlig Kroatias rolle i sammenheng med de nasjonale økonomiske utfordringene i Jugoslavia. Der tillegger han skyldforholdet mellom Kroatias økonomiske posisjon i lys av den jugoslaviske føderasjonen og hvorfor dette var problematisk for Kroatia. Blant annet fordi den kroatisk økonomiske situasjonen var blant de sterkeste i Jugoslavia. Den andre historien Goldstein forteller knytter han til etniske problemene som begynte å vise seg. Dette knytter han særlig til Slobodan Milosevics nasjonalistiske orientering, og hvordan de mediene framprovoserte nasjonalismen og de etniske forskjellene. Dette gjorde de blant annet ved å fortelle en ukritisk historie om serberne under andre verdenskrig, hylle serbiske helter og hylle Milosevic. Dette førte til at Milosevic ble en karismatisk og beskyttet leder av det serbiske folket. Skyldforholdet legger han til nasjonalismens splittende rolle som forsterket omfanget av krisen, og bevegde Jugoslavia mot en usikker framtid.

3.3.3 Kroatia og Jugoslavia på vei til krig

På slutten av 1980-tallet og Milosevics rolle ble den politiske forskjellen innad i Jugoslavia for stor. Nå var Kroatia og Slovenia en del av opposisjonen og de første partiene ble dannet som et motsvar til kommunistpartiet og den kommunistiske tilnærmingen. Goldstein peker den kroatisk opposisjonen og flere nye partier ble dannet i både Slovenia og Kroatia i perioden mellom 1988-1990¹⁷², som førte til at kommunistpartiet holdt på å gå i

¹⁷¹ Ibid, s: 202

¹⁷² De politiske partiene var ikke dannet før kommunistpartiets fall i 1990, men politiske bevegelser, la grunnlag for disse partiene oppsto i den nevnte perioden.

oppløsning. Det nydannede partiet «Kroatiske Sosial-liberalistiske partiet» (HSL) ble dannet i mai 1989. Det støttet utviklingen av en liberaldemokratisk politikk i Kroatia og Jugoslavia. Deres politikk bygget på at problemene de så innad i Jugoslavia, som var knyttet til den serbiske dominansen som følge av Milosevics sentraliseringspolitikk, kunne løses ved en føderal enighet om selvstyre og autonomi. Det andre store partiet som ble dannet i Kroatia var «Den kroatiske demokratiske union» (HDZ) som fokuserte på det nasjonale spørsmålet. Deres politikk var sentrert rundt Kroatias økonomiske utfordringer i Jugoslavia og mente at Jugoslavia kun kunne eksistere som en selvstyrt og føderal stat der alle republikkene er individuelle og suverene nasjoner. Med dette mener Goldstein at Jugoslavia var på vei mot en oppløsning ettersom det politiske spriket mellom de kroatiske politikerne og Milosevic var for stort.¹⁷³

I 1989 forsøkte den føderale statsministeren Ante Markovic et siste forsøk på reformer for å holde Jugoslavia samlet. Han presenterte frem økonomiske reformer i sitt program for å stoppe den hyperinflasjonen i Jugoslavia og ta vekk fokuset fra en nasjonalistisk rettet politikk. Han ønsket å vinne folkets støtte ved å love økonomisk oppgang og ta Jugoslavia tilbake til den sterke perioden på starten av 1970-tallet. I 1990 kollapset programmet hans, sammen med det jugoslaviske kommunistpartiet etter 14. kongressen tok sted.¹⁷⁴ Dette var begynnelsen på oppløsningen av den jugoslaviske føderasjonen i følge Goldstein. Kommunistpartiet som var det absolutt viktigste og mektigste organet falt sammen, og det eneste gjenværende jugoslaviske organet var hæren, JNA¹⁷⁵. I følge Goldstein innså Milosevic at han ikke lenger kunne komme til makten i hele Jugoslavia ved å ta over føderale institusjoner, og begynte på dette stadiet å legge grunnlaget for å lage et Stor-Serbia. Dette førte til at de serbiske lederne gjorde det de kunne for å overbevise generalene i JNA.¹⁷⁶

Etter kommunistpartiets fall i 1990, samlet generalene i JNA seg og dannet ny kommunistisk bevegelse i Jugoslavia. De støttet Milosevics sosialistiske parti i Serbia da de nye valgene tok sted i 1990. Goldstein skriver om JNAs opprinnelige mål, som ikke var en krig, men en intensjon om å holde Jugoslavia samlet. JNA var forberedt på å bruke militær makt for å slå ned på de som ønsket å bryte ut av føderasjonen, slå ned på nasjonalistiske bevegelser og alle med separatistiske ideer. Mange av generalene i JNA var serbere, men

¹⁷³ Ibid, 206

¹⁷⁴ Ibid, s: 209

¹⁷⁵ Jugoslavenska Narodna Armija, den jugoslaviske folkehæren.

¹⁷⁶ Ibid, s: 209.

kalte seg allikevel jugoslaver.¹⁷⁷ JNA trodde helt fram til våren 1991 at en krig ikke ville bryte ut at de kunne holde føderasjonen samlet. Det ble lagt planer om å knuse anti-kommunistisk og anti-jugoslavisk utvikling. Men mot høsten 1991, da krigen allerede var i gang, endret JNA sitt mål; fra å holde en jugoslavisk føderasjon samlet og være en jugoslavisk folkehær, foretrakk de Milosevics visjon om Stor-Serbia og ble til en serbisk hær.¹⁷⁸ På dette stadiet var alle forsøk på å forhindre krig og bevare Jugoslavia borte.

Oppsummering:

Ivo Goldstein har fortalt historien om oppløsningen ved å knytte den til flere avgjørende faktorer. De første tegnene på krisen og en nasjonalistisk oppkomst skjedde i Kroatia under på starten av 1970-tallet. Dette ble etterfulgt av Titos død i 1980, og utfordringene som viste seg som følge. Disse var økonomiske- og etniske utfordringer som splittet Kroatia og Serbia. Milosevics rolle som nasjonalistisk pådriver for serbisk hegemoni forsterket krisen til et punkt at den ikke kunne løses i det jugoslaviske kommunistiske partiet, som førte til at partiet ble oppløst og en fikk politisk pluralisme i 1990. Konsekvensene av dette var nasjonalistisk rettede partier i både Serbia, Kroatia og Slovenia og førte til at Jugoslavia uunngåelig gikk i oppløsning i juni 1991. Skyldsforholdet hos Goldstein tillegges den nasjonalistiske oppkomsten, som førte til at det politiske spriket for å bevare Jugoslavia ble for stort. Til slutt påvirket rollen til JNA retningen som Jugoslavias oppløsning tok. Fra å kunne bli en fredelig oppløsning ble det til en borgerkrig.

3.4 Komparativ analyse og kapittelkonklusjon:

Dejan Jovic formål med utgivelsen av *Yugoslavia: A State that Withered Away* var å belyse oppløsningen av det tidligere Jugoslavia i lys av en forklaringsmodell basert på den politiske elitens responser mot strukturelle og politiske endringer. Jovic avviser forklaringsmodeller basert på forklaringer om underliggende hat mellom de etniske gruppene. Han begrunner det med slike argumenter er populære i en ikke-akademisk kontekst og ofte brukt av politikere, media, soldater, forfattere og andre. Jovic mener at et etnisk hat ikke var noe gammelt fenomen, og nesten ikke-eksisterende, og kan ikke brukes for å forklare årsaken til oppløsningen. Krigen begynte ikke som en etnisk konflikt.¹⁷⁹ Han avviser derimot ikke forklaringsmodeller basert på økonomiske-, nasjonalistiske-, kulturelle-, internasjonal

¹⁷⁷ Ibid, s: 224

¹⁷⁸ Ibid, s: 225

¹⁷⁹ Jovic, Dejan. *Yugoslavia: A State that Withered Away*. Purdue 2009, s: 18

politiske-, rollen til enkeltaktørers- og konstitusjonelle og institusjonelle argumenter. Han bruker disse argumentene som kontekst for sin argumentasjon og sier at Jugoslavias oppløsning ikke kan forklares i form av en enkelt forklaringsmodell, men et samspill av flere faktorer. Han sier derimot at utgangspunktet han tar er for å gi et bilde på en enkelt forklaringsmodell som spilte en viktig rolle i oppløsningen.¹⁸⁰ Jovics analyse er derfor ikke basert på bare politiske hendelser, men også politiske konsepter og ideer som påvirket de aktive medlemmene og aktørene i den politiske debatten som foregikk i Jugoslavia.

Etter min mening kan det hevdes at Jovics metodologiske forskningsspørsmål er knyttet opp til forholdet mellom institusjoner og aktører, og ikke til et spørsmål om skyld. Han diskuterer forholdet mellom politiske og intellektuelle aktører i forhold til de ideologiske institusjonene i Jugoslavia, og ut av konklusjonen hans fremkommer det at det egentlige skyldspørsmålet er knyttet til Jugoslavias manglende ideologi, og derav ble Jugoslavia oppløst. I sin videre metodologi diskuterer han disse forholdene mellom aktørene og institusjonene nærmest kronologisk, fra grunnlovsdebatten i 1974 til Jugoslavias oppløsning i 1991. Han avviker fra å sammenligne Jugoslavia og Europa med en oppfatning at Europa er «oss» og Jugoslavia er «dem», og motsatt.

Ivo Goldsteins bok er derimot helt annerledes. Der Jovic har en klar plan og en dypere studie av en enkel hypotese, avviker Goldsteins bok fra Jovics i og med at Goldstein har skrevet et oversiktsverk over Kroatias historie. Goldstein har ingen forord der han forklarer motivene for sin utgivelse, men det er etter min oppfatning at boka ble gitt ut som et forsøk på å fortelle den kroatisk historie fra antikken til i dag. Mest for å gi et innblikk i den geografiske sfæren hvor Kroatia ligger og senere de sosiale og politiske aspektene ved den kroatisk historien. I skyldspørsmålet vier Goldstein mye plass til serbisk nasjonalisme og tankegang om hegemoni og ekspansjonisme. Metodologisk skriver han om Milosevic som en av flere aktører og setter dem i lys av kroatisk aktører og deres reaksjoner.

De kapitlene jeg har analysert, som omhandler perioden Kroatia var en del av det kommunistiske Jugoslavia og tiden frem til Jugoslavias oppløsning, er Goldsteins historieskriving en kronologisk gjennomgang av ting han mente var bidragsytende faktorer til oppløsningen av Jugoslavia. Han begynner med å evaluere språkstriden og dens utfall på 1970-tallet, som først åpnet for begynnelsen på kroatisk nasjonalisme og endte med et desentralisert Jugoslavia med selvstyre. Dejan Jovic drøftet derimot det ideologiske

¹⁸⁰ Ibid, s: 33

rammeverket rundt grunnloven av 1974 og hvorfor den ble implementert, uten å vie mye plass til begynnelsen på nasjonalistiske bevegelser slik Goldstein gjør. Der Goldstein diskuterer de økonomiske faktorene ut ifra Kroatias interesser, diskuterer Jovic dem ut ifra de ideologiske interessene for å forklare hvorfor Jugoslavia var i en økonomisk krise og hvordan den kunne løses. Begge forfatterne er enige i Milosevics rolle i oppløsningen, men vektlegger den nasjonalistiske ideologien forskjellige i sine diskusjoner. Goldstein skriver om Milosevics nasjonalistiske rolle, mens Jovic fokuserte mer på rammene for hvorfor Milosevic aksepterte en ideologisk endring av Jugoslavia basert på nasjonalistiske prinsipper. Goldstein har ingen konklusjon, men ut av argumentasjonen hans mener jeg at Goldsteins drøfting peker mer mot at Jugoslavias oppløsning knyttes til politiske faktorer på slutten av 1980-tallet og 1990, mens krigens utfall knyttes til både politiske faktorene som førte til det kommunistiske partiets fall og hærens rolle. Der Jovic konkluderer med at Jugoslavia aldri kunne eksistere uten en felles ideologi som bandt alle sammen og at denne ideologien var helt borte i 1990/1991, slik at føderasjonen ble oppløst og krigen startet.

Ut av dette kan jeg konkludere med at selv om disse to bøkene og forfatterne både er forskjellige i innhold, er det en delvis konsensus til årsakene rundt oppløsningen. Måten de blir omtalt på skyldes bøkens metodologiske vektlegging, forskningsspørsmålet og forfatterens forskertradisjoner.

Kapittel 4

4.1 Innledning

Jeg vil i dette kapittelet kartlegge hvordan den anglosaksiske litteraturen på Jugoslavias oppløsning. Jeg starter med å gi en gjennomgang av John Allcocks *Explaining Yugoslavia*, før jeg gir en gjennomgang av Sabrina Ramets *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milosevic*, før jeg til slutt gir en gjennomgang av Christopher Bennets *Yugoslavia's Bloody Collapse: Causes, Course and Consequences*. Til slutt vil jeg foreta en komparativ analyse og gi en kapittelkonklusjon. Hvilke forklaringsmodeller blir brukt? Hvor ligger skyldspørsmålet?

4.2 *Explaining Yugoslavia* (John Allcock)

4.2.1 Forklaringer basert på moderniseringsteorier:

John Allcock tar et sosiologisk utgangspunkt i sin kartlegging av de interne problemene i Jugoslavia, som til slutt ført til føderasjonens kollaps. Allcock definerer dermed historieskrivingen sin som sosiologisk historieskriving. Han definerer dette utgangspunktet med ankerpunkt i sosiologiske teorier om modernisering. Han begrunner sitt valg av teorier med at han er uenig i annen forskningslitteratur om Balkan, og understreker at han som sosiolog ikke føler han får tilstrekkelige svar av tidligere forskningslitteratur om Jugoslavia. Det han selv ønsker med denne boka er å fortelle historie om Jugoslavias oppløsning fra et sosiologisk perspektiv, som han mener kan gi et tilstrekkelig svar for et mulig årsaksforhold til Jugoslavias oppløsning. Han ønsker med andre ord å få svar på årsaksforholdene som førte til Jugoslavias oppløsning, i sammenheng med teorier om modernisme. Han er uenig i mye av den tidligere forskningslitteraturen, fordi tilnærmingene er så forskjellige og han er uenig i annen litteratur som han mener har en journalistisk tilnærming og ikke er akademisk. Med det siste mener han at den type litteratur har mangelfull kildeliste og er skrevet i med mål om å selge i stort opplag, heller enn å gi en vitenskapelig forklaring på hvorfor utviklingen på Balkan ble som den ble. Han sier selv at han er klar over at hans eget standpunkt vil gi grunnlag for kritikk innad i akademien.¹⁸¹

Allcock definerer modernitet på bakgrunn av teoriene til Max Weber der modernisering må ses i lys av industrialisering, som sterkt understreker lenge pågående

¹⁸¹ Allcock, John "Explaining Yugoslavia" (London, 2000). s: xi

prosesser gjennom industri og økonomi som former sosiale samfunn, og Anthony Giddens som mener at det i tillegg til industrialisering samtidig foregår samtidig politiske og kulturelle endringer, som virker på hverandre og skaper en aktiv endring. Allcock mener også definisjonen av «Balkan» fører til en ekskludering fra Europa.¹⁸² Med dette mener han at Jugoslavia ikke kan sees i moderniseringsprosesser direkte sammenlignet med Europa, ettersom Balkan er blitt definert ut av politisk ståsted og ikke geografisk. Dermed definerer Allcock modernisering som en rekke historiske endringer sammensatt av økonomiske, politiske og symbolske verdier, og forklarer Jugoslavia på tre premisser: (1) Økonomisk modernisering, (2) Politisk modernisering og (3) Kulturell modernisering.¹⁸³

4.2.2 Økonomisk modernisering:

Som allerede nevnt, trekker Allcock historiske linjer og forklarer den økonomiske moderniseringsprosessen i lys av marked og industri i Jugoslavia før 1945, og hvordan denne utviklingen fortsatte etter 1945. I utviklingen etter 1945 tillegger Allcock jordbruksøkonomien en stor rolle for både Jugoslavias økonomiske, og dens industrielle utvikling. Hovedtrekkene i markedet og industrien før 1945 omhandler først og fremst underutviklingen i utkantdelene av det Osmanske riket, problemer ved det Habsburgske dynastiet og problemene ved foreningen av de sørslaviske statene. Hovedtrekkene ved Jugoslavias økonomiske utvikling under sosialismen peker på utfordringer ved globalisering, utvikling av industri og tilgang på energi og annet råmateriale. I forklaringen av den siste delen av økonomien, jordbruket, prøver Allcock å vise til hvorfor jordbruksindustrien er viktig for moderniseringen.

Der det Ottomanske riket i seg selv var økonomisk sterkt, var utkantdelene mindre industrialisert. Allcock peker på forskjellige årsaker gitt i den tidligere forskningen, der det fantes underutvikling i teknologi, transport og institusjoner for å finansiere en økonomisk utvikling.¹⁸⁴ Det fantes også regionale forskjeller på Balkan, der Bosnia-Hercegovina hadde en tidlig industrialisering og tilgang til malm i fjellområdene, der det fantes blant annet arsenikk, bly, kobber og kvikksølv. Dette skjedde allerede på 1700-tallet, og industrien ble basert på produksjon av våpen, særlig kniver og sverd.¹⁸⁵ I Serbia gikk denne utviklingen saktere, ifølge Allcock.

¹⁸² Ibid, s: 14

¹⁸³ Ibid, s: 17

¹⁸⁴ Ibid, s: 31

¹⁸⁵ Ibid, s: 36

Det fantes også utfordringer for industrialisering under Habsburg-dynastiet. Allcock peker særlig på tre hovedtrekk som hemmet industrialiseringen på Balkan under Habsburg-dynastiet: (1) statens rolle i å bestemme hva som skulle utvikles og opprustning av militæret, som førte til at økonomisk og industriell utvikling var motivert av militære årsaker, (2) at det ble lagt mer vekt på å videreutvikle de statene innad i monarkiet som allerede var noe utviklet for eksempel Tsjekia og (3) skillene som oppstod ved det dobbelte monarkiet, der Ungarn styrte utviklingen i Vojvodina og Slavonia, mens Østerrike styrte den i Bosnia-Hercegovina, Slovenia og Dalmatia.¹⁸⁶ Dette førte til at store deler av Balkan forble underutviklet fram mot første verdenskrig.

Problemene ved det første Jugoslavia kan i hovedtrekk oppsummeres slik: (1) Tapt marked for de delene av Jugoslavia som var under Østerrike-Ungarn, (2) utfordringer ved integrering av de nye statene, (3) bruken av midler og industri til å bygge opp en militær makt, kontra bruken av midler og industri til å fortsette moderniseringen og (4) konsekvensene av den internasjonale økonomiske krisen av 1929.¹⁸⁷

Allcock forklarer den svekkede moderniseringen i Jugoslavia på bakgrunn av statens rolle i den økonomiske reguleringen og svekket modernisering i jordbruket. I perioden fra 1960- til 1974 gikk industrialiseringen i Jugoslavia gikk vekk fra en økonomisk investering i jordbruket til å investere mer i tungindustri. Antallet aktive bønder, som bidro økonomisk i forhold til mateksport, falt kontinuerlig etter andre verdenskrig.¹⁸⁸ Den jugoslaviske økonomien hadde flere svakheter. For det første var det målet om å nå økonomisk uavhengighet og selvforsynt. I seg selv er ikke dette en svakhet, ved å være uavhengige av andre stater klarer man også å investere utenfor sine egne landegrenser og dermed forsterke egne bedrifters økonomi, mener Allcock. I Jugoslavias tilfelle feilet dette, fordi de ikke klarte å balansere forholdene mellom eksport og import og fokuset lå heller ikke på å balansere dette forholdet, men heller å være i stand til selv å forsyne nasjonen uten å måtte være avhengig av import.¹⁸⁹ Dette førte jordbruket i to retninger: de finansierte industrielle utviklingen innad i Jugoslavia, istedenfor å finansiere import av utenlandske varer og de ble en kilde til å forsyne de jugoslaviske byene med mat. Slik at jordbruksressursene ble delegert rett fra bøndene til utviklingen av de større byene.¹⁹⁰ Konsekvensen av dette blir at bondens rolle i Jugoslavia

¹⁸⁶ Ibid, s: 47-49

¹⁸⁷ Ibid, s: 54-58

¹⁸⁸ Ibid, s: 89

¹⁸⁹ Ibid, s: 74

¹⁹⁰ Ibid, s 75

ikke utviklet seg til å bli en kilde for inntekt til nasjonen i form av eksport, men en kilde for forsyning av storbyer og seg selv. Samtidig med utviklingen av tyngre industri ble bonden nå arbeider i denne industrien, og det bonden produserte ble ikke solgt til utlandet, men solgt innad i byene eller brukt av bonden selv til å forsyne sin husstand. På bakgrunn av dette ble ikke jordbruket modernisert som i andre land, der konsekvensen ble at Jugoslavias økonomi kollapset på 1970- og 1980-tallet. Med dette mener Allcock at selv om Jugoslavia hadde industri, ble den likevel ikke modernisert.

4.2.3 Politisk modernisering:

Allcocks teorier om de politiske faktorene som førte til oppløsningen av Jugoslavia, konsentrerer seg om en manglende utvikling i årene mellom det sosialistiske Jugoslavia og midten av 1980-tallet. Han påstår at den politiske stabiliteten mellom 1950-1980 i stor grad var et resultat av internasjonal støtte til Jugoslavia og den jugoslaviske ideen, men at dette endret seg da Sovjetunionen begynte å miste fotfeste i blant annet Polen og andre tidligere sovjetiske provinser.¹⁹¹ Med dette mener han at USSR var en sterk trussel for Jugoslavia, og at Jugoslavia kunne forene republikkene og hæren til å stå sterkere sammen mot denne eksterne trusselen. Dette førte til at Tito og hæren fikk legitimitet basert på å være Jugoslavias forsvarere, og dermed aksepterte samfunnet Titos totalitære regime som legitimt. Dette førte til at politikken ikke klarte å modernisere seg i tråd med vestlig modernisering, men at den heller moderniserte seg i tråd med den sovjetiske trusselen som Jugoslavia stod overfor. Kort fortalt innebærer dette at da den sovjetiske trusselen var stor, var det også politisk enighet. Da den sovjetiske trusselen forsvant, og interne problemer oppsto, ble det politisk uenighet i et kommunistisk og totalitært Jugoslavia. Jugoslavia klarte med andre ord ikke å tilpasse politikken sin etter endringsmønstrene ellers i Europa, som var demokratiske samfunn.

Parallelt med den sovjetiske trusselen feilet Jugoslavia å modernisere politikken i forhold til legitimitetsprinsippet. Legitimering av makt er ifølge Allcock en forutsetning for at politikken i et samfunn kan kalles for modernisert. Ikke-legitim makt fører til et ikke-modernisert samfunn og motsatt. Politisk makt må legitimeres, og kan ikke arves nedover etter døden av en karismatisk leder.¹⁹² Hva som menes med dette er at legitimering av politisk makt, i Allcocks moderniseringsbegrep, må knyttes til demokratiske prosesser og institusjoner. Da Tito døde ble lederen av Jugoslavia valgt udemokratisk innad i det

¹⁹¹ Ibid, s: 243

¹⁹² Ibid, s: 421

jugoslaviske kommunistpartiet. Legitimering av makten etter Titos død spilte også en viktig rolle i veien til oppløsning, ettersom Jugoslavia bevarte seg kommunistisk. Slik at makt som er tilegnet udemokratisk etter fallet av store ledere vil være illegitim makt. På bakgrunn av dette definerer Allcock to utviklingskriterier, i tillegg til demokratisering, som viktige for politisk modernitet: et uavhengig sivilt samfunn, som er uavhengige av offentlig kontroll og generelle kriterier for statsborgerskap, kontrollert av det offentlige. De største manglene for et sivilt samfunn i Jugoslavia var kommunistenes kontroll av pressen, som fører til sensur og en vanskelig tilnærming til religionen. Slike sivile institusjoner var offentlig kontrollert og umodernisert etter Allcocks kriterier.¹⁹³

Ut av dette konkluderer Allcock med følgende: sosialismen, i følge Allcock, har ikke et annet alternativ til modernisering, som slik kapitalisme gir. Årsaken til det er at marxisme setter sosialismen foran kommunismen i historiefasen, og sosialisme fungerer som en brems på moderniseringen. Dermed konkluderer John Allcock, med at modernisering skaper organiseringsmekanikker basert på markedet, som kontrollerer produksjonsfaktorer og distribuerer av andre tjenester og verdier.¹⁹⁴ Slike systemer blir også sårbare for legitimering av makt.

Oppsummering:

John Allcock forteller historien fra et sosiologisk utgangspunkt, som kjennetegnes av elementene beskrevet over. Allcock begynner i første kapittel med å vektlegge en feilslått moderniseringsprosess av føderasjonen, som en viktig årsak for oppløsningen. Problemene ligger først og fremst i Jugoslavias oppbygning. Med dette tilegner han moderniseringen en rekke viktige sosiologiske forhold som påvirker alle. Allcock definerer modernisering fra et sosiologisk perspektiv, og mener med det at et moderne samfunn er direkte synonymt med et industrialisert samfunn.¹⁹⁵ Dette betyr at et samfunn anses som moderne kun etter å ha gjennomgått en industriell form for revolusjon, og har en velutviklet industri. Slik at modernisering vil påvirke både den økonomiske, politiske og symbolske kulturen. Selv om Jugoslavia var industrialisert, klarte de aldri å bli modernisert mente Allcock.

Konsekvensen av dette, fra et sosiologisk perspektiv, blir at Jugoslavias sene moderniseringsprosess til slutt ikke klarte å få et velutviklet økonomisk og politisk anker som

¹⁹³Ibid, s: 292 og 297

¹⁹⁴ Ibid, s: 419

¹⁹⁵Ibid, s: 14-15

andre industrialiserte og moderniserte nasjoner. Årsaken til dette knytter Allcock til sosialismen. Han mener at sosialisme ikke gir mulighet, eller grunnlag, for å modernisere samfunnet etter kapitalistisk mønster. Dette sammenlignet med kommunismens fall i Europa på slutten av 1980-tallet kan ha, i følge Allcock, virket som et mulig årsaksforhold for å beskrive Jugoslavias oppløsning.¹⁹⁶

4.3 Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia From the Death of Tito to the Fall of Milosevic (Sabrina Ramet)

4.3.1 Forklaringer basert på legitimitet

"In this book I have argued that it makes a difference for political practice whether a given system is legitimate (in the sense in which I have defined the concept of legitimacy), that nationalism is a form of illegitimate politics from root to branch, that political dynamics are reflected in, and even adumbrated by, changes in the cultural sphere (with examples offered from literature, rock music lyrics, and interconfessional interactions), and that actors in the religious sphere may underpin and legitimize actions and decisions taken in the political sphere (as happened, to some extent, during the war)."¹⁹⁷

Før jeg setter i gang med å vise hvordan Sabrina Ramet har kommet frem til denne konklusjonen, må det nevnes at Ramet definerer og rangerer legitimitetsprinsipper i sin konklusjon. Det hun hevder i sitatet er at det politiske spillerommets legitimitet, så vel som Jugoslavias legitimitet, består i tre former: moralsk legitimitet, politisk legitimitet og økonomisk legitimitet. Moralsk legitimitet kjennetegnes av lover, utøvelse av disse lovene og står i tråd med universalitetsprinsippet¹⁹⁸, politisk legitimitet kjennetegnes ved den politiske overtakelsen av maktposisjon og endringer i styreapparatet og hvorvidt disse har fulgt prosedyrer akseptert av samfunnet, og økonomisk legitimitet kjennetegnes ved at et system har bærekraftig og sikker økonomi.¹⁹⁹

Den politiske illegitimiteten kom så tidlig som ved opprettelsen av Jugoslavia i 1918, der den politiske situasjonen i mellomkrigsårene ved preget av sterk serbisk hegemoni, kongelig diktatur og sterk serbo-kroatisk konflikt.²⁰⁰ Ved å trekke linjene så langt tilbake kan Ramet argumentere for at det allerede fantes en underliggende illegitim basis for politisk makt

¹⁹⁶ Ibid, s: 419

¹⁹⁷ Ramet, s: 385

¹⁹⁸ i form av de universelle menneskerettighetene vedtatt av Geneve-komiteen

¹⁹⁹ Ramet, s: 375

²⁰⁰ Ibid, s: 4

og at Milosevics hegemoni kan ses i lys av serbisk hegemoni i mellomkrigsårene.

Milosevics inntreden kom i form av to "kupp". Det første kuppet kom da han trådte inn i stillingen som president for det serbiske kommunistpartiet i 1986, og brukte sin makt for å ta kontroll over hele Serbia. Og med det begynte han å mobilisere den serbiske befolkningen og media, samt kvitte seg med politiske utfordrere innad i partiet.²⁰¹ Det andre kuppet til Milosevic, som kan sammenlignes med begynnelsen på serbisk hegemoni, kom i 1988 da han begynte å revidere den serbiske grunnloven samt politiske og rettslige dokument, slik at han kunne overta kontroll på Kosovo, i Vojvodina og i Montenegro.²⁰² Årsaken til at det kan sammenlignes med begynnelsen på et serbisk hegemoni, er fordi Milosevic satte sine støttespillere i presidentskapet for kommunistpartiet i de respektive delrepublikkene og provinsene, som ville gi ham et eventuelt flertall i presidentskapet i Jugoslavias kommunistparti. Dette kuppet skjedde ved iscenesatte massedemonstrasjoner i blant annet Novi Sad, Titograd²⁰³ og Pristina, der befolkningen som støttet Milosevic krevde at de politiske lederne i landet gikk av, til fordel for Milosevics støttespillere. Slik at Milosevic kunne få den politiske støtten han trengte for gjennomføre sentraliseringsreformer som skulle styrke Serbias rolle, og som i en politisk sammenheng kan sammenlignes med hegemonistisk kontroll. Mobilisering av massemedier, iscenesettelse av massedemonstrasjoner var ulovlig, og på bakgrunn av prinsipp for menneskerettigheter samt politisk og moralsk standard illegitim.²⁰⁴

Det Ramet har argumentert for her, etter min mening, er årsaksforholdene til hvorfor det politiske systemet i Serbia, under Milosevic, var illegitimt. Som hun beskriver i konklusjonen, var all form for nasjonalisme illegitimt for hvilket som helst styre. Milosevics politisk "kupp" av makten i Serbia, og manipuleringen av den politiske situasjonen i Kosovo, Vojvodina og Montenegro, var klare nasjonalistiske handlinger. Hans mobilisering av massemedier og iscenesettelser av massedemonstrasjoner var, i tillegg til å være nasjonalistiske handlinger, også ulovlig på bakgrunn av menneskerettigheter og moral. Dermed viser Ramet til hvorfor det politiske regimet til Milosevic var illegitimt.

4.3.2 Andre faktorer som påvirker legitimitet:

Blant andre faktorer som kan påvirke legitimitet er den kulturelle og religiøse sfæren viktig, samt rollen som Jugoslavias nasjonale arme (JNA) hadde. De største religiøse aktørene

²⁰¹ Ibid, s. 26

²⁰² Ibid, s: 28

²⁰³ Nå Podgorica

²⁰⁴ Ibid, s: 71

var den katolske kirken, som hadde størst innflytelse i Slovenia, Kroatia og kroater i Bosnia-Hercegovina, og den ortodokse kirken som hadde størst innflytelse i Serbia og serbere i Bosnia-Hercegovina og Kroatia. Den katolske kirken kan deles opp i flere faser. Den første fasen rett etter krigen i 1945 knyttes til overvåkning, fengsling og undertrykkelse av kommunistregimet, som hadde knyttet kirken til overgrep gjort under krigen.²⁰⁵ I tillegg til dette var kommunistene interessert i å undertrykke all religiøs aktivitet siden det påvirket til en nasjonalistisk selvfølelse. Gjennom perioden 1970-1989 var det særlige forhold som påvirket forhold mellom kirke og stat. For det første var kirken imot den marxistiske ateismen, for det andre satte den katolske kirken spørsmålstegn ved at enkelte partimedlemmer av kommunistpartiet ble ekskludert som følge av dere religiøse bakgrunn, for det tredje fortsatte den katolske kirken gjennomgående å kritisere partiet for å bryte menneskerettigheten og for det fjerde prøvde kommunistpartiet å splitte kirken ved å manipulere høyerestående geistlige til å gi dem støtte, slik at kirken ble delt i en støttende flertall og reaksjonært mindretall.²⁰⁶ Parallelt med at de kommunistiske monopolet på kringen falt fra hverandre på slutten av 1980-tallet, begynte geistlige, særlig i Slovenia, å stille spørsmålstegn ved republikkens framtid og legitimiteten til Jugoslavia.²⁰⁷

Det var med Milosevics inntreden til makten at den serbisk ortodokse kirken først begynte å få spesielle goder for seg selv. Etter krigen var den serbiske ortodokse kirken i krise og mistet mange tusen medlemmer, samtidig som den marxistiske politikken ikke ga mye rom for geistlig praksis.²⁰⁸ Under Milosevic fikk den serbiske ortodokse kringen helt konkrete goder; først kunne de bygge kirker i områder som før var forbudt for det, for det andre fikk de lov til å selge og utgi den geistlige avisa Pravoslavlje i kiosker og for det tredje ble ortodoks jul feiret offentlig over hele Beograd for først gang siden andre verdenskrig.²⁰⁹ Den serbisk ortodokse kirkens direkte innblanding i politiske avgjørelser kom under arbeidet med ny grunnlov i 1990 og skapte stor debatt og kritikk blant de andre republikkene og provinsene som anklaget den for å være en serbisk grunnlov, ikke jugoslavisk.²¹⁰

Der JNA var, blant folket en hyllet institusjon under Tito, som føderasjonens beskyttere mot fascisme og andre fiender, endret JNAs rolle seg betraktelig under Milosevic. Under Milosevics regime kom JNA under sterk serbisk innflytelse, både utenifra, men også

²⁰⁵ Ibid, s: 91

²⁰⁶ Ibid, s: 93-94

²⁰⁷ Ibid, s: 95

²⁰⁸ Ibid, s: 104-105

²⁰⁹ Ibid, s: 113

²¹⁰ Ibid, s: 114

innvendig. De høyeste rankene var besatt av serbere og flertallet av JNA besto av serbere. I 1981 utgjorde serbere og montenegrinere over 60 % av offiserene, denne prosenten økte senere.²¹¹ Ut av dette trekker Ramet spørsmålsteget ved JNAs legitimitet. Ved å begrense maktposisjonene i JNA til serbiske offiserer, som sympatiserte med Milosevic, svekker dette også legitimitetsforholdet i Serbia. En annen konsekvens, som også svekket dette forholdet mellom JNA og resten av delrepublikkene, kan sees i sammenheng med de første valgene i Jugoslavia i 1990. Dette året stemte nesten en halv million serbere i Kroatia for serbisk autonomi uten at dette ble forfulgt, men senere det året gjorde JNA seg klare til å konfiskere våpen fra slovenske og kroatisk liberalister, som også ønsket mer autonomi og selvstyre. Parallelt med dette ble det innført enorme kutt i den slovenske og kroatisk delen av JNAs budsjett, mens det serbiske økte. På slutten av 1990-tallet stemte 88 % av slovenerne for uavhengighet, i mai 1991 stemte 94 % av kroatene for uavhengighet. Konsekvensen ble en militær intervensjon i Slovenia ledet av JNA og senere i Kroatia, som førte til at borgerkrigen i det tidligere Jugoslavia startet.²¹²

Oppsummering:

I *Balkan Babel 4th. ed* har Sabrina Ramet tatt utgangspunkt i politiske årsaker som forklaring oppløsningen av Jugoslavia. I de kapitlene som omhandler Jugoslavias oppløsning, prøver Ramet kronologisk å argumentere for hvorfor det ikke fantes en etablert legitimitet i Jugoslavia. Etter å ha gitt sine definisjoner av legitimitet, fremgår det av konklusjonen hennes at den politiske legitimiteten er den aller viktigste og at den samsvarer på sett og vis med den moralske legitimiteten. Hun vier mest plass til å forklare hvorfor Jugoslavia var illegitimt rent politisk, mindre plass til moralsk og egentlig liten plass til den økonomiske legitimiteten. Manglende demokratiseringsprosesser fører til misnøye i en multinasjonal stat som Jugoslavia var. Hun peker på interne faktorer for oppløsningen og særlig mangel på politisk legitimitet som konkluderende årsak.

4.4 *Yugoslavia's Bloody Collapse: Causes, Course and Consequences* **(Christopher Bennett)**

4.4.1 Titos rolle i oppløsningen

²¹¹ Mønnesland, s: 235

²¹² Ramet, s: 59-61.

I sin beskrivelse av Titos rolle, legger Bennett fokus tre årsaksforhold til hvorfor Tito etterlot Jugoslavia i en sårbar posisjon. Det første årsaksforholdet ligger i Jugoslavias økonomiske utfordringer i perioden 1973- og utover, det andre årsaksforholdet ligger i konsekvensene av grunnloven av 1974, og det siste årsaksforholdet ligger i hvordan Tito åpnet for at det serbiske nasjonalspørsmålet kunne oppstå.

Jugoslavias økonomi led et kraftig tilbakeslag som dølge av oljekrisen i 1973. Dette tilbakeslaget førte, i følge Bennett, til at Jugoslavias forhold mellom handel og eksport ikke klarte å gjøre opp for den enorme gjelden de satt på. Dette førte også til at levestandarden sank betraktelig.²¹³ Denne økonomiske krisen varte helt fram til Jugoslavias oppløsning i 1991. På 1980-tallet ble det gjort forsøk på fordele økonomiske goder fra de rikere republikkene, Slovenia, Kroatia og Serbia til de fattige republikkene og provinsene, Bosnia-Hercegovina, Montenegro, Makedonia og Kosovo. Dette forsøket feilet, i følge Bennett, og førte til at de økonomiske forskjellene mellom republikkene og provinsene ble forsterket, i stedet for svekket.²¹⁴ I Titos fravær klarte ikke den jugoslaviske politiske eliten å komme til enighet om hvordan de skulle ta kontroll over økonomien ved å reformere den. Det jugoslaviske systemet kunne ikke reformere seg selv.

Grunnloven av 1974 var den siste av fire grunnlover implementert i det kommunistiske Jugoslavia. Den ble utarbeidet, i følge Bennett, som en konsekvens av de nasjonalistiske bevegelsene som oppsto blant kosovoalbanerne i 1968 og den kroatisk våren, som jeg har diskutert i kapittel tre, av 1971.²¹⁵ De viktigste endringene som skjedde var mer selvstyre på republikansk nivå, omgjørelsen av Vojvodina og Kosovo som autonome provinser, og innføring av årlig rullerende president i det jugoslaviske kommunistpartiet, som skulle velges blant lederne i de republikanske kommunistpartiene, var Titos forsøk på å forhindre at en enkelt aktør får dominere Jugoslavia. Konsekvensen av mer selvstyre på republikansk nivå, førte i følge Bennett til at republikkene, i stedet for å handle etter føderasjonens beste begynte å ivareta nasjonale interesser.²¹⁶ Konsekvensen av at Vojvodina og Kosovo fikk status som provinser førte til åpning av det serbiske spørsmålet, som jeg skal diskutere senere. Konsekvensen av rullerende president førte til at Jugoslavia aldri oppnådde politisk stabilitet etter Tito, og at de økonomiske faktorene forble nærmest uløst.

²¹³ Bennett, s: 69

²¹⁴ Ibid, s: 69

²¹⁵ Ibid, s: 70

²¹⁶ Ibid, s: 75

Proklamasjonen av Kosovo som en autonom provins, førte etter Titos død til at den serbiske nasjonalistiske bevegelsen oppsto. De faktorene som, i følge Bennett, bidro til den serbiske nasjonalismens vekst utover 1980-tallet, knyttes til grunnloven av 1974, fraværet av Tito og den serbiske nasjonalismens angrep på Tito. Grunnloven påvirket den serbiske nasjonalismen i to sfærer. Den første skyldes, som nevnt, proklamasjonen av Kosovo. Den andre skyldes desentraliseringen av Jugoslavia. I følge Bennett var det fordelaktig for Serbia å være en del av en sentralisert føderasjon. Årsaken til det var at serberne utgjorde 36 % av Jugoslavias befolkning, der to millioner av dem bodde utenfor Serbia.²¹⁷ Grunnloven desentraliserende form la grunnlaget for at Jugoslavia skulle videreutvikles til en konføderasjon, dette skapte de nasjonale forskjellene. Der Serbia ønsket sentralisert hegemoni, ønsket de andre republikkene og provinsene en desentralisert konføderasjon med autonomi og selvstyre. Der Tito, i følge Bennett, stoppet de nasjonalistiske tendensene i Kosovo i 1968 og Kroatia i 1971, var hans fravær som leder merkbar i 1985. Den serbiske nasjonalismen vokste, og det var opp til de serbiske lederskapet å stoppe den.²¹⁸ Dette skjedde ikke, og i stedet eskalerte den serbiske nasjonalismen etter utgivelsen av SANUs memorandum i 1985. Dokumentet, var i følge Bennett, et direkte angrep på Tito for å ha ført Serbia bak lyset. Han argumenterer for at Tito hadde fratatt serberne Kosovo, hadde laget et politisk system basert på å utnytte Serbia økonomisk og at serberne, utenfor Serbia, var utsatt for gjennomgående undertrykkelse i de republikkene de var bosatt.²¹⁹

Kort oppsummert beskriver Christopher Bennett noen av årsakene som førte til den spente politiske situasjonen som oppsto utover 1980-tallet. Han knytter disse årsakene til Tito og måten han etterlot Jugoslavia i en ekstremt sårbar posisjon etter hans død i 1980.

4.4.2 Milosevic, Stambolic og den serbiske nasjonalismen

Den avgjørende konflikten som førte til den endelige oppløsningen av Jugoslavia utspilte seg, i følge Bennett, i 1991, men starten på den kritiske fasen knytter han til 1987 og Milosevics vei til makten.²²⁰ Ivan Stambolic var leder i Serbia, før Milosevic overtok lederskapet i det serbiske kommunistpartiet i 1987. Bennett argumenterer løst for Stambolics påvirkning på den serbiske politikken, som førte til at Milosevics kupp og ekstreme nasjonalistiske orientering. Stambolic satt som leder i det serbiske kommunistpartiet fra 1986,

²¹⁷ Ibid, s: 80

²¹⁸ Ibid, s: 82

²¹⁹ Ibid, s: 81

²²⁰ Ibid, s: 94

til Milosevics kupp av makten hans i 1987. I følge Bennett var Stambolic, i tillegg til Milosevic, ansett, og fryktet som nasjonalist, i den jugoslaviske politiske eliten.²²¹ Stambolic ønsket å reformere Serbia og Jugoslavia ved å gjeninnføre sentralisme, og erstatte deler av grunnlovsendringene gjort i 1974. Han lente seg mot de nasjonale forskjellene innad i Jugoslavia, men hans forsøk på sentralisering ble stoppet av opposisjonen mot. Stambolic så derfor på muligheten for å bygge en politisk koalisjon rundt seg selv, ved å overbevise serbiske nasjonalister i Vojvodina og Kosovo, til å støtte hans plan om sentralisme.²²² Bennett argumenterer med at Stambolics neste steg var å gi nasjonalistiske intellektuelle og politikere fri tilgang til de serbiske mediene. Dette førte til at mediene smått begynte å trykke serbisk nasjonalistisk propaganda, noe som ble særlig synlig ved Milosevics maktovertakelse.²²³ Selv med disse initiativene klarte ikke Stambolic å få den maktposisjonen han ønsket seg. Årsaken til dette var fordi serbiske nasjonalister ville ha mer.²²⁴ Til slutt henvendte Stambolic seg til Milosevic for støtte.

I stedet for å alliere seg med Stambolic, holdt Milosevic en av sine mest kjente taler i landsbyen Kosovo Polje i april 1987. Bennett argumenterer for at talens konsekvenser var avgjørende. For det første var Milosevic den første kommunistiske politikeren til å angripe det titoistiske synet på nasjonalisme, ved å proklamere påstander om folkemord av serbere i Kosovo, foran hele Jugoslavia.²²⁵ Hans nasjonalistiske tilnærming til de regionale forholdene i Jugoslavia spredte en frykt blant de andre republikkene. Dette var Milosevics første steg til å kuppe makten i det serbiske kommunistpartiet. For det andre begynte han, i følge Bennett, å oppfordre til intensiv bruk av medieapparatet for å spre den nasjonalistiske ideologien. I september 1987 klarte Milosevic, via et kupp, å tilegne seg rollen som president for det serbiske kommunistpartiet.²²⁶

I perioden 1987-1989 fortsatte Milosevic å påvirke den serbiske media til å spre nasjonalistisk propaganda, mens han forsøkte å tilegne seg kontroll over den politiske sfæren i Kosovo, Vojvodina og Montenegro. Bennett argumenterer med at Milosevic, med kontinuerlig press på de andre republikkene i form av nasjonalistisk propaganda, og iscenesettelser av massedemonstrasjoner påvirket han til slutt de politiske sfærene i de nevnte republikkene og provinsene. Først i Kosovo i 1988, så i Vojvodina samme år og til slutt i

²²¹ Ibid, s: 90

²²² Ibid, s: 91

²²³ Ibid, s: 91

²²⁴ Ibid, s: 93

²²⁵ Ibid, s: 94

²²⁶ Ibid, s: 96

Montenegro i 1989.²²⁷ Årsaken til at Milosevic lyktes, i følge Bennett er delvis på grunn av det titoistiske systemet, som hadde ført til at opposisjonene ikke hadde nok makt til å tvinge Serbia, og Milosevic, vekk fra nasjonalisme og politisk makt.²²⁸ Konsekvensen av dette ble en ubalanse i maktforholdet i Jugoslavia i perioden fra 1988- til oppløsningen i 1991. Milosevic kontrollerte fire av de åtte føderale enhetene i føderasjonen, og opposisjonen var aldri sterk nok til å overkjøre de politiske avgjørelsene.

4.4.3 Milosevics interaksjon med ikke-serbiske ledere opp mot oppløsningen

Etter at Milosevic tilegnet seg kontrollen av de politiske sfærene i, fire av landets åtte, republikker og provinser, og beholdt kontrollen over det mediebildet, skiftet han mot slutten av 1989 oppmerksomheten sin på å påvirke det jugoslaviske kommunistpartiet. Dette første i første fase til følgende: for det første ønsket Milosevic fremdeles å sentralisere Jugoslavia, slik at Serbia kunne oppnå fullstendig hegemoni. For det andre oppsto den slovenske opposisjonen med deres leder Milan Kucan i spissen, han åpnet for å diskutere endringen av Jugoslavia til en løs sammensatt konføderasjon, der republikkene selv kunne bestemme hvilken styreform de ville ha. Han foreslo også at de som ønsket å bevare kommunismen kunne det, mens de som ønsket et partipluralistisk demokrati kunne det. For det tredje foreslo den føderale statsministeren, Ante Markovic, gjennomføring av økonomiske reformer som han mente ville bevare Jugoslavia samlet, enten som en føderasjon eller konføderasjon.²²⁹

I januar 1990 samlet det jugoslaviske kommunistpartiet seg til den fjortende kongressen for å diskutere visjonene for bevaring av Jugoslavia. Da Kucan la fram sitt forslag, i følge Bennett, på vegne av Slovenia, ble han avbrutt og nærmest tvunget av talestolen, av Milosevic og hans støttespillere. Dette førte til at den slovenske delegasjonen forlot kongressen. Milosevic prøvde så å påvirke Kroatia til å akseptere hans visjoner, men da de fulgte Slovenia oppløste kongressen seg. Oppløsningen på kongressen var også oppløsningen på det jugoslaviske kommunistpartiet.²³⁰ Konsekvensen av dette var at republikkene begynte å danne egne politiske partier innad i hver sin respektive republikk. Slovenia og Kroatia begynte smått å utforske muligheten for løsrivelse og dannelse av en demokratisk og uavhengig stat.

²²⁷ Ibid, s: 99

²²⁸ Ibid, s: 99

²²⁹ Ibid, s: 109 og 115

²³⁰ Ibid, s: 110

I løpet av 1990 gjorde Ante Markovic et siste forsøk på å redde Jugoslavia. Hans første oppgave var å få til en dialog mellom Serbia og Slovenia, da dette ikke fungerte gikk han til å foreslå økonomiske reformer. Bennett argumenterer med at, Markovic, betraktet den politiske krisen som årsak til at Jugoslavia var på randen av oppløsning, men at det var økonomiske årsaker til denne krisen gjennom hele 1980-tallet. Han overbeviste seg selv om at de nasjonalistiske tendensene kunne overses ved en reformering av økonomien. Markovic devaluerte den jugoslaviske dinaren og nasjonale lønninger var fyrst i seks måneder og prisene ble liberalisert. Han lyktes med å forbedre økonomien, men det var fortsatt spenninger på det nasjonalistiske plan mellom Milosevic og Kucan. Først da ble Markovic oppmerksom på at økonomisk reformering ikke kunne holde Jugoslavia samlet.²³¹

Etter Markovics mislykkede forsøk på å gjenopprette en politisk balanse og oppkomsten av nye partier, virket det nå som en vanskelig oppgave å holde Jugoslavia samlet. Mot slutten av 1990 og begynnelsen av 1991, hadde Milosevics nasjonalistiske regime i Serbia to opponenter. Dette var Milan Kucan og Franjo Tudjman. Tudjman hadde formet partiet "Hrvatska demokratska zajednica" (HDZ)²³². Tudjman viste seg, i følge Bennett, å være en pådriver for kroatisk nasjonalisme som et motsvar til Milosevic og hans nasjonalisme. Fra 1990- og til 1991, på gikk det, i følge Bennett, en intensiv mediekrig mellom den serbiske, kroatisk og slovenske nasjonalismen.²³³ Den politiske situasjonen ble mer intens og uløselig, og førte i 1991 til Jugoslavias uunngåelige oppløsning. Den karakteriserer Bennett med JNAs militære intervensjon i Slovenia, 27. juni 1991.²³⁴

Oppsummering:

Etter å ha kartlagt Christopher Bennets fortelling om Jugoslavias oppløsning, knytter han den til å fortelle om mellommenneskelige relasjoner i samspill med andre faktorer, som en mulig forklaringsmodell på Jugoslavias oppløsning. Hans hovedfokus ligger på Milosevics rolle som spreder av ekstrem nasjonalisme. Han legger også vekt på Titos rolle i å ha utformet et politisk system som muliggjorde veksten av serbisk nasjonalisme.

4.5 Komparativ analyse og kapittelkonklusjon:

²³¹ Ibid, s: 118

²³² Den kroatisk demokratiske union

²³³ Ibid, s: 148

²³⁴ Ibid, s: 156

John Allcock forteller en historie som differensierer seg sammenlignet med samtlige forfattere jeg har beskrevet i denne oppgaven. Det fremkommer av hans innledning at han er interessert i finne ut hvordan moderniseringsteorier påvirket Jugoslavias oppløsning. Allcock analyserte dette i form av økonomisk- og politisk modernisering. Hans analyse er dermed basert på eksterne sosiologiske fenomen.

Slik jeg tolker Allcocks metodologiske forskningsspørsmål er han interessert i forholdet mellom prinsipp om modernisering i samspill med økonomiske og politiske faktorer. I diskusjonen av de økonomiske forholdene i tråd med modernisering, legger han skyldansvaret på kommunisme som ideologi. Kommunisme legger ikke noe grunnlag for modernisering, sett i sammenheng med kapitalisme. Ved å sammenligne Allcock med Jovic, som jeg analyserte i kapittel to, finnes det rom for å bruke deler av Jovics analyse som kritikk mot Allcock. Ettersom jeg mener at Allcock forklaring på modernisering ikke er fullstendig. Jugoslavias økonomiske situasjon ikke bare må sees i lys av sårbarhet i forhold til et umodernisert marked, men også i lys av politiske aspekt for videreformidling av disse midlene. Han har et poeng i at midlene ikke ble brukt gunstig med tanke på investering og utvikling av andre næringer, men i en multistatlig nasjon spiller også delegering av midler en rolle og den politiske elitens reaksjoner til økonomisk krise. Riktig nok var ikke Jugoslavia en modernisert stat, da den ble opprettet i tiden mellom to verdenskriger og begge krigene satte spor både økonomisk og politisk, men hans analyse makter ikke å se hele bildet. Denne kritikken underbygges av Dejan Jovics presentasjon av økonomiske faktorer for Jugoslavias oppløsning.

Allcock betrakter også kommunismens rolle som skyldforhold i den feilslåtte politiske moderniseringen som førte til at det jugoslaviske regimet var illegitimt.

Sabrina Ramet har en helt annen tilnærming til fortellingen om Jugoslavias oppløsning enn Allcock. Hennes forklaringsmodell bygger på teorier om legitimering og deres relasjon til Milosevics rolle. Hun har også, i motsetning til Allcock, et fokus på de interne årsaksforholdene i Jugoslavia som førte til hennes konklusjon om Milosevics illegitime regime.

Jeg tolker Ramets metodologiske forskningsspørsmål som forholdet mellom konsepter knyttet til legitimitet og deres samspill med de politiske og kulturelle sfærene i Jugoslavia. Hun vier mest tid til å diskutere faktorer som påvirker den politiske legitimiteten, så bruker hun noe tid på kulturelle faktorer som påvirker den politiske legitimiteten, og knapt tid på

faktorer som påvirker den økonomiske legitimiteten. Skyldansvaret har Ramet lagt på Milosevics ekspansive nasjonalisme og hvordan han tilegnet seg illegitim makt.

Den naturlige sammenligningen mellom Ramet og Allcock knyttes til at Allcock, i likhet med Ramet benytter seg av legitimitet for å besvare sine årsaksforhold. Der Allcocks forklaringsmodell vektlegger legitimitet som en nødvendighet for politisk modernisering, Ramets, har i motsetning til Allcock, en forklaringsmodell på legitimitet som en nødvendighet for at et etnisk samfunn skal fungere. Der Allcock legger skyldansvaret til kommunismen, legger derimot Ramet skyldansvaret på den politiske og kulturelle sfæren sett i sammenheng med nasjonalisme.

I motsetning til begge disse, forteller Christopher Bennett, en historie om de mellommenneskelige relasjonene i Jugoslavia, som mulig årsaksforhold til oppløsningen. Hans forklaringsmodell fokuserer på forholdet mellom enkeltaktører og det jugoslaviske samfunnet. Han fokuserer i sin argumentasjon på de interne forholdene i Jugoslavia.

Jeg tolker hans metodologiske forskningsspørsmål til et forhold mellom politiske aktører og deres påvirkning mot å lede Jugoslavia mot en oppløsning. Han diskuterer dette både tematisk og kronologisk. I motsetning til legger Bennett, etter min mening, skyldansvaret til både Tito og Milsoevic. Tito får skylden for å ha etterlatt seg et system som først muliggjorde Milosevics ekstreme nasjonalisme, men som samtidig umuliggjorde en forsøk på å stoppe ham. Det andre skyldansvaret tillegges Milosevic og hans nasjonalistiske tilnærming til å sentralisere Jugoslavia.

Ut av dette kan jeg trekke følgende konklusjon: (1) Basert på forklaringsmodeller er det ikke konsensus mellom disse forskerne, (2) basert på skyldansvar er det delvis konsensus mellom Bennett og Ramet, der begge tillegger nasjonalisme en betydelig faktor, og (3) dette viser at Jugoslavias oppløsning blant disse forfatterne forklares på forskjellig måte.

Kapittel 5: Oppsummering og konklusjon

5.1 Innledning

Jeg har til nå i oppgaven analysert og kartlagt hvordan Jugoslavias oppløsning er skrevet i deler av serbisk litteratur, kroatisk litteratur og anglosaksisk litteratur. I dette kapittelet skal jeg først foreta en komparativ analyse av samtlige forfattere som jeg har vurdert. Årsaken til at jeg gjør dette er for å besvare problemstillingen for masteroppgaven. Først vil jeg oppsummere de funnene jeg har gjort under den tematiske analysen i de enkelte kapitlene, der jeg begynner med de serbiske forskerne, før jeg fortsetter med de kroatisk og til slutt skriver om de internasjonale forfatterne. Grunnen til dette er fordi en kartlegging og oppsummering vil gjøre det enklere å ha en komparativ analyse på samtlige forhold samtidig, uten å måtte sammenligne forfatter med forfatter. Deretter vil jeg foreta en komparativ analyse av disse funnene, før jeg til slutt konkluderer.

5.2 Oppsummering

Før jeg setter i gang med den komparative analysen, mener jeg at jeg må oppsummere kort hva jeg fant etter analysen av min utvalgte litteratur i de enkelte kapitlene. Dette må kartlegges for å gi sammenheng med denne, avsluttende komparative delen.

Oppsummering av de serbiske forskerne:

Ut av den serbiske litteraturen jeg har analysert, har jeg kommet fram til følgende forklaringsmodeller:

Dubravka Stojanovic argumenterte for den serbiske opposisjonens rolle oppløsningen. Stojanovic konkluderte med at den politiske situasjonen i Serbia var preget av nasjonalistisk spørsmål. Det var dette som var den politiske agendaen, og de opponerende partiene, som oppsto i 1990, klarte ikke å avvike fra denne politikken. Skyldspørsmålet lå hos de politiske partiene i opposisjonen, som ikke ga et ikke-nasjonalistisk alternativ til Slobodan Milosevics politikk. Skyldforholdet skyldes også interne faktorer innad i Jugoslavia, særlig Serbia, ikke eksterne.

Miroslav Hadzic drøftet rollen som JNA spilte i konflikten i Jugoslavia, i det de, som et viktig politisk organ, gikk fra å forsvare Jugoslavia som enhetlig stat, til å forsvare Milosevics regime Hadzic konkluderte med at JNA var ansvarlig for spredningen av nasjonale traumer, som følge av deres rolle i krigen. Hadzics modell for å gi et årsaksforhold til å

beskrive Jugoslavias oppløsning, knyttes til JNA og deres rolle. JNA fikk skylden for ikke å ha stoppet krigen. Også Hadzic fokuserte på de interne faktorene i forhold til JNAs rolle.

Aleksandar Nenadovic og Zoran Markovic analyserte i hver sin artikkel hvilken rolle som den serbiske media spilte i oppløsningen. Der Nenadovic kun så på avisa *Politika*, analyserte Markovic tre uavhengige magasiner, *Duga*, *Ilustrovana Politika* og *TV Novosti*. Deres funn var nokså like, og det var konsensus i deres konklusjoner. Dermed var begges forklaringsmodell knyttet til den serbiske medias påvirkning av krisen. Skyldspørsmålet la begge to på medias uprofesjonalitet i forhold til å være et objektivt og kritisk organ

Vojin Dimitrijevic la fokuset i sin argumentasjon på det internasjonale samfunnets interaksjon med Jugoslavia. Han brukte dermed det internasjonale samfunnets reaksjoner og intervensjoner i den jugoslaviske konflikten, som ramme for sin artikkel. Han konkluderte med at det internasjonale samfunnet kunne potensielt sett hindret krigen, dersom de hadde forstått den serbiske krisens kjerne. Han forklarer dermed Jugoslavias oppløsning ved å vise til internasjonale forhold. Skyldspørsmålet tillegger han det internasjonale samfunnets feilvurderinger av den egentlige konflikten, deres innblanding i konflikten og hvorfor de ikke klarte å forhindre den. I motsetning til de andre forskerne, ser Dimitrijevic på de eksterne årsaksforholdene til Jugoslavias oppløsning.

Under komparasjonen i kapittelet om serbisk litteratur kom jeg fram til, av de analyserte artiklene, at det var konsensus om nasjonalismens rolle. Derimot var det ikke konsensus blant forklaringsmodellene som ble brukt som faktorer for å forklare hvorfor Jugoslavia ble oppløst.

Oppsummering av de kroatisk-forskere:

I sin argumentasjon, fokuserte Dejan Jovic på de ideologiske forholdene som førte til at Jugoslavia gikk i oppløsning. Han diskuterte forholdet mellom den politiske og den intellektuelle eliten og deres reaksjoner og motreaksjoner til hverandre. Han konkluderte med at grunnen til at Jugoslavia gikk i oppløsning, var fordi den, mot slutten av krisen, manglet en ideologi som alle kunne støtte opp om. Dermed er Jovics forklaringsmodell knyttet til ideologi som et politisk konsept, og han diskuterte forholdet mellom aktører og ideologi. Skyldspørsmålet la han dermed på politikerne som ikke klarte å enes om en felles ideologi for Jugoslavia etter Titos død. Også Jovic ser på de interne årsaksforholdene knyttet til oppløsningen.

Ivo Goldstein knyttet sin forklaring av Jugoslavias oppløsning til flere faktorer og deres forhold til Kroatia. Han argumenterte for nasjonalismens oppkomst på begynnelsen av 1970-tallet, de økonomiske faktorene og konsekvenser av dem, og de nasjonalistiske tendensene i andre halvdel av 1980-tallet. Han vektla forholdet mellom serbisk nasjonalisme og resten av Jugoslavia som avgjørende for at politisk konsensus ikke kunne nås. Dermed tillegger han skyldforholdet til de politiske faktorene som førte til konflikt og oppløsning. Goldstein knytter, i likhet med Jovic, oppløsningen til interne forhold i Jugoslavia.

Oppsummering av anglosaksisk litteratur:

John Allcock argumenterte i *Explaining Yugoslavia* for Jugoslavias oppløsning i lys av eksterne faktorer, basert på et sosiologisk rammeverk. Han forklarer Jugoslavias oppløsning som en konsekvens av manglende modernisering. Denne moderniseringen knytter han til to faktorer, en økonomisk faktor og en politisk faktor. Jugoslavia var umodernisert i forhold til begge disse faktorene, og derfor gikk føderasjonen i oppløsning. Dermed bygger Allcock sin forklaringsmodell på de konsekvensene manglende politisk og økonomisk modernisering hadde i Jugoslavia. Skyldansvaret legger han på kommunismens rolle.

Sabrina Ramet skriver derimot om problematikken rundt politisk legitimitet. Hun analyserer legitimiteten i Jugoslavia, knyttet til Milosevics politiske handlinger under krisens siste fase. På grunn av manglende politisk legitimitet, som følge av Milosevics nasjonalistiske posisjon, ble det politisk urolighet blant de multietniske republikkene. Skyldansvaret legges dermed i Ramets bok på Milosevics illegitime regime.

Christopher Bennett la størst tyngde på mellommenneskelige relasjoner. Han argumenterte for Titos rolle i oppløsningen, og Milosevics rolle. Der konsekvensene av Titos rolle var et Jugoslavia i en sårbar tilstand. Milosevics rolle var utnyttelsene av denne sårbarheten for å få et fullstendig serbiskdominerende Jugoslavia. Forklaringsmodellen til Bennett var knyttet til enkeltpersoners rolle i oppløsningen. Skyldansvaret lå på Tito og Milosevic.

5.2 Konklusjon

Jeg har gjennom min analyse av forskningsfeltet på Jugoslavias oppløsning kommet fram til følgende forklaringsmodeller: (1) Den serbiske opposisjonens manglende rolle til å gi et ikke-nasjonalistisk alternativ blant Serbias politiske partier, (2) Den jugoslaviske hærens rolle i føre Jugoslavia inn i krigen, (3) Den serbiske medias rolle i å spre nasjonalistisk

propaganda, (4) Det internasjonale samfunnets mistolkning av krisen og konflikten, og deres feilslåtte forsøk på å bevare freden, (5) Forklaringsmodell basert på det ideologiske rammeverket i Jugoslavia, (6) Forklaringsmodell basert på de politiske faktorene som førte til oppløsningen, (7) Forklaringsmodell basert på feilslått modernisering, (8) Forklaringsmodell basert på politisk legitimitet, og (9) Forklaringsmodell basert på mellommenneskelige relasjoner.

Ved å sammenligne funnene jeg har gjort i analysen av den serbiske, kroatisk og anglosaksiske litteraturen, har jeg vist det ikke finnes noen enighet blant forskerne når det kommer til forklaringsmodeller og skyldansvar. Der det imidlertid finnes konsensus, er om hvorvidt nasjonalisme og nasjonalistiske tendenser spilte en merkverdig rolle. I både serbisk og kroatisk litteratur og anglosaksisk litteratur, omtales årsaksforholdene til Jugoslavias oppløsning på forskjellige måte. Historieskrivingen på Jugoslavias oppløsning omtales derfor også på forskjellige måte blant samtlige analyserte forfattere. Dette viser at min opprinnelige hypotese, som forklart innledningsvis i oppgaven, ikke stemmer. Forskjellene på hvordan Jugoslavias oppløsning omtales i den utvalgte litteraturen skyldes ikke nasjonale faktorer, men bestemmes av hva som er normen på forskerens respektive fagområde og interessesfære og fagets tradisjon. At Miroslav Hadzic, som tidligere oberst og statsviter, benytter i sin historieskriving en forklaringsmodell basert på den jugoslaviske hærens rolle i oppløsningen. Sammenlignet med John Allcock, som sosiolog, som knytter sin forklaringsmodell til modernisering og de sosiologiske forholdene de fører. Eller at Vojin Dimitrijevic, som er professor i juss, knytter sin historieskriving og forklaringsmodell til internasjonale forhold, og hvilken rolle disse spilte i oppløsningen av Jugoslavia.

Følgende konklusjon kan dermed trekkes: (1) historieskrivingen om Jugoslavias oppløsning skyldes ikke nasjonale faktorer, (2) det er ikke konsensus i litteraturen jeg har analysert i oppgaven knyttet til forklaringsmodell eller skyldansvar, (3) grunnen til det er ulikheter i den akademiske verdenen, og (4) Jugoslavias oppløsning skyldes ikke en enkel faktor eller forklaringsmodell, men et samspill av flere årsaker.

Litteratur:

Mønnesland, Svein (1999): *-Yugoslavia: Før og etter* 4 utg. Oslo. Sypress forlag.

Jovic, Dejan (2009): *-Yugoslavia: A State that Withered Away*. Purdue University.

Goldstein, Ivo (1999): *-Croatia: A History*. London. Hurst & Company.

Allcock, John B. (2000): *-Explaining Yugoslavia*. London. Hurst & Company.

Ramet, Sabrina P. (2005): *-Thinking about Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*. Cambridge University Press.

Ramet, Sabrina P. (2002): *-Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia From the Death of Tito to the Fall of Milosevic*. Westview Press.

Bennett, Christopher (1995): *-Yugoslavia's Bloody Collapse: Causes, Course and Consequences*. London. Hurst & Company.

Stojanovic, Dubravka (2000): *-"The Traumatic Circle of the Serbian Opposition"* i Popov, Nebojsa, *The Road to War in Serbia: Trauma and Catharsis*. Budapest. Central European Press.

Hadzic, Miroslav (2000): *-"The Army's Use of Trauma"* i Popov, Nebojsa, *The Road to War in Serbia: Trauma and Catharsis*. Budapest. Central European Press.

Nenadovic, Aleksandar (2000): *-"Politika in the Storm of Nationalism"* i Popov, Nebojsa, *The Road to War in Serbia: Trauma and Catharsis*. Budapest. Central European Press.

Markovic, Zoran (2000): *-"The Nation: Victim and Vengeance"* i Popov, Nebojsa, *The Road to War in Serbia: Trauma and Catharsis*. Budapest. Central European Press.

Dimitrijevic, Vojin (2000): *-"The International Community and the Yugoslav Crisis"* i Popov, Nebojsa, *The Road to War in Serbia: Trauma and Catharsis*. Budapest. Central European Press.

Melve, Leidulf (2015): *-Global Historiografi: Historie og historieskriving frå dei eldste tider til i dag*. Dreyer forlag.